

1390232

HORIZON

MAŁA GRAMATYKA
JĘZYKA NIEMIECKIEGO

DLA

POCZĄTKUJĄCEJ MŁODZIEŻY POLSKIEJ.

UŁOŻONA

PO POLSKU I PO NIEMIECKU

PRZEZ

A. J.

Wydanie czwarte przejrzane.

Cena 2 złp.

GNIEZNO.

NAKŁADEM I DRUKIEM J. B. LANGEGO.

1865.

 134220

Wypożycza się
tylko do czytelní

BIBLIOTEKA
UNIERSYTECKA
V POZNANIV

BIBLIOTEKA
DRA JANA RYMARKIEWICZA
ZE ZGORZELIC

MAŁA GRAMATYKA
JĘZYKA NIEMIECKIEGO

DLA

POCZĄTKUJĄCEJ MŁODZIEŻY POLSKIEJ.

UKŁÓŻONA

PO POLSKU I PO NIEMIECKU

PRZEZ

A. J.

~~~~~  
Wydanie czwarte przejrane.  
~~~~~

Cena 2 złp.

GNIEZNO.

NAKŁADEM I DRUKIEM J. B. LANGEHO.

1865.

МАЛА ГРАМАТЫКА

ЯЗЫКА ЗЕМЛЕВЕДЕНИЯ

ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОСТЬ ПОСЛАНИЙ

СЛОВО

ПО ПОСЛАНИЮ ЯЗЫКОВ

134 220. II

1922.17122 a

ОБЩЕНО

НАКАЗАНИЕ И ДРУГОЕ

1-01

Przedmowa do trzeciego wydania.

Nowe to wydanie gramatyki niemieckiej, przeznaczonej dla polskiej młodzieży do początkowego użycia, tem się głównie różni od dwóch dawniejszych, że wszystkie prawidła podane są także w języku niemieckim. Zaprowadzając tę zmianę chciałem zadosyć uczynić życzeniu tych nauczycieli, którzy powtarzając z uczniami prawidła wyłożone poprzednio po polsku używają języka niemieckiego, aby ich i przy tej sposobności wprawiać w ustnem wyśłowieniu. Po gimnazjach ćwiczenia te bodaj można przedsiębrać w klasie najniższej czyli szóstej, ale w dwóch następnych nie będą one bez korzyści. Mianowicie uczniowie piątej i czwartej klasy, obeznawszy się z technicznemi wyrazami gramatyki niemieckiej, będą mogli łatwiej rozumieć gramatykę innych języków, które począwszy od trzeciej klasy wykładają się po niemiecku.

Pisałem w czerwcu 1862 r.

A. J.

Przedmowa do czwartego wydania.

Szybkie rozkupienie trzeciego wydania, które wyszło na widok publiczny pod koniec roku 1862, przekonało mnie, że niniejsze dziełko odpowiada potrzebie, która się dawno czuć dawała po szkołach przy wykładzie języka niemieckiego. Z tego powodu wydanie czwarte opuszcza prasę starannie wprawdzie przejrzanę, ale w układzie swym weale niezmienionę. Spodziewam się, że ten wzgląd i przystępna cena zapewnią i temu wydaniu dobre przyjęcie.

Pisałem w Poznaniu w czerwcu r. 1865.

A. J.

Przedmowa do trzeciego wydania.

Niniejsze wydanie trzecie, jak poprzednie, jest dziełem autora, który w nim wprowadził tylko te zmiany, które były mu konieczne. Nie ma tu żadnych dodatków, ani zmian w treści. W tym wydaniu autor chciał tylko poprawić błędy drukarskie i uzupełnić niektóre miejsca, które były niejasne. Wierzy, że to wydanie będzie dla czytelników bardziej użyteczne niż poprzednie.

Przedmowa do czwartego wydania.

Czwarte wydanie jest to samo co trzecie, z tymi tylko zmianami, które były konieczne. Autor chciał tylko poprawić błędy drukarskie i uzupełnić niektóre miejsca, które były niejasne. Wierzy, że to wydanie będzie dla czytelników bardziej użyteczne niż poprzednie.

Część Pierwsza.

Nauka o odmianie wyrazów.

Erster Theil.

Die Lehre von den Wortformen.

Części mowy.

1. Odmienne części mowy są:

a) Rzeczownik Hauptwort, b) Przymiotnik Eigenschaftswort, c) Liczebnik Zahlwort, d) Zaimek Fürwort, e) Słowo Zeitwort, f) Imiesłów Mittelwort, g) Artykuł czyli Przedimek Artikel.

2. Nieodmienne części mowy są:

a) Przysłówek Umstandswort, a) Przyimek Beiwort, c) Spójnik Bindewort, d) Wykrzyknik Empfindungswort.

Redetheile.

1. Biegłame Redetheile sind:

2. Unbiegłame Redetheile sind:

O Artikle.

Język niemiecki ma dwa artykuły: pewny der die das i niepewny ein eine ein. Odmieniają się następującym sposobem:

Vom Artikel.

Die deutsche Sprache hat zwei Artikel: den bestimmten der die das und den unbestimmten ein eine ein. Sie werden auf folgende Weise deklinirt:

Liczba pojedyncza. Einheit.

1.	der	die	das
2.	des	der	des
3.	dem	der	dem
4.	den	die	das

1.	ein	eine	ein
2.	eines	einer	eines
3.	einem	einer	einem
4.	einen	eine	ein

Liczba mnoga. Mehrheit.

na wszystkie trzy rodzaje,
für alle drei Geschlechter.

1.	die
2.	der
3.	den
4.	die

nie ma, fehlt.

O Rzeczowniku.

Gatunki Rzeczowników.

1. Ze względu na formę dzielą się rzeczowniki na:

a) pierwotne (Stammwörter), które nie pochodzą od innych wyrazów, np.

der Vater ojciec, die Trauer smutek, das Glück szczęście, der Sohn syn, der Tisch stół.

b) pochodne (abgeleitete), które pochodzą od pierwotnych, np.

väterlich ojcowski, trauern smuć się, glücklich szczęśliwy, beglücken uszczęśliwić, das Söhnchen synek, der Tischler stolarz.

c) złożone (zusammengesetzte), które się tworzą z dwóch lub więcej wyrazów pojedynczych, np.

die Hausstaube gołąb domowy, die Jungfrau panna, der Taugenichs niepoń, die Einführung wprowadzenie, die Jahreszeit pora roku, das Vaterland ojczyzna, die Vaterlandsliebe miłość ojczyzny.

Uwaga. Złożone rzeczowniki rzadko się tłómaczą na polski język jednym razem, jak np.

das Taubenhaus gołębnik, das Handtuch ręcznik, der Kirchhof świątynia, das Handwerk rzemiosło, die Hauptstadt stolica, die Buchhandlung księgarnia.

Zwyczajnie pierwsza ich część wyraża się a) przez przymiotnik lub imiesłów, b) przez drugi przypadek rzeczownika, albo też c) przez rzeczownik z przyimkiem, jako to:

das Gläsmeer morze Lodowate, das Löwenfell łwa skóra, das Vergrößerungsglas powiększające szkło, die Bergspitze szczyt góry, die Jahreszeit pora roku, das Flußbett koryto rzeki, das Galstuch chustka na szyję, die Wad figur figura z wosku.

2. Ze względu na znaczenie dzielą się imiona rzeczowne na:

a) własne (Eigennamen), które oznaczają jeden przedmiot, jako to:

Breslau Wrocław, Franz Franciszek, Engländer Anglik, Weichsel Wisła, Europa Europa, Preußen Prusy.

b) pospolite (Gemeinnamen), które oznaczają wiele osób lub rzeczy jednego gatunku, np.

die Stadt miasto, das Pferd koń, der Baum drzewo, die Feder pióro, der Wagen wóz, das Bett łóżko, der Lehrer nauczyciel.

Vom Hauptworte.

Gattungen der Hauptwörter.

1. In Ansehung ihrer Formen werden die Hauptwörter eingetheilt in:

a) Stammwörter, welche von keinem andern abzuleiten sind, z. B.

b) abgeleitete Wörter, welche von Stammwörtern gebildet sind, z. B.

c) zusammengesetzte Wörter, welche aus zwei oder mehr einfachen Wörtern gebildet sind, z. B.

Anmerkung. Die zusammengesetzten Hauptwörter werden im Polnischen selten durch ein einziges Wort ausgedrückt, z. B.

Gewöhnlich wird ihr erster Theil ausgedrückt a) durch ein Eigenschaftswort oder ein Mittelwort, b) durch den 2. Fall eines Hauptw., oder c) durch ein Hauptw. mit einer Präposition, z. B.

2. In Ansehung ihrer Bedeutung werden die Hauptwörter eingetheilt in:

a) Eigennamen, welche Einzelwesen bezeichnen, z. B.

b) Gemeinnamen, welche viele Personen oder Sachen derselben Gattung bezeichnen, z. B.

c) zbiorowe (Gesamtnamen), które w liczbie pojed. wyrażają zbiór wielu przedmiotów jednogatunkowych, np.

das Volk naród, die Heerde trzoda, das Vieh bydło, das Heer wojsko.

d) podzielne (Stoffnamen), oznaczające takie rzeczy, które dzielone na drobne części zawsze zachowują swoje nazwisko, np.

die Milch mleko, das Fleisch mięso, die Leinwand płótno, das Gold złoto, die Asche popiół, der Meth miód, die Kreide kreda.

Rodzaj Rzeczowników.

1. Rodzaj rzeczowników niemieckich jest, jak polskich, trojaki: męski (männlich), żeński (weiblich) i nijaki (sächlich), i poznaje się częścią ze znaczenia, częścią ze zakończenia.

2. Męskiego rodzaju są:

a) imiona wszystkich mężczyzn i samców, narodów, wiatrów, pór roku, miesięcy i dni, jak np.

der Arzt lekarz, der Fuchs lis, der Spanier Hiszpan, der Winter zima, der Januar styczeń, der Montag poniedziałek.

b) rzeczowniki pierwotnie zakończone na el, en, er, tudzież wielka część imion jednozgłoskowych, np.

der Apfel jabłko, der Ofen piec, der Degen szpada, der Hafer owies, der Hammer młotek, der Baum drzewo, der Schuß strzał.

c) większa część imion pochodnych z zakończeniem el, en, er, ing, ling, np.

der Schlegel bijadło (schlagen), der Schlüssel klucz (schließen), der Schreiber pisarz (schreiben), der Schüler uczeń (Schule), der Häuptling naczelnik (das Haupt).

3. Żeńskiego rodzaju są:

a) imiona wszystkich niewiast (wyjawszy das Weib kobieta) i samiec, tudzież większa część rzek, n. p.

die Tochter córka, die Schwester siostra, die Hirtin pasterka, die Kuh krowa, die Ziege koza, die Donau Dunaj, die Weichsel Wisła.

c) Gesamtnamen, welche in der Einheit eine Menge gleichartiger Gegenstände bezeichnen, wie z. B.

d) Stoffnamen, welche solche Gegenstände ausdrücken, die in kleine Theile getheilt immer ihren Namen behalten, wie z. B.

Das Geschlecht der Hauptwörter.

1. Das Geschlecht der deutschen Hauptwörter ist, wie im Polnischen, dreifach: männlich, weiblich und sächlich, und wird theils aus der Bedeutung, theils aus der Endung derselben erkannt.

2. Männlich sind:

a) die Namen aller männlichen Personen und Thiere, der Völker, der Winde, der Jahreszeiten, Monate und Tage, z. B.

b) die Stammwörter auf el, en, er, und ein großer Theil der einsilbigen Hauptwörter, wie z. B.

c) die meisten abgeleiteten Hauptwörter auf el, en, er, ing und ling, z. B.

3. Weiblich sind:

a) die Namen aller weiblichen Personen (ausgenommen das Weib) und Thiere u. die meisten Namen der Flüsse, z. B.

b) większa część rzeczowników pierwotnych zakończonych na n, d, t i st z poprzedzającą płynną (l, m, n, r), np.

die Stunde godzina, die Schule szkoła, die Mitte środek, die Magd dziewczyna, die Zeit czas, die Wurst kiszka.

c) wszystkie imiona pochodne zakończone na d, t, st, de, ei, heit, feit, schaft, ung, uth i po największej części na e, np.

die Jagd polowanie, die Fahrt jechanie, die Kunst sztuka (fennen), die Zierde ozdoba, die Abtei opactwo, die Freiheit wolność, die Eitelkeit próżność, die Freundschaft przyjaźń, die Hoffnung nadzieja, die Demuth pokora, die Sprache mowa, die Grösse wielkość.

4. Nijakiego rodzaju są:

a) imiona kruszców, krajów, miast i wsi, jako to:

das Gold złoto, das Silber srebro, das fruchtbare Deutschland żyzne Niemcy, das berühmte Paris sławny Paryż.

Wyjątki: a) żeńskiego rodzaju są imiona krajów zakończone na ei i au, np.

Die Lombardei Lombardja, die Türkei Turcja, die Moldau Moldawja.

prócz tego:

die Lausitz Luzacja, die Krim Krym, die Schweiz Szwajcaria, die Pfalz Palatynat.

b) męskiego rodzaju są: der Peloponnes Peloponnes i wszystkie złożone z gau, jak np. der Breisgau Bryzgowja.

b) prawie wszystkie rzeczowniki zaczynające się od zgłoski ge, osobliwie zbiorowe, np.

das Gewand szata, das Gebot przykazanie, das Geschrei krzyk, das Gefinde czeladź, das Gebirge góry.

c) wszystkie rzeczowniki zdrobniałe na chen i lein i największa część zakończonych na sel, sal, thum i niß, np.

das Söhnchen synek, das Büchlein książeczka, das Schicksal los, das Fürstenthum księstwo, das Gedächtniß pamięć.

Wyjmują się:

die Drangsal ucisk, die Mühsal mozol, die Trübsal utrapienie, der Irrthum błąd, der Reichtum bogactwo, die Bedrängniß ucisk, die Besorgniß obawa, die Betrübniß smutek, die Erkenntniß okoliczność, die Erkenntniß poznanie, die Erlaubniß pozwolenie, die Ersparniß oszczędność, die Fäulniß zgnielizna, die Finsterniß ciemność, die Kenntniß znajomość, die Verdammniß potępienie, die Willniß puszczę.

b) die meisten Stammwörter auf n, d, t und st mit vorhergehenden flüssigen Konsonanten (l, m, n, r), z. B.

c) alle abgeleitete Hauptwörter auf d, t, st, de, ei, heit, feit, schaft, ung, uth und die meisten auf n, wie z. B.

4. Sächlich sind:

a) die Namen der Metalle, Länder, Städte und Dörfer, z. B.

Ausnahmen: a) weiblich sind die Ländernamen auf ei und au, z. B.

außerdem:

b) männlichen Geschlechtes sind: der Peloponnes und alle mit gau zusammengefügten, z. B. der Breisgau.

b) fast alle Hauptwörter mit der Vorsilbe ge, besonders die Gesamtnamen, z. B.

c) alle Verkleinerungswörter auf chen und lein und die meisten mit der Endung sel, sal, thum und niß, wie:

d) imiona głosek, tudzież innych wyrazów, które nie będąc rzeczownikami biorą się w znaczeniu tychże, jako to:

Das große A, das kleine d, das Leben rum, das Ja und Nein.

5. Imiona złożone mają zwykle rodzaj ostatniego rzeczownika jako głównej części, np.

Die Hauptstadt stolica, der Kirchhof smętarz, das Frühjahr wiosna, das Weinglas kieliszek do wina.

6. Rzeczowniki cudzoziemskie mają pospolicie ten sam rodzaj, co w języku, z którego są przyswojone, jako to:

der Kanal kanał, das Kapital kapitał, die Natur natura, die Insel wyspa, das Kloster klasztor, der Zentner centnar.

Jest przecież wiele wyjątków, jako to:

der Körper ciało, der Punkt kropka,

7. Niektóre rzeczowniki są dwójki rodzaju dla różnego znaczenia, jak np.

der Band tom
der Bund związek
der Bauer wieśniak
der Erbe spadkobierca
der Geißel zakładnik
der Heide poganin
der Hut kapelusz
der Leiter przewodnik
der Mandel mędel
der Mangel niedostatek
der Messer miernik
der Schild puklerz
der See jezioro
der Thor głupiec
der Verdienst zarobek
die Erkenntniß poznanie
die Gift datek

d) die Namen der Buchstaben und andere Wörter, welche ohne Hauptwörter zu sein, als solche gebraucht werden, z. B.

zycie, das Essen jedzenie, das Wa-

5. Zusammengesetzte Hauptwörter haben in der Regel das Geschlecht ihres letzten Gliedes als des Grundwortes, z. B.

smętarz, das Frühjahr wiosna, das

6. Fremde Hauptwörter behalten gewöhnlich das Geschlecht, welches sie in der Sprache haben, aus der sie entlehnt sind, z. B.

Doch giebt es viele Ausnahmen, als: das Fenster okno, das Fieber febra.

7. Einige Hauptwörter haben bei verschiedener Bedeutung verschiedenes Geschlecht, z. B.

das Band wstążka
das Bund wiązka
das Bauer klatka
das Erbe dziedzictwo
die Geißel bicz
die Heide puszcza
die Hut baczność
die Leiter drabina
die Mandel migdal
die Mangel magiel
das Messer nóż
das Schild godło, znak
die See morze
das Thor brama
das Verdienst zasługa
das Erkenntniß wyrok
das Gift trucizna.

Deklinacja Rzeczowników.

Język niemiecki ma dla rzeczowników trzy deklinacje: słabą, mocną

Deklination der Hauptwörter.

Die deutsche Sprache hat drei Deklinationen: eine schwache, eine starke und

mieszana czyli nieregularna, ale w obu liczbach tylko cztery przypadki, które się kładą na następujące pytania:

1. Wer kto? waś co?
2. Wessen czyj a e? kogo? czego?

eine gemischte oder unregelmäßige, aber in beiden Zahlformen nur vier Fälle, welche auf folgende Fragen stehen:

3. Wem komu? czemu?
4. Wen kogo? waś co?

I. Deklinacja Słaba.

1. Rzeczowniki, należące do deklinacji Słabej, pierwszy przypadek liczby pojedynczej wyjąwszy, kończą wszystkie inne w obydwóch liczbach na en albo samo n, gdy zakończeniem pierwszego liczby pojed. jest e, albo nieakcentowana zgłoska el, er, ar.

Deklinacja ta zowie się słabą dla tego, że tylko pierwszy przyp. liczby pojed. odróżnia od innych, między temi zaś nie masz żadnej różnicy.

I. Schwache Deklination.

1. Die Hauptwörter der schwachen Deklination nehmen, den ersten Fall der Einheit ausgenommen, in allen übrigen Fällen beider Zahlformen die Endung en oder nur n an, wenn der erste Fall der Einheit sich auf e, oder die tonlosen Nachsilben el, er, ar endigt.

Diese Deklination nennt man die schwache, weil sie nur den ersten Fall von den übrigen, nicht aber die letzteren von einander unterscheidet.

Wzory. Beispiele.

	Liczba pojedyncza.	Einheit.	
1. der Fürst książę	der Löwe lew	die Frau pani	die Schüssel miska
2. des Fürsten	des Löwen	der Frau	der Schüssel
3. dem Fürsten	dem Löwen	der Frau	der Schüssel
4. den Fürsten	den Löwen	die Frau	die Schüssel

	Liczba mnoga.	Mehrheit.	
1. die Fürsten	die Löwen	die Frauen	die Schüsseln
2. der Fürsten	der Löwen	der Frauen	der Schüsseln
3. den Fürsten	den Löwen	den Frauen	den Schüsseln
4. die Fürsten	die Löwen	die Frauen	die Schüsseln

2. Podług tej deklinacji odmieniają się:

a) wszystkie imiona osób i zwierząt płci męskiej zakończone na e, jak np. der Knabe chłopiec, der Hase zając; tudzież następujące:

der Bär niedźwiedź, der Bauer chłop, der Graf hrabia, der Held bohater, der Herr pan, der Hirt pasterz, der Mensch człowiek, der Narr błazen, der Ochś wół, der Thor głupiec, der Vorfahr przodek,

które się dawniej także kończyły na samogłoskę e.

2. Nach dieser Deklination werden gebeugt:

a) alle männlichen Personen- und Thiernamen, welche die Endung e haben, z. B. der Knabe, der Hase; so wie die folgenden:

welche früher auch die Endung n gehabt haben.

b) imiona narodów zakończone na e, lub r, np.

der Deutsche Niemiec, der Franzose Francuz, der Pole Polak, der Baiier Bawarczyk, der Mohr Murzyn, der Ungar Wegier.

c) imiona mężczyzn kończące się na at, ant, ent, if, ast, ist, et, it, ot, log, soph i nom, np.

der Soldat żołnierz, der Adjutant adjutant, der Student student, der Katholik katolik, der Gymnasiast gimnazjasta, der Jurist prawnik, der Philolog filolog, der Philosoph filozof, der Astronom astronom.

d) rzeczowniki rodzaju żeńskiego, ale tylko w liczbie mnogiej, bo w pojedynczej zostają nieodmienne.

Wyjątki zob. pod deklinacją mocną na str. 8.

II. Deklinacja Mocna.

1. Deklinacja mocna oznacza dobitniej różne przyp. osobnemi końcówkami, aniżeli deklinacja poprzednia; dla tego też zowie się mocną. A mianowicie:

W liczbie pojedynczej

a) przyp. Pierwszy nie ma szczególnego zakończenia;

b) przyp. Drugi przybiera s w rzeczownikach zakończonych na e lub na płynne spółgłoski l, m, r, w wszystkich zaś innych es;

c) przyp. Trzeci kończy się na e lub zostaje bez osobnej końcówki według tego, czy przyp. Pierwszy wymaga es lub s;

d) przyp. Czwarty nie różni się od Pierwszego.

W liczbie mnogiej:

e) przyp. Pierwszy, Drugi i Czwarty są zawsze jednakowo i kończą się na e, albo er, albo nie nie przybierają; Trzeci kończy się zawsze na n; nadto samogłoski a, o, u, pospolicie się kreskują.

b) die Namen der Völker mit der Endung e, oder r, z. B.

c) die Namen der männl. Personen mit der Endung at, ant, ent, if, ast, ist, et, it, ot, log, soph und nom, z. B.

d) endlich weibliche Hauptwörter, jedoch nur in der Mehrheit, denn in der Einzahl bleiben sie unverändert.

Ausnahmen s. unter der starken Deklination S. 8.

II. Starke Deklination.

1. Die starke Deklination bezeichnet die verschiedenen Fälle durch eigenthümliche Endungen schärfer, als die vorhergehende; deshalb nennt man sie die starke.

In der Einheit

a) hat der erste Fall keine besondere Endung:

b) der zweite Fall erhält s zu den Hauptwörtern, welche auf e oder l, m, r ausgehen, dagegen es in allen übrigen;

c) der dritte Fall erhält entweder ein e oder gar keine Endung, je nachdem der zweite ein es oder s erfordert;

d) der vierte unterscheidet sich nicht vom ersten.

In der Mehrheit

e) sind der erste, zweite und vierte Fall immer gleich und erhalten entweder e oder er, oder gar keine Endung; der dritte endet immer auf n; außerdem werden die Vokale a, o, u in der Regel umgelautet.

Wzory. Beispiele.

Liczba pojedyncza. Einheit.

1. der Sohn syn	das Haus dom	der Engel anioł
2. des Sohnes	des Hauses	des Engels
3. dem Sohne	dem Hause	dem Engel
4. den Sohn	das Haus	den Engel

Liczba mnoga. Mehrheit.

1. die Söhne	die Häuser	die Engel
2. der Söhne	der Häuser	der Engel
3. den Söhnen	den Häusern	den Engeln
4. die Söhne	die Häuser	die Engel.

2. Podług tej deklinacji przypadkują się:

a) rzeczowniki rodzaju męskiego, które nie należą do deklinacji słabej, i wszystkie rodzaju nijakiego, jako to:

Der Baum drzewo, der Tisch stół, der Schüler uczeń, der Jüngling młodzieniec, der Vogel ptak, der Wagen wóz, das Schiff okręt, das Gras trawa, das Rad koło, das Meer morze.

b) z rzeczowników rodzaju żeńskiego te tylko, które się kończą na niß, tudzież następujące:

die Ausflucht wybieg
die Art siekiera
die Banf ławka
die Brust piersć
die Faust pięść
die Frucht owoc
die Gans gęś
die Hand ręka
die Haut skóra

die Kraft siła
die Kuh krowa
die Kunst sztuka
die Luft powietrze
die Macht moc
die Magd służąca
die Maus mysz
die Mutter matka
die Nacht noc

2. Nach dieser Deklination werden gebeugt;

a) diejenigen männlichen Hauptwörter, welche nicht zu der ersten Deklination gehören, und alle sächlichen, z. B.

Der Baum drzewo, der Tisch stół, der Schüler uczeń, der Jüngling młodzieniec, der Vogel ptak, der Wagen wóz, das Schiff okręt, das Gras trawa, das Rad koło, das Meer morze.

b) von den weiblichen Hauptwörtern nur diejenigen, welche auf niß ausgehen, so wie die folgenden:

die Ruß orzech
die Schnur sznurek
die Stadt miasto
die Tochter córka
die Wand ściana
die Wurst kiszka
die Zunft cech
die Ankunft przyjsćie
die Einkünfte dochody.

O formowaniu liczby mnogiej.

Najpospolitsze zakończenie liczby mnogiej jest e, które się często wznosi spółgłoską r, albo też zupełnie opuszcza. Są zatem w tej deklinacji trzy formy liczby mnogiej.

1. Zakończenie e przybierają kreśląc zarazem samogłoski a, o, u:

Von der Bildung der Mehrheit.

Die gewöhnlichste Endung der Mehrheit ist e, welches oft entweder durch ein r verstärkt, oder ganz ausgelassen wird. Es gibt demnach in der Mehrheit dieser Deklination drei Formen.

1. Die Endung e erhalten mit Um-laut der Vokale a, o, u:

a) rzeczowniki wielozgłoskowe zakończone na *ling, ing, ig* i po większej części jednozgłoskowe rodzaju męskiego, jako to:

der Jüngling młodzieniec die Jünglinge, der Häring śledź die Häringe, der König król die Könige, der Hahn kogut die Hähne, der Fuß noga die Füße, der Baum drzewo die Bäume, der Koch kucharz die Köche;

lecz są także wyjątki, jako to:

der Arm ramię die Arme, der Laut głos die Laute, der Dolch sztylet die Dolche, der Hund pies die Hunde, der Stoff materja die Stoffe, der Schuh bót die Schuhe, der Punkt kropka die Punkte, der Tag dzień die Tage.

b) imiona rodzaju nijakiego, które się zaczynają od zgłoski *ge*, i te jednozgłoskowe, które się kończą na samogłoskę lub płynną *l, m, n, r, np.*

das Geschenk podarunek die Geschenke, das Gebet modlitwa die Gebete, das Gebiet kraj die Gebiete, das Knie kolano die Kniee, das Fell skóra die Felle, das Thier zwierzę die Thiere.

c) imiona rodzaju żeńskiego, które należą do tej deklinacji, np.

die Kenntniß wiadomość die Kenntnisse, die Gans geß die Gänse, die Kuh krowa die Kühe, die Ruß orzech die Rüsse.

2. Zakończenie *e* wzmacniają spółgłoską *r* kreskując także samogłoski *a, o, u*:

a) większa część imion rodzaju nijakiego, które się nie zaczynają od zgłoski *ge* i nie kończą na żadną samogłoskę, ani na spółgłoskę płynną *l, m, n, r, np.*

das Gras trawa die Gräser, das Kalb cielę die Kälber, das Land kraj die Länder, das Haus dom die Häuser, das Volk naród die Völker, das Loch dziura die Löcher, das Dorf wieś die Dörfer, das Buch książka die Bücher, das Huhn kurczę die Hühner, das Kleid suknia die Kleider, des Lied pieśń die Lieder.

b) niektóre jednozgłoskowe rodzaju męskiego, jako to:

der Mann mąż die Männer, der Geist duch die Geister, der Gott bożek die Götter, der Leib ciało die Leiber, der Rand brzeg die Ränder, der Ort miejsce die Orter, der Strauch krzak die Sträucher, der Wald bór die Wälder, der Wurm robak die Würmer.

a) die mehrsilbigen Hauptwörter auf *ling, ing, ig* und die meisten einsilbigen männlichen Geschlechts, wie:

doch gibt es auch Ausnahmen, wie:

b) sächliche Hauptwörter, welche mit der Vorsilbe *ge* beginnen, und diejenigen einsilbigen, welche auf einen Vokal oder auf *l, m, n, r* ausgehen, z. B.

c) weibliche Hauptwörter, welche zu dieser Deklination gehören, z. B.

2. Die Endung *e* verstärken durch den Konsonanten *r*, indem sie die Vokale *a, o, u* umlauten:

a) die meisten sächlichen Hauptwörter, welche nicht mit der Vorsilbe *ge* beginnen und nicht auf einen Vokal, oder einen der flüssigen Konsonanten *l, m, n, r* ausgehen, z. B.

b) einige einsilbige männlichen Geschlechts, wie:

c) wszystkie imiona rodzaju męskiego i nijakiego zakończone na *thum*, *np.*

der Reichthum bogactwo die Reichthümer, das Bisthum biskupstwo die Bisthümer, das Fürstenthum księstwo die Fürstenthümer.

3. Zakończenie *e* odrzucają i mają liczbę mnogą jak pojedynczą: imiona rodzaju męskiego i nijakiego zakończone na *el*, *en*, *er*, *chen* i *lein*, jako też zaczynające się od *ge* a zakończone na *e*; rzeczowniki na *en*, *chen* i *lein*, mają i przypadek Trzeci jak Pierwszy; samogłoski *a*, *o*, *u* rzadko się przechylają w imionach tej klasy, jako to:

der Maler malarz die Maler, das Gebäude budynek die Gebäude, der Wagen wóz die Wagen den Wagen, das Mädchen dziewczyna die Mädchen den Mädchen; — der Mantel płaszcz die Mäntel, der Nagel gwoździ die Nägel, der Vogel ptak die Vögel; der Garten ogród die Gärten, der Ofen piec die Ofen, der Bruder brat die Brüder, der Vater ojciec die Väter.

4. Niektóre rzeczowniki dla różnego znaczenia formują liczbę mnogą odmiennie, jako to:

das Band wstążka	die Bänder
der Laden sklep	die Läden
das Licht światło	die Lichter
der Ort miejsce (np. miasto, wieś)	die Orter
der Schild puklerz	die Schilde
das Tuch chustka	die Tücher
das Wort wyraz	die Wörter
der Zoll cal	die Zölle

Uwaga. Rzeczowniki złożone z *Mann* mają w liczbie mnogiej *Männer*, kiedy się wyraźnie odznacza rodzaj męski od żeńskiego, zaś *Leute*, kiedy nie chodzi o oznaczenie rodzaju, *np.*

der Gheemann mąż, die Gheemänner mężowie, (die Gheleute małżonkowie t. j. mąż i żona); der Gheymann zacny człowiek die Gheymänner; der Kaufmann kupiec die Kaufleute, der Zimmermann cieśla die Zimmerleute, der Landmann wiesniak die Landleute, der Landsmann ziomek die Landsleute.

c) alle Hauptwörter männlichen und sächlichen Geschlechts auf *thum*, wie *z. B.*

4. Die Endung *e* lassen weg und bleiben unverändert: die männlichen und sächlichen Hauptwörter auf *el*, *en*, *er*, *chen* und *lein*, sowie diejenigen, welche mit der Vorsilbe *ge* beginnen und auf *e* ausgehen; die Hauptwörter auf *en*, *chen* und *lein* bleiben auch im dritten Falle unverändert; der Umlaut wird bei dieser Klasse von Hauptwörtern meistens vernachlässigt, *z. B.*

4. Einige Hauptwörter haben nach Verschiedenheit der Bedeutung verschiedene Mehrheitsformen, wie *z. B.*

das Band wezel	die Bände
der Band tom	die Bände
der Laden okiennica	die Laden
das Licht świeca	die Lichte
der Ort okolica	die Orte
das Schild godło	die Schilder
das Tuch sukno	die Tuche
das Wort słowo	
(w ciągłej mowie)	die Worte
der Zoll cło	die Zölle

Anmerkung: Die mit *Mann* zusammengefügten Wörter haben in der Mehrheit *Männer*, wenn das männliche Geschlecht vom weiblichen ausdrücklich unterschieden wird, dagegen *Leute*, wenn es auf diesen Unterschied nicht ankommt, *z. B.*

III. Mieszana czyli Nieregularna Deklinacja.

1. Niektóre imiona rodzaju męskiego i nijakiego przybierają zakończenia obydwóch poprzednich deklinacji. Jedne z nich przypadkując się podług deklinacji słabej przybierają nadto w przyp. Drugim liczby pojedynczej zakończenie mocnej *s*, drugie zaś odmieniają się w liczbie pojedynczej podług mocnej, a w mnogiej według słabej deklinacji.

III. Gemischte oder unregelmäßige Deklination.

1. Einige Hauptwörter männlichen und sächlichen Geschlechts nehmen die Endungen der beiden vorhergehenden Deklinationen an. Die einen derselben werden nach der schwachen Deklination gebeugt, nehmen aber im zweiten Falle der Einheit noch die Endung der starken *s*, die andern werden in der Einheit nach der starken, in der Mehrheit nach der schwachen Form abgewandelt.

Wzory. Beispiele.

Liczba pojedyncza. Einheit.

1. der Name imię	der Staat państwo
2. des Namens	des Staates
3. dem Namen	dem Staate
4. den Namen	den Staat

Liczba mnoga. Mehrheit.

1. die Namen	die Staaten
2. der Namen	der Staaten
3. den Namen	den Staaten
4. die Namen	die Staaten

2. Podług pierwszego wzoru odmieniają się jeszcze:

der Żeł skała	der Gedanke myśl	der Schade szkoda
der Friede pokój	der Glaube wiara	der Wille wola
der Kunk iskra	der Haufe kupa	der Buchstabe głoska
der Fułtapfe ślad	der Same nasienie	das Herz serce

2. Nach dem ersten Beispiele werden noch abgewandelt:

Uwaga. Wszystkie te imiona znaczą się w pierwszym przyp. także z końcówką *en* i wtedy odmieniają się regularnie podług deklinacji mocnej, np. der Namen, des Namens, i t. d.

Anmerkung. Alle diese Hauptwörter kommen im ersten Falle auch mit der Endung *en* vor und werden alsdann regelmäßig nach der starken Deklination abgewandelt, z. B. der Namen, des Namens, u. s. w.

3. Podług drugiego wzoru przypadkują się imiona męczyzn zakończone na nieakcentowane *or*, jak np. der Doktor lekarz, tudzież następujące męskiego i nijakiego rodzaju:

3. Nach dem zweiten Beispiele werden deklinirt männliche Personennamen, welche auf tonloses *or* ausgehen, z. B. der Doktor, sowie folgende männlichen und sächlichen Geschlechts:

der Ahn przodek	der Reif obrećz	der Konsul konsul
der Dorn ciernie	der Schmerz boleść	der Präsekt prefekt
der Frost mróz	der See jezioro	der Psalm psalm
der Gau okrag	der Sporn ostroga	der Traktat układ
der Geißel zakładnik	der Stachel kolec	der Zins czynsz
der Gevatter komotr	der Stiefel bót	das Auge oko
der Lorbeer wawrzyn	der Strahl promień	das Bett łóże
der Mast maszt	der Unterthan poddany	das Ende koniec
der Nachbar sąsiad	der Vetter krewny	das Hemde koszula
der Musfel muszkuł	der Diamant dyament	das Ohr ucho
der Papagei papuga	der Baron baron	das Insekt owad
der Pfau paw	der Fasan bazant	das Statut statut
	der Rapauu kapłon	

Deklinacja Imion Własnych.

1. Imiona własne osób mając przed sobą artykuł zostają nieodmienne w wszystkich przypadkach liczby pojedynczej: w mnogiej męskie przybierają *e*, a zakończone na *o* dostają *ne*, albo też zostają nieodmienne, mianowicie gdy się kończą na *a*, *e*, *i*, *el*, *en*, *er*; żeńskie przybierają zawsze *en* lub *n*.

Imiona własne osób użyte bez artykułu przybierają w Drugim przypadku liczby pojedynczej *s*, tylko zakończone na *s*, *ß*, *sch*, *x*, *z* i żeńskie na *e* mają *enß*, Trzeci i Czwarty przypadek dostaje *en* lub *n*, ale w męskich najlepiej zakończenie to całkiem opuścić. Liczba mnoga obu rodzajów tworzy się, jak z artykułem.

Declination der Eigennamen.

1. Die Personennamen verbunden mit dem Artikel bleiben durch alle Fälle der Einheit unverändert; in der Mehrheit nehmen sie ein *e*, die auf *o* die Endung *ne* an, oder bleiben unverändert, namentlich wenn sie auf *a*, *e*, *i*, *el*, *en*, *er* ausgehen; die weiblichen erhalten in der Mehrheit immer *en* oder *n*.

Ohne Artikel gebraucht erhalten die Personennamen im zweiten Falle der Einheit *s*, nur die Namen auf *s*, *ß*, *sch*, *x*, *z* und die weiblichen auf *e* haben *enß*, der dritte und vierte Fall endet auf *en*, *n*, aber bei den männlichen wird diese Endung am besten ganz ausgelassen. Die Mehrheit beider Geschlechter wird so gebildet, wie mit dem Artikel.

Wzory. Beispiele.

Liczba pojedyncza. Einheit.

1. der Karl	die Agnes	der Otto	Schiller	Voß	Luise	Otto
2. des Karl	der Agnes	des Otto	Schillers	Vossens	Luizens	Ottos
3. dem Karl	der Agnes	dem Otto	Schiller	Voss(en)	Luisen	Otto
4. den Karl	die Agnes	den Otto	Schiller	Voss(en)	Luisen	Otto

Liczba mnoga. Mehrheit.

1. die Karle	die Agnesen	die Ottone	Schiller	Bosse	Luisen	Ottone
2. der Karle	der Agnesen	der Ottone	Schiller	Bosse	Luisen	Ottone
3. den Karlen	den Agnesen	den Ottonen	Schillern	Bossen	Luisen	Ottonen
4. die Karle	die Agnesen	die Ottone	Schiller	Bosse	Luisen	Ottone

2. Imiona krajów, miast i wsi rodzaju nijakiego, nie poprzedzone od przymiotnika, przybierają tylko w Drugim przyp. s, w wszystkich innych zostają nieodmienne; tylko te, które z wyjątku są rodzaju żeńskiego i męskiego (str. 4), oznaczają przypadki swe za pomocą artykułu, np.

1. Frankreich	Berlin	die Schweiz	der Peloponnes
2. Frankreichs	Berlins	der Schweiz	des Peloponnes
3. Frankreich	Berlin	der Schweiz	dem Peloponnes
4. Frankreich	Berlin	die Schweiz	den Peloponnes

Uwaga. Imiona krajów, miast i wsi, zakończone na s, r, z, które w 2. przyp. nie mogą przybrać końcówki s, wyrażają go za pomocą przyimka von lub przez dodanie wyrazów der Stadt, des Dorfes, i t. d. np.

die Umgebung von Paris. Die Umgebung der Stadt Paris.

3. Nazwiska rzek, gór, miesięcy, pór roku i dni tygodniowych używają się zwyczajnie z artykułem i odmieniają na wzór imion pospolitych, męskie podług mocnej, żeńskie podług słabej deklinacji, jako to:

1. der Rhein	die Donau
2. des Rheines	der Donau
3. dem Rheine	der Donau
4. den Rhein	die Donau

O Przymiotniku.

Gatunki Przymiotników.

1. Przymiotniki są:

a) albo pierwotne, po większej części jednozgłoskowe, jako to:

groß wielki, klein mały, jung młody, treu wierny, gesund zdrowy;

Die sächlichen Länder- und Ortsnamen, ohne Eigenschaftswort gebraucht, erhalten im zweiten Fall die Endung s, in den übrigen Fällen bleiben sie unverändert; nur die wenigen weiblichen und männlichen Ländernamen (S. 4.), bezeichnen die Fälle durch den Artikel, wie z. B.

Anmerkung: Ortsnamen auf s, r, z, welche im zweiten Falle kein s annehmen können, drücken denselben durch die Präposition von oder durch den vorgesezten zweiten Fall der Wörter Stadt, Dorf, u. s. w. aus, z. B.

3. Die Namen der Flüsse, Berge, Monate, Jahreszeiten und Tage werden gewöhnlich mit dem Artikel verbunden und wie andere Hauptwörter gebeugt, die männlichen nach der starken, die weiblichen nach der schwachen Deklination.

Vom Eigenschaftsworte.

Gattungen der Eigenschaftswörter.

1. Die Eigenschaftswörter sind:

a) entweder Stammwörter, meistens theils einsilbig, z. B.

b) albo pochodne z końcówkami
bar, en, ern, haft, icht, ig, isch, lich,
sam, up.

b) oder abgeleitete mit der Endung
bar, en, ern, haft, icht, ig, isch, lich,
sam, z. B.

fruchtbar żyzny, gołben złoty, śteinern kamienny, tugendhaft enotliwy, blumicht
kwiecisty, fleißig pilny, kindlich dziecinny, glücklich szczęśliwy, irdisch
ziemski, mäßig umiarkowany, grünlich zielonawy, furchtsam bojaźliwy;

c) albo złożone już to z przyrost-
kami be, ge, miß, un, ur, erz, już to
z innemi wyrazami, jako to:

c) oder zusammengesetzt theils mit den
Vorfilben be, ge, miß, un, ur, erz,
theils mit andern Wörtern, als:

gerecht sprawiedliwy, mißliebig niemiły, unrein nieczysty, uralt starodawny,
erzdumm bardzo głupi; lobenswerth chwalebny, dunkelgrün ciemnozielony,
eisenfest mocny jak żelazo, hoffnungsvoll pełen nadziei, siebenjährig sie-
dmioletni.

2. Przymiotniki położone przed
imieniem rzeczownem zowią się attri-
butem czyli bliższem jego określe-
niem; te zaś, które się z Podmiotem
łączą za pomocą słowa sein lub werden,
nazywają się predykatami, np.

der gute Vater, dobry ojciec. Der Vater ist gut, ojciec jest dobry.

Uwaga. Niektóre przymiotniki używają
się tylko w znaczeniu attributów, miano-
wicie te, które pochodzą od przysłówków,
i wiele zakończonych na lich, jako to:

der hiesige Einwohner tutajsz mieszkaniec, das gestrige Essen wczorajsze jadło, die
schriftliche Bitte piśmienna prośba, das tägliche Brod powszedni chleb;

inne znowu tylko w znaczeniu predykatów,
jako to:

seind nieprzyjazny, gram zawzięty, fund
ehylny, verlustig pozbawiony.

2. Eigenschaftswörter, welche vor dem
Hauptworte stehen, heißen Attribute oder
nähere Bestimmungen derselben; diejeni-
gen dagegen, welche dem Subjekte durch
das Zeitwort sein oder werden beigelegt
werden, heißen Prädikate, z. B.

Anmerkung. Einige Eigenschaftswörter
werden nur attributiv gebraucht, namentlich die
von Adverbien gebildeten, und viele auf lich,
wie z. B.

andere dagegen nur prädikativ, wie z. B.

wiadomy, eingebend pominny, abhold nieprzy-

Deklinacja Przymiotników.

Deklinacja Przymiotnika jest dwo-
jaka według tego, czy poprzedza je-
den z artykułów lub nie. W pierw-
szym razie kończy się przypadek
Pierwszy liczby pojedynczej po arty-
kule pewnym na e, po niepewnym na
er, e, s, w innych przyp. na koń-
cówki słabej deklinacji (en), wyjąwszy
Czwarty przyp. rodzaju żeńskiego i
nizakiego w liczbie pojedynczej, które

Declination der Eigenschaftswörter.

Die Declination des Eigenschaftswor-
tes ist verschieden, je nachdem einer der
Artikel vorausgeht oder nicht. Wenn ei-
ner der Artikel vorausgeht, so endet der
erste Fall der Einheit nach dem bestimm-
ten Artikel auf e, nach dem unbestimm-
ten auf er, e, es, sonst erhält es die
Endungen der schwachen Declination,
ausgenommen den 4. Fall männlichen
und sächlichen Geschlechts der Einheit,

zawsze są jak Pierwszy. W drugim razie przybiera Przymiotnik w wszystkich przypadkach zakończenia artykułu pewnego, co zowiemy jego mocną deklinacją.

welche immer dem ersten gleich sind. Wenn dagegen kein Artikel vorausgeht, so nimmt es die Endungen des bestimmten Artikels, was man seine starke Deklination nennt.

Wzory. Beispiele.

1) z artykułem pewnym i niepe-
wnym.

1) mit dem bestimmten und unbest.
Artikel.

Liczba pojedyncza. Einheit.

1. der gute Sohn	dobry	die gute Tante	dobra	das gute Kind	dobre
syn		ciotka		dziecko	
2. des guten Sohnes		der guten Tante		des guten Kindes	
3. dem guten Sohne		der guten Tante		dem guten Kinde	
4. den guten Sohn		die gute Tante		das gute Kind	

Liczba mnoga. Mehrheit.

1. die guten Söhne	die guten Tanten	die guten Kinder
2. der guten Söhne	der guten Tanten	der guten Kinder
3. den guten Söhnen	den guten Tanten	den guten Kindern
4. die guten Söhne	die guten Tanten	die guten Kinder

Tak samo odmienia się przymiotnik, kiedy poprzedza zaimek lub liczebnik nieoznaczony z końcówkami artykułu pewnego r, e, s, a mianowicie dieser, jener, derselbe, welcher, sämtlicher, mancher, jeder, anderer, solcher. Tylko w liczbie mnogiej Pierwszy i Czwarty przypadek kończą się na e po einige, etliche, keine, andere, viele, wenige, mehrere, solche, welche, tudzież po alle, jeżeli ma główny przymiotnik, jak np.

Eben so wird das Eigenschaftswort dekliniert, wenn vor demselben ein Fürwort oder ein unbestimmtes Zahlwort steht, welches die verschiedenen Geschlechter durch die Endungen r, e, s bezeichnet, nemlich: dieser, jener, derselbe, welcher, sämtlicher, mancher, jeder, anderer, solcher. Nur der 1. und 4. Fall der Mehrheit erhält die Endung e, wenn einige, etliche, keine, andere, viele, wenige, mehrere, solche, welche, oder das betonte alle vorausgehen, z. B.

dieser gute Mann, jene grüne Wiese, welches neue Haus, derselbe runde Hut, manche gute Kinder, viele treue Freunde, etliche reiche Leute, solche süße Früchte, alle gute Bürger.

Liczba pojedyncza. Einheit.

1. ein guter Sohn	eine gute Tante	ein gutes Kind
2. eines guten Sohnes	einer guten Tante	eines guten Kindes
3. einem guten Sohne	einer guten Tante	einem guten Kinde
4. einen guten Sohn	eine gute Tante	ein gutes Kind

Liczba mnoga. Mehrheit.

1. gute Söhne	gute Tanten	gute Kinder
2. guter Söhne	guter Tanten	guter Kinder
3. guten Söhnen	guten Tanten	guten Kindern
4. gute Söhne	gute Tanten	gute Kinder

Tak samo odmienia się przymiotnik, gdy zamiast niepewnego artykułu poprzedzają zaimki *mein, sein, unser, euer, ihr*, was für ein, albo liczebniki nieoznaczone *sein, etwas, genug, viel, wenig, mehr, allerlei, vielerlei, dergleichen, lauter*, także liczebniki oznaczone *zwei, drei*, jeżeli się nie deklinują, jako to:

mein guter Freund, dein neues Haus, unser treuer Freund, sein großer Herr, etwas gutes Papier, allerlei rother Wein, wenig schönes Brod, viel alter Wein.

Eben so wird das Eigenschaftswort deklinirt, wenn statt des unbest. Artikels die Fürwörter *mein, dein, sein, unser, euer, ihr*, was für ein, oder die unbestimmten Zahlwörter *sein, etwas, genug, viel, wenig, mehr, allerlei, vielerlei, dergleichen, lauter, auch zwei, drei* (wenn sie nicht deklinirt werden) vorausgehen, z. B.

2) bez artykułu.

2) ohne Artikel.

Liczba pojedyncza. Einheit.

1. guter Wein	gute Waare	gutes Bier
2. gutes Weines	guter Waare	gutes Bieres
3. gutem Weine	guter Waare	gutem Biere
4. guten Wein	gute Waare	gutes Bier

Liczba mnoga. Mehrheit.

1. gute Weine	gute Waaren	gute Biere
2. guter Weine	guter Waaren	guter Biere
3. guten Weinen	guten Waaren	guten Bieren
4. gute Weine	gute Waaren	gute Biere

Zamiast mocnej końcówki *es* w Drugim przypadku rodzaju męskiego i ni-jakiego używa się często także zakończenie słabe *en, np.*

ein Glas guten Weines, drei Ellen schwarzen Tuches, ein Stück frischen Brodes.

Gdy rzeczownik ma kilka przymiotników przed sobą, natenczas odmieniają się następującym sposobem:

Statt der starken Endung *es* im zweiten Falle des männlichen und sächlichen Geschlechts wird oft auch die schwache Endung *en* gebraucht, z. B.

Wenn mehrere Eigenschaftswörter dem Hauptworte vorangehen, so ist ihre Declination folgende:

Liczba pojed. Einheit.

Liczba mnoga. Mehrheit.

1. guter alter rother Wein	1. gute alte rothe Weine
2. gutes alten rothen Weines	2. guter alten rothen Weine
3. gutem alten rothen Weine	3. guten alten rothen Weinen
4. guten alten rothen Wein	4. gute alte rothe Weine

Gdy się schodzą dwa zaimki lub nieoznaczone liczebniki z końcówkami rodzajowemi er, e, es, z których drugi może mieć przed sobą artykuł pewny, wtedy tenże odmienia się jak przymiotnik, np.

mancher andere Freund, unser anderer
Geld;

gdy zaś artykułu mieć nie może, wtedy oba zatrzymują te same zakończenia, któreby mieć musiały stojąc osobno, np.

aller dieser Vorrath, mit allem diesem Vorrathe, alles dieses Unglück, dieser
mein Freund, dieses meines Freundes, jedes solches Kleid.

Wenn zwei Fürwörter oder unbestimmte Zahlwörter mit den Geschlechtsendungen er, e, es zusammenkommen, von welchen das zweite den bestimmten Artikel vor sich zuläßt, so wird dieses wie ein Eigenschaftswort behandelt, z. B.

leidet es aber denselben nicht vor sich, so behalten beide dieselbe Form, die sie allein stehend haben würden, z. B.

Stopniowanie Przymiotników.

1. Stopień Wyższy tworzy się dodając do Równego zakończenie er albo r, stopień zaś Najwyższy dodając zakończenie este albo ste według tego, jak wymaga brzmienie; jednozgłoskowe przymiotniki, które mają samogłoski a, o, u, kreskują je w obu stopniach, np.

reich bogaty	reicher bogatszy
spät późny	später późniejszy
süß słodki	süßer słodszy
arm biedny	ärmer biedniejszy
groß niegrzeczny	größer niegrzeczniejszy
jung młody	jünger młodszy

Tylko niektóre nie kreskują samogłoski, a mianowicie następujące:

bunt pstry, falsch fałszywy, flach płaski, froh wesóły, glatt gładki, wohl wydrażony, wohl miły, kahl łysy, klar jasny, los wolny, matt wąły, rasch szybki, roh surowy, rund okrągły, sanft łagodny, satt syty, schlaff ospały, schlank wysmukły, stolz pyszny, stumpf tępy, toll wściekły, voll pełen, wahr prawdziwy, zahm łaskawy, zart delikatny.

2. Nieregularnie stopniują się:

gut dobry	besser lepszy
hoch wysoki	höher wyższy
nahe bliski	näher bliższy
viel wiele	mehr więcej

Steigerung der Eigenschaftswörter.

1. Der Komparativ wird aus dem Positiv gebildet durch Anhängung der Endung er, oder r, der Superlativ durch Anhängung der Endung este oder ste, je nachdem der Wohlklang verlangt; die einsilbigen Eigenschaftswörter, welche im Stamme einen der Vokale a, o, u haben, erhalten den Umlaut, z. B.

der reichste najbogatszy
der späteste najpóźniejszy
der süßeste najslodszy
der ärmste najbiedniejszy
der größste najniegrzeczniejszy
der jüngste najmłodszy

Nur einige erhalten keinen Umlaut, namentlich folgende:

2. Unregelmäßig werden gesteigert:

der beste najlepszy
der höchste najwyższy
der nächste najbliższy
der meiste najwięcej

wenig mało	minder mniej	der mindeste najmniej
także:	weniger —	der wenigste —

3. Następujące przymiotniki:

äußerer zewnętrzny	oberer górny
innerer wewnętrzny	unterer dolny

mają formę stopnia Wyższego, ale znaczenie stopnia Równego i tworzą tylko stopień Najwyższy.

Uwagi.

1. Przymiotniki wielogłoskowe z końcówką *el* odrzucają z niej w stopniu Wyższym samogłoskę *e*, a zakończone na *en* i *er* mogą to *e* wyrzucić albo zatrzymać, np.

edel słachetny ebler; bitter gorzki bitterer, bitter; vollkommen doskonale vollkommener, vollkommner.

Stopień Najwyższy zatrzymuje w swej końcówce samogłoskę *e* tylko po spółgłoskach językowych i syczących *d*, *t*, *tt*, *s*, *ß*, *ff*, *sch*, *z*, po innych zaś zawsze opuszcza; stopień Najw. przymiotników na *isch* wolą Niemcy dla trudnej wymowy opisywać, np.

wild dziki der wildeste, sanft łagodny der sanfteste, süß słodki der süßeste, stolz pyszny der stolzeste, klein mały der kleinste, lang długi der längste, barbarisch barbarzyński (barbarischer) am meisten barbarisch.

2. Stopień Wyższy trzeba wyrazić przez opisanie, jeżeli porównujemy dwie własności w jednej i tej samej osobie lub rzeczy, jak n. p.

Der Knabe ist mehr lustig, als zerstreut. Der

3. W porównaniach kładzie się po stopniu Równym wie (jak), po Wyższym als, które się wyraża w polskim języku przez niż; anizeli, jak, lub przyimek od z przypadkiem Drugim, n. p.

Du bist so geschickt, wie ich. Du bist geschickter,

4. Stopień Równy można wzmocnić przez sehr, Wyższy przez viel lub weit, Najwyższy przez aller, np.

sehr fleißig bardzo pilny, viel fleißiger wiele allerfleißigste najpilniejszy ze wszystkich.

5. Stopień Najwyższy używa się zawsze z artykułem pewnym, wyjąwszy gdy go poprzedzają zaimki mein, dein, sein, unser, euer, ihr, fein albo przypadek Drugi, w którym to razie przybiera zakończenia rodzajowe *r*, *e*, *s*. Niekiedy zastępuje się także przez am z przypadkiem Trzecim, np.

Hermann war mein bester Lehrer. Ich schenkte des Freundes ältestem Sohne ein schönes Gemälde. Die Frau ist die jüngste, am jüngsten.

3. Folgende Eigenschaftswörter:

hinterer tylny
vorderer przedni

haben komparative Form, aber positive Bedeutung und bilden nur den Superlativ.

Anmerkungen.

1. Die mehrsilbigen Eigenschaftswörter auf *el* werfen das *e* dieser Endung im Komparativ weg, die auf *en* und *er* können es wegwerfen oder behalten, z. B.

Der Superlativ behält das *e* in seiner Endung nur nach den Zungen- und Zischlauten *d*, *t*, *tt*, *s*, *ß*, *ff*, *sch*, *z*, sonst fällt es aus; der Superlativ der Eigenschaftswörter auf *isch* wird der Härte wegen lieber umschrieben, wie z. B.

3. Mann muß den Komparativ durch eine Umschreibung ausdrücken, wenn eine Vergleichung zweier Eigenschaften an demselben Gegenstande statt findet, z. B.

Jüngling ist mehr angenehm, als schön.

3. Bei einer Vergleichung steht nach dem Positiv wie (jak), nach dem Komparativ als, welches im Polnischen durch niż, anizeli, jak, oder durch die Präposition od mit dem 2 Falle ausgedrückt wird, z. B.

als ich.

4. Mann kann den Positiv durch sehr, den Komparativ durch viel oder weit, den Superlativ durch aller verstärken, z. B.

pillniesz, weit fleißiger daleko pilniejszy, der

5. Der Superlativ wird immer mit dem bestimmten Artikel gebraucht, ausgenommen wenn ihm die Fürwörter mein, dein, sein, unser, euer, ihr, fein oder ein 2 Fall vorangeht; dafür erhält derselbe die Geschlechtsendungen *r*, *e*, *s*. Bisweilen wird er auch durch am mit dem 3. Falle vertreten, z. B.

6. Polskie partykuły im...tem przed stopniem Wyższym wyrażają Niemcy przez je, desto. Najwyższy z przysłówkiem jak przez możliwsi z stopniem Równym, albo przez so...als möglich kładąc stopień Równy po przysłówku so, np.

je besser eine Waare ist, desto theurer ist sie; im lepszy towar, tem droższy. Eine möglichst wohlfeile Waare, eine so wohlfeile Waare als möglich, jak najtańszy towar. Möglichst gut, so gut als möglich, jak najlepszy.

7. Stopień Wyższy i Najwyższy odmieniają się tak samo, jak Równy.

6. Die polnischen Partikeln im...tem vor dem Komparativ drücken die Deutschen durch je...desto, den Superlativ mit dem Umstandesworte jak durch den Positiv aus, indem sie demselben möglichst voranstellen oder ihn mit den Worten so...als möglich einschließen, z. B.

7. Der Komparativ und der Superlativ werden eben so, wie der Positiv, deklinirt.

O Liczebniku.

Liczebniki dzielą się na oznaczone, które dokładnie oznaczają liczbową ilość, np. **ośm, trzy, dziesięć, sto**, i nieoznaczone, które podają liczbę tylko ogólnie, np. **wiele, niewiele, kilka**.

1. Liczebniki Oznaczone.

Do liczebników oznaczonych należą: a) główne czyli kardynalne, od których się wszystkie inne liczebniki oznaczone urabiają za pomocą osobnych końcówek lub przez składanie, i b) porządkowe na pytanie który (z porządku)? np. **pierwszy, drugi, trzeci, czwarty, piąty, szósty, siódmy, ósmy, dziewiąty, dziesiąty**.

a) Liczebniki Główne.

1. Główne czyli kardynalne liczebniki są następujące:

1. ośm	14. czternaście
2. dwie	15. piętnaście
3. trzy	16. sześnaście
4. cztery	17. siedemnaście
5. pięć	18. osiemnaście
6. sześć	19. dziewiętnaście
7. siedem	20. dwadzieścia
8. ośm	21. dwadzieścia i jedno
9. dziewięć	22. dwadzieścia i dwa
10. dziesięć	30. trzydzieści
11. jedenaście	40. czterdzieści
12. dwanaście	50. pięćdziesiąt
13. trzynaście	60. siedemdziesiąt

Vom Zahlworte.

Die Zahlwörter theilt man in bestimmte, welche die Zahl genau angeben, z. B. **ośm, trzy, dziesięć, sto**, und unbestimmte, welche die Zahl nur allgemein bezeichnen, z. B. **wiele, niewiele, kilka**.

1. Bestimmte Zahlwörter.

Zu den bestimmten Zahlwörtern gehören: a) Grundzahlwörter, von welchen alle übrigen bestimmten Zahlwörter durch Ableitung oder Zusammensetzung gebildet werden, und b) Ordnungszahlen auf die Frage **der wievielte?** z. B. **der erste, der dritte, der achte**.

a) Die Grundzahlwörter.

1. Die Haupt- oder Grundzahlwörter sind folgende:

70. siebzig
80. achtzig
90. neunzig
100. hundert
101. hundert und eins
200. zweihundert
300. dreihundert
400. vierhundert
1000. tausend
8000. acht tausend
14,000. vierzehn tausend
700,000. siebenmal hundert tausend
1,000,000. eine Million

2. Wszystkie liczebniki główne zgadzają się z rzeczownikami, których liczbę oznaczają, np.

zwei Pferde dwa konie, fünf Pferde pięć koni, hundert Soldaten sto żołnierzy, tausend Thaler tysiąc talarów.

3. Podając samą liczbę mówi się *eins*, łącząc zaś z rzeczownikami lub liczebnikami zachowuje się forma *ein* bez wszelkiej zmiany, np.

ein Zentner, ein tausend, einundvierzig, einundzwanzigsten Jahre.

Liczebnik *ein*, stojąc sam przed rzeczownikiem, odmienia się zupełnie tak, jak artykuł niepewny, schodząc się zaś z innym wyrazem przymiotnym, ulega tym samym prawidłom, co imiona przymiotne, np.

ein Baum, eines Baumes; der eine Kind, meines einen Kindes.

Dwa następne liczebniki *zwei* i *drei* tudzież *beide* mają następującą deklinację:

1. zwei	dwaj	dwie	dwa
2. zweier			
3. zweien			
4. zwei			

drei	trzej	trzy
dreier		
dreien		
drei		

beide	obaj	obie	oba
beider			
beiden			
beide			

Zwei i *drei* mogą odrzucić końcówki *er* i *en*, jeżeli wyraz poprzedzający lub następujący oznaczenie przypadków tych czyni zbytecznem, np.

die Aussage dreier Zeugen, die Aussage deiner zwei Zeugen, zwei Herrn dienen, wähle dir aus drei Dingen eins.

Inne liczebniki główne tylko w Trzecim przyp. przybierają zakończenie *en*, jeżeli się używają bez rzeczownika i same zastępują miejsce imienia rzeczownego, np.

auf allen Vieren kriechen, mit Sechsen fahren, der Reisende wurde von Achten zugleich angefallen, es mit Zwanzigen aufnehmen

4. Liczebniki główne używają się także jako prawdziwe rzeczown. np.

2. Alle Grundzahlwörter werden mit den Hauptwörtern, deren Zahl sie angeben, übereingestimmt, z. B.

zwei koni, hundert Soldaten sto żołnierzy, tausend Thaler tysiąc talarów.

3. Beim bloßen Zählen sagt man *eins*; wenn aber ein Hauptwort oder ein anderes Zahlwort darauf folgt, so heißt es immer *ein*, wie z. B.

einundvierzig, einundzwanzig, der einundzwanzigste, im

Wenn das Zahlwort *ein* vor dem Hauptworte allein steht, so hat es ganz die Deklination des unbestimmten Artikels, in Verbindung mit anderen Bestimmungswörtern wird es, wie andere Eigenschaftswörter, behandelt, z. B.

Schüler, des einen Schülers; mein eines

Die beiden folgenden Zahlwörter *zwei* und *drei*, so wie *beide* haben nachstehende Deklination:

Zwei und *drei* können die Endungen *er* und *en* wegwerfen, wenn das vorhergehende oder nachfolgende Wort diese Bezeichnung überflüssig macht, z. B.

deiner zwei Zeugen, zwei Herrn dienen,

Die übrigen Grundzahlen erhalten nur im dritten Falle die Endung *en*, wenn sie ohne ein Hauptwort stehen und selbst die Stelle eines Hauptwortes mit vertreten, z. B.

auf allen Vieren kriechen, mit Sechsen fahren, der Reisende wurde von Achten zugleich angefallen, es mit Zwanzigen aufnehmen

4. Die Grundzahlen kommen auch als wirkliche Hauptwörter vor, z. B.

die Eins jednójka, die Sechs szóstka, die Einsen jednójki, die Sechsen szóstki.

5. Od głównych liczebników wyprowadzają się: a) imiona rzeczowne dodając końcówki *er* i *ling*, b) podziałowe liczebniki kładąc przed niemi partykulę *je*, np.

Dreier póltorak, Zwilling bliźniak, po trzech (trzy).

b) Liczebniki porządkowe.

1. Liczebniki porządkowe urabiają się z głównych dodając pierwszym dziewiętnastu zakończenie *ter*, wszystkim zaś innym *ster*, i odmieniają się jak przymiotniki. Oto ich wykaz:

erster e es, pierwszy a e
zweiter te es, drugi a e
dritter
vierter
fünfter
sechster
siebenter
achter
neunter
zehnter
elfter
zwölfter
dreizehnter
vierzehnter
fünfzehnter
sechzehnter
siebzehnter
achtzehnter
neunzehnter
zwanzigster

2. Od liczebników porządkowych wyprowadzają się rzeczowniki ułamkowe z końcówką *tel*, przysłówki na *ens*, tudzież przymiotniki zakończone na *halb*, które się nie odmieniają, jako to:

ein Fünftel (jedna) piąta część, erstens po pierwsze, zweitens po drugie, drittehalb półtrzecia, zehntehalb półdziesiąta.

5. Von den Grundzahlen werden: a) Hauptwörter gebildet durch die Endsilben *er* und *ling*, b) theilende Zahlwörter durch Voranstellung der Partikel *je*, wie z. B.

je zwei po dwóch (dwie, dwa), je drei

b) Die Ordnungszahlen.

1. Die Ordnungszahlen werden aus den Grundzahlen gebildet, indem man den ersten neunzehn die Endung *ter*, allen übrigen *ster* anhängt, und wie Eigenschaftswörter declinirt. Sie sind folgende:

einundzwanzigster
zweiundzwanzigster
dreißigster
vierzigster
fünzigster
sechzigster
siebzigster
achtzigster
neunzigster
hundertster
hundertunderster
zweihundertster
dreihundertster
vierhundertster
fünfhundertster
tausendster
zweitausendster
dreizehntausendster
millionster

i t. d. u. f. w.

2. Von den Ordnungszahlen werden Hauptwörter und Umstandswörter durch Anhängung der Endsilben *tel* und *stens* gebildet, so wie Eigenschaftswörter mit der Endung *halb*, die unbiegsam sind, wie z. B.

Uwagi.

1. Przypadki Drugie liczby pojedynczej i mnogiej, łącząc się w jeden wyraz z przyimkami halben, wegen i willen, mają następujące formy:

meinethalben, deinet halben, ihrefthalben, unserthalben, eurethalben.

2. Es używa się tylko jako Przedmiot słowa, np. Ich sehe es; w połączeniu zaś z przyimkami zmienia swoją formę, zamiast durch es mówi się dadurch albo durch dasselbe. zamiast an es mówi się daran albo an dasselbe.

3. Zaimki du i ihr używają się mówiąc poufale lub ze wzgardą, zresztą dla grzeczniejszego wyrażenia zastępują je Niemcy liczbą mnogą zaimka osoby trzeciej: Sie Pan, Pani, Ihrer Pana, Pani, i t. d.

Sie haben mir es gesagt, Pan mi to mówileś, Pani mi to mówiłaś, Ich kenne Sie nicht, nie znam Pana (Pani). Ich will es Ihnen geben, dam to Panu (Pani).

4. Przypadki zależne pierwszej i drugiej osoby używają się także jako zaimki zwrotne; trzecia osoba ma w tem znaczeniu dla trzeciego i czwartego przypadku obu liczb i wszystkich rodzajów osobną formę się; formy zaś ihm, ihn, ihr, sie odnoszą się zawsze do trzeciej osoby, ale nie do Podmiotu. Zwrotnym formom seiner i ihrer można dla większej jasności dodać jeszcze wyraz selbst, jako to:

Ich kaufe mir (sobie) ein Haus. Du lobst Dich (się). Wir kaufen uns (sobie) ein Kleid. Ihr lobt euch (się). Er (sie) kauft sich (sobie) einen neuen Hut. Wir loben uns (się). Der Herr schonte seiner selbst nicht, Pan sie nie ohranial.

5. Wzajemność czynności wyraża się przez nieodmienny zaimek einander, który w trzeciej osobie może się jeszcze wzmocnić zaimkiem sich i tłumaczy się w polskim języku przez sobie nawzajem albo siebie (się) nawzajem, np.

Wahre Freunde helfen (sich) einander. Prawdziwi przyjaciele pomagają sobie nawzajem (jeden drugiemu).

2. Zaimki dzierzawcze.

1. Zaimki dzierzawcze w niemieckim języku są dwojakie:

a) jedne łącznemi zwane, to jest:

mein meine mein мой ja je, dein deine dein twój ja je, sein seine sein swój ja je, jego, ihr ihre ihr jej, swój ja je, unser unsere unser nasz a e, euer euere euer wasz a e, ihr ihre ihr ich, swój ja je.

Anmerkungen.

1. Wenn die zweiten Fälle beider Zahlformen mit den Präpositionen halben, wegen, und willen zu einem Worte verbunden werden, so lauten die zusammengezogenen Wörter:

2. Der vierte Fall es wird nur als Objekt eines Zeitwortes gebraucht, z. B. Ich sehe es; in Verbindung mit Beiwörtern ändert es seine Form, statt durch es sagt man dadurch oder durch dasselbe, statt an es sagt man daran oder an dasselbe.

3. Du und ihr werden nur dann gebraucht, wenn man vertraulich oder mit Verachtung spricht, sonst werden beide der Höflichkeit wegen mit der Mehrheit der 3. Person vertauscht und entsprechen dem poln. Pan und Pani, z. B.

4. Die abhängigen Fälle der 1. und 2. Person werden auch als rückzielende Fürwörter gebraucht; für die dritte Person lautet der 3. u. 4. Fall beider Zahlformen und aller Geschlechter in dieser Bedeutung sich; die Formen ihm, ihn, ihr, sie, hingegen werden immer auf eine andere Person außer dem Subjekte bezogen. Die rückzielenden Formen seiner und ihrer können der Deutlichkeit wegen mit dem Worte selbst begleitet werden, z. B.

5. Das Gegenseitige der Handlung bezeichnet man durch das unbiegsame Fürwort einander, welches in der 3. Person noch durch sich verstärkt werden kann und im Polnischen durch sobie nawzajem oder siebie (się) nawzajem übersetzt wird, z. B.

2. Zueignende Fürwörter.

1. Die zueignenden Fürwörter im Deutschen sind von doppelter Art:

a) die einen verbunden genannt, nemlich:

odmieniają się jak artykuł i używają zawsze w połączeniu z rzeczownikiem, np.

werden wie der Artikel dekliniert und nur in Verbindung mit einem Hauptworte gebraucht, z. B.

Liczba pojedyncza. Einheit.

1. mein Sohn	deine Stube	sein Rad	unser Haus	ihr Kleid
2. meines Sohnes	deiner Stube	seines Rades	unseres Hauses	ihres Kleides
3. meinem Sohne	deiner Stube	seinem Rade	unserem Hause	ihrer Kleider
4. meinen Sohn	deine Stube	sein Rad	unser Haus	ihr Kleid

Liczba mnoga. Mehrheit.

1. meine Söhne	deine Stuben	seine Räder	unsere Häuser	ihre Kleider
2. meiner Söhne	deiner Stuben	seiner Räder	unserer Häuser	ihrer Kleider
3. meinen Söhnen	deinen Stuben	seinen Rädern	unseren Häusern	ihren Kleidern
4. meine Söhne	deine Stuben	seine Räder	unsere Häuser	ihre Kleider

b) drugie samoistne

der die das meinige	deinige	seinige	ihrige	unrige	eurige	ihrige
der die das meine	deine	seine	ihre	unsere	eure	ihre
meiner	deiner	seiner	ihrer	unserer	eurer	ihrer

b) die andern nicht verbundene

przypadkują się jak przymiot. i stoją zawsze samotnie odnosząc się do poprzedzającego rzeczownika lub mając znaczenie imienia rzeczownego, np.

werden wie Eigenschaftswörter dekliniert und stehen immer allein, indem sie sich auf ein vorangegangenes Hauptwort beziehen, oder stehen selbst als solches, z. B.

Ist das mein Hut oder deiner? Dein Haus ist größer, als das eurige. (winność) gethan.

Rock ist schöner, als der meinige. Unser Der Beamte hat das Seinige (swą po-

2. Zaimki dzierżawcze pierwszej i drugiej osoby oznaczają tylko rodzaj rzeczy posiadanej, trzeciej zaś osoby oznaczają nie tylko rodzaj posiadanego przedmiotu, ale i osoby posiadającej, np.

2. Die zueignenden Fürwörter der 1. und 2. Person bezeichnen das Geschlecht der bezeugten Sache, die der dritten bezeichnen nicht nur das Geschlecht des bezeugten Gegenstandes, sondern auch der besitzenden Person, z. B.

sein Vater jego ojciec, seine Mutter jego matka, ihr Vater jej ojciec, ihre Mutter jej matka, ihr Kind jej dziecko, ihr Sohn ich syn, ihre Tochter ich córka, ihr Haus ich dom. Ihr Hut pański kapelusz (Pana, Pani). Ihre Weste Pana kamizelka. Ihr Kleid Pani suknia.

3. Gdy Podmiot jest zarazem osobą zaimka, natenczas w języku polskim używa się swój swoja swoje dla wszystkich trzech rodzajów w liczbie pojedynczej i mnogiej, jako to:

3. Wenn das Subjekt und die Person des Fürwortes eine und dieselbe ist, so wird die zueignende Bedeutung im Polnischen bei allen Geschlechtern in der Einheit und Mehrheit durch swój, a, e, ausgedrückt, z. B.

Ich habe meinen (swój) Hut. Du hast deinen (swój) Garten verkauft. Die Fürstin wohnt in ihrem (w swym) Hause. Wir lieben unsern (swego) König. Ihr sehet euer (swe) Unglück. Die Eltern lieben ihre (swe) Kinder.

3. Zaimki Wskazujące.

Zaimki wskazujące są: *dieser, diese, dieses (dies)*, ten ta to, który się odnosi do przedmiotu bliższego, i *jener, jene, jenes*, ów owa owo, który się odnosi do dalszego przedmiotu. Oba odmieniają się, jak artykuł pewny.

W miejsce obu tych zaimków kładzie się często *der die das*, który w połączeniu z rzeczownikiem głównym dostaje przycisk i odmienia się jak artykuł pewny, stojąc zaś bez imienia rzeczownego ma następującą deklinację:

Liczba pojedyncza. Einheit.

1. der	die	das
2. dessen	deren	dessen
3. dem	der	dem
4. den	die	das

4. Zaimki pytające.

1. Zaimki pytające są: *Wer* kto? *Was* co? *welcher* e es, który a e? i *was* für ein eine ein, jaki a e, coza? Pierwszy jest rzeczowny i stoi zawsze samotnie, drugi i trzeci są przymiotne i używają się zawsze w połączeniu z rzeczownikiem, np.

Wer kommt dort? *Was* sagst du? *Wessen* Hut ist das? *Welches* Haus hast du gekauft? *Welchem* Menschen kann man nicht glauben?

2. *Welcher* e es odmienia się tak samo, jak artykuł pewny, *was* für ein eine ein jak artykuł niepewny. *Wer* i *Was* odmieniają się następującym sposobem:

3. Die hinweisenden Fürwörter.

Die hinweisenden Fürwörter sind: *dieser diese dieses (dies)*, ten ta to, womit man auf das Nähere, und *jener* e es, ów owa owo, womit man auf das Entferntere hinweist. Beide werden wie der bestimmte Artikel dekliniert.

Statt dieser beiden Fürwörter wird oft *der die das* gesetzt, welches in Verbindung mit einem Hauptworte den Hauptton hat und ganz wie der bestimmte Artikel dekliniert wird; steht es dagegen ohne ein Hauptwort, so erhält es folgende Deklination:

Liczba mnoga. Mehrheit.

1. die	} na wsz. 3 rodzaje für alle 3 Geschl.
2. derer	
3. denen	
4. die	

4. Die Fragenden Fürwörter.

1. Die fragenden Fürwörter sind? *Wer?* *Was, welcher* e es? und *was* für ein eine ein? Das erste ist substantiisch und steht immer allein, die beiden andern sind adjektiviisch und stehen immer in Verbindung mit einem Hauptworte, z. B.

2. *Welcher* e es wird eben so wie der bestimmte Artikel, *was* für ein eine ein, wie der unbestimmte Artikel dekliniert. *Wer* und *Was* haben folgende Deklination:

1. Wer kto?
2. Wessen kogo? czyj a e?
3. Wem komu?
4. Wen kogo?

3. Formy rodzaju nijakiego was i welches, rządzone od przyimka zstają się z tymże i zamieniają na wo wor, (zob. pod Przyimk.) np.

wodurch przez co? przez które? worauf na czym? woraus z czego?

5. Zaimki Względne.

1. Zaimek względny welcher e es, który a e, odmienia się zupełnie, jak artykuł pewny, tylko Drugi przypadek liczby pojed. i mnogiej nie jest w używaniu i zastępuje się formami zaimka der die das; wer kto i was co odmieniają się jak pytające. Der die das, który się używa zamiast welcher e es, ma następującą deklinację:

Liczba pojed. Einheit.

1. der	die	das
2. dessen	deren	dessen
3. dem	der	dem
4. den	die	das

2. Wer i Was może się odnosić tylko do zaimków oznaczających i liczebników nieoznaczonych, jak jeder, alles, etwas, nichts, albo do całych zdań, np.

Wer lügt, der stiehlt auch. Was du heute thun kannst, das verschiebe nicht auf morgen. Alles, was Gott sendet, ist gut.

3. Formy rodzaju nijakiego was i welches, rządzone od przyimka podlegają tym samym zmianom, co pytające was i welches.

6. Zaimki Oznaczające.

1. Zaimki oznaczające są: derjenige, diejenige, dasjenige, ten ta to, derselbe, dieselbe, dasselbe tenże taże toże, i der

Was co?
Wessen czego?
Wem czemu?
Was co?

3. Die sächlichen Formen was und welches, regiert von einer Präposition, werden vorangestellt und verwandelt in wo oder wor; (s. unt. Präpos.) z. B.

5. Die beziehenden Fürwörter.

1. Das beziehende Fürwort welcher e es wird eben so wie der bestimmte Artikel deklinirt, nur der 2 Fall der Einheit und Mehrheit fehlt und wird durch die Formen des Fürwortes der die das ersetzt; wer kto und was co werden wie die fragenden abgewandelt. Der die das, welches statt des ersten gebraucht wird, hat folgende Deklination:

Liczba mnoga. Mehrheit.

1. die	} na wszyst. rodz. für alle Geschlech.
2. deren	
3. denen	
4. die	

2. Wer und was kann nur auf bestimmente Fürwörter und allgemeine Zahlwörter, wie jeder, alles, etwas, nichts, oder auf ganze Sätze bezogen werden, z. B.

3. Die sächl. Formen was und welches, regiert von Präpositionen, unterliegen denselben Veränderungen, wie das fragende was und welches.

6. Die bestimmenden Fürwörter.

1. Die bestimmenden Fürwörter sind: derjenige diejenige dasjenige, derselbe dieselbe dasselbe, auch der die das.

die das ten ta to. Pierwsze dwa odmieniają się jak przymiotniki z artykułem pewnym, trzeci der die das stojąc łącznie z rzeczownikiem przypadkuje się jak artykuł pewny, stojąc zaś samotnie odmienia się jak względny zaimek der die das, z tą tylko różnicą, że w 2. przyp. liczby mnogiej ma derer (nie deren), np.

Die beiden ersten werden ebenso declinirt, wie ein Eigenschaftswort mit dem bestimmten Artikel, das dritte **der die das** wird in Verbindung mit einem Hauptworte ganz wie der bestimmte Artikel, allein stehend aber wie das beziehende **der die das** declinirt, mit dem einzigen Unterschiede, daß der 2. Fall der Mehrheit hier **derer** lautet, z. B.

Ich erinnere mich derjenigen (derer) gern, welche mir Gutes erwiesen haben.
Bergiß derer nicht, welche dir Wohlthaten gezeigt haben. Gott hilft denen, die in Noth sind.

2. Zaimki oznaczające der i das, mogą się opuszczać, kiedy stoją w tym samym przypadku, co zaimek względny, np.

2. Die bestimmenden Fürwörter **der** und **das** können bei gleichem Falle des beziehenden Fürwortes ausgelassen werden, z. B.

Wer nicht hören will, (der) muß fühlen. Kto nie chce słuchać, musi cierpieć. Was dir befohlen ist, (das) mußt du treulich vollbringen. Wer sich nicht rathen weiß, dem kann man nicht helfen.

7. Zaimki Nieoznaczone.

7. Die unbestimmten Fürwörter.

1. Zaimki nieokreślne rzeczowne są następujące:

1. Die unbestimmten Fürwörter, welche als Hauptwörter gebraucht werden, sind:

Jemand ktoś, Niemand nikt, Jedermann każdy, etwas coś, nichts nic.

Ostatnie dwa są nieodmienne, trzy pierwsze mają następującą deklin.:

Die beiden letzten sind unbiegsam, die drei ersten haben folgende Declination:

1. Jemand	Niemand	Jedermann
2. Jemandes	Niemandes	Jedermanns
3. Jemand(em)	Niemand(em)	Jedermann
4. Jemand(en)	Niemand(en)	Jedermann

2. Zaimki nieokreślne przymiotne są następujące:

Die unbest. Fürwörter, welche als Eigenschaftswörter gebraucht werden, sind:

mancher e es, niemand dno dno

ein gewisser, niejaki a e

jeder e es, każdy a e

ein anderer, inny a e

aller e es, wszystek tka tko

ein jeglicher, wszelki a e

keiner e es, żaden dna dne

ein jeder, każdy a e

(ein) solcher, (eine) solche, (ein) solches,

taki a e, selbst, allein sam a o

Selbst i allein są nieodmienne, wszystkie inne przypadkują się podług prawideł wyżej podanych.

Selbst und allein sind unbiegsam, die übrigen werden nach den oben gegebenen Regeln abgewandelt.

O Słowie.

1. Gatunki słów.

1. Słowa niemieckie są ze względu na formę trojakie:

a) pierwotne, których nie można wyprowadzać od innych wyrazów, jako to:

binden wiązać, fallen upaść, fließen płynąć, sterben umrzeć, trinken pić.

b) pochodne, t. j. utworzone od innych wyrazów, mianowicie pierwotnych słów, rzeczowników i przymiotników, np.

fallen ścinać (fallen), tranken pojąć (trinken), stellen stawiać (stehen), horchen podsłuchiwać (hören), handeln działać (Hand), herrschen panować (Herr), reinigen czyścić (rein), weißen bielić (weiß).

c) złożone z przyrostkami be, ge, emp, ent, er, ver, zer, z przysłówkami, rzeczownikami i przymiotnikami, jako to:

bezahlen zapłacić, entdecken odkryć, zereissen rozedrzeć, auswerfen wyrzucić, zurückkommen wrócić, wahr sagen przepowiadać.

2. Ze względu na znaczenie dzielą się słowa na:

a) podmiotowe, które wyrażają stan lub czynność objawiającą się w samym Podmiocie, np.

sitzen siedzieć, stehen stać, schweigen milczeć, weinen płakać, lachen śmiać się, schwimmen pływać, springen skakać, schreien krzyczeć;

b) przedmiotowe, to jest wyrażające czynność, która wychodząc od Podmiotu objawia się na jakim Przedmiocie, czyli innemi słowy wymaga jednego z trzech przypadków zależnych, np.

des Arztes bedürfen lekarza potrzebować, dem Schwachen helfen pomagać słabemu, die Eltern lieben kochać rodziców, um ein Buch bitten o książkę prosić, über Unglück lachen śmiać się z nieszczęścia.

Uwaga. Słowa przedmiotowe, wymagające Czwartego przyp., zowią się przechodniemi (transitiva), inne zaś przedmiotowe i wszystkie podmiotowe nieprzechodniemi (intransitiva, także nijakie).

Vom Zeitworte.

1. Gattungen der Zeitwörter.

1. Die deutschen Zeitwörter sind ihrer Form nach dreifach:

a) Stammwörter, welche von anderen Wörtern nicht abgeleitet werden können, z. B.

b) abgeleitete, d. h. von andern Wörtern gebildete, namentlich von Stammzeitwörtern, Hauptwörtern und Eigenschaftswörtern, z. B.

c) zusammengesetzte mit den Vorsilben be, ge, emp, ent, er, ver, zer, mit Bei-, Umstands-, Haupt- und Eigenschaftswörtern, z. B.

2. Der Bedeutung nach theilt man die Zeitwörter in:

a) subjektive, welche eine Ruhe oder eine dem Subjekte inwohnende Thätigkeit ausdrücken, z. B.

b) objektive, welche eine Thätigkeit bezeichnen, die vom Subjekte ausgehend sich auf irgend einen Gegenstand bezieht, oder mit andern Worten einen Gegenstand in einem der drei abhängigen Fällen erfordert, z. B.

Anmerkung. Objektive Zeitwörter, welche den 4. Fall erfordern, heißen zielende oder Transitiva, die übrigen objektiven und alle subjektiven werden ziellose oder Intransitiva (auch Neutra) genannt.

c) zaimkowe, które się odmieniają z zaimkiem zwrotnym, np.

sich spüren spieszyc się, sich schämen wstydzic się, sich ärgern gniewać się.

c) reflexive Zeitwörter, welche mit dem reflexiven Fürworte verbunden werden, z. B.

2. O Konjugacjach.

Słowa niemieckie odmieniają się podług trzech różnych form czyli konjugacji, podobnie jak rzeczowniki, to jest podług słabej, mocnej i mieszanej czyli nieregularnej.

Słowa Posilkowe.

Język niemiecki ma trzy słowa posilkowe, które są potrzebne do tworzenia wielu czasów, to jest: sein być, haben mieć i werden stać się.

2. Von den Konjugationen.

Die deutschen Zeitwörter werden nach drei verschiedenen Formen abgewandelt, wie die Hauptwörter, nemlich nach der schwachen, starken und gemischten oder unregelmäßigen.

Die Hilfszeitwörter.

Die deutsche Sprache hat drei Hilfszeitwörter, welche zur Bildung mehrerer Zeitformen gebraucht werden, nemlich: sein, haben und werden.

1. Sein, Być.

Tryb Oznajmujący. Indikativ.

Czas Teraźniejszy. Präsens.

ich bin jestem
du bist jesteś
er (sie es) ist jest
wir sind jesteśmy
ihr seid jesteście
sie sind są

ich sei
du seist
er (sie es) sei
wir seien
ihr seiet
sie seien

Tryb Łączący. Konjunktiv.

Czas Przeszły niedokonany. Imperfektum.

ich war byłem, łam, łom,
du warst i t. d.
er (sie es) war
wir waren
ihr waret
sie waren

ich wäre bylbym, łabym, łobym,
du wärest i t. d.
er (sie es) wäre
wir wären
ihr wäret
sie wären

Czas Przeszły dokonany. Perfektum.

ich bin
du bist
er (sie es) ist

byłem, łam, łom,
i t. d.

ich sei
du seist
er (sie es) sei

wir sind
ihr seid
sie sind

sein.

wir seien
ihr seiet
sie seien

sein.

Czas Zaprzeszły.

Plusquamperfectum.

ich war
du warst
er (sie es) war
wir waren
ihr waret
sie waren

gewesen.

byłem był, byłam
była, byłom było
i t. d.

ich wäre
du wärest
er (sie es) wäre
wir wären
ihr wäret
sie wären

gewesen.

byłbym był, by-
łabym była, by-
łobym było
i t. d.

Czas Przyszły.

Futurum 1.

ich werde
du wirst
er (sie es) wird
wir werden
ihr werdet
sie werden

sein.

będę i t. d.

ich werde
du werdest
er (sie, es) werde
wir werden
ihr werdet
sie werden

sein.

Czas Zaprzeszły.

Futurum 2.

ich werde
du wirst
er (sie, es) wird
wir werden
ihr werdet
sie werden

gewesen sein.

będę i t. d.

ich werde
du werdest
er (sie, es) werde
wir werden
ihr werdet
sie werden

gewesen sein.

Tryb Warunkowy.

Konditionalis.

a) Czasu Teraźn., der Gegenwart.

b) Czasu Przeszł., der Vergangenheit.

ich würde
du würdest
er (sie, es) würde
wir würden
ihr würdet
sie würden

sein.

byłbym, ła-
bym, łobym
i t. d.

ich würde
du würdest
er (sie, es) würde
wir würden
ihr würdet
sie würden

gewesen sein.

byłbym był,
byłabym była,
byłobym było
i t. d.

Tryb Rozkazujący.

Imperativ.

sei bādź
sei er (sie es), niech będzie

seien wir bādźmy
seiet bādźcie
seien sie niech będą

Tryb Bezokoliczny.

Infinitiv.

Czasu Teraźn., der Gegenwart.
sein być.

Czasu Przeszł. der Vergangenheit.
gewesen sein.

Imiesłowy. Partizypien.

Cz. Teraźn. der Gegenwart.
jeiend będąc, będący, a, e.

Cz. Przeszł., der Vergangenheit.
gewesen bywszy, były a e.

Uwaga. Jeżeli słowo sein tyle znaczy,
co vorhanden sein (istnieć), wtedy używa się
za nie es gibt, np.

Anmerkung. Wenn das Zeitwort sein
so viel heißt, wie vorhanden sein, so wird
dafür es gibt gebraucht, z. B.

Es gibt Thiere, welche nur einen Tag leben, Są zwierzęta, które jeden tylko dzień
żyją. Es gibt einen Gott, Jest Bóg.

2. Haben, Mieć.

Tryb Oznajm. Żndikativ.

Tryb Łączący. Konjunktiv.

Czas Teraźniejszy. Präsens.

ich habe mam
du hast
er (sie, es) hat
wir haben
ihr habt
sie haben

ich habe mam
du habest
er (sie, es) habe
wir haben
ihr habet
sie haben

Czas Przeszły niedokonany. Imperfektum.

ich hatte miałem, łam, łom i t. d.
du hattest
er (sie, es) hatte
wir hatten
ihr hättet
sie hatten

ich hätte miałbym, łabym, łobym
du hättest i t. d.
er (sie, es) hätte
wir hätten
ihr hättet
sie hätten

Czas Przeszły dokonany. Perfektum.

ich habe
du hast
er (sie, es) hat
wir haben
ihr habt
sie haben

miiałem, łam
łom i t. d.

ich habe
du habest
er (sie, es) habe
wir haben
ihr habet
sie haben

Czas Zaprzeszczy.

Plusquamperfektum.

ich hatte
du hattest
er (sie es) hatte
wir hatten
ihr hättet
sie hätten

miiałem był, łam
była, łom była
i t. d.

ich hätte
du hättest
er (sie es) hätte
wir hätten
ihr hättet
sie hätten

miiałbym był, łabym
była, mia-
łobym było
i t. d.

Czas Przyszły. Futurum 1.

ich werde	haben	będe miał, ła, ło	ich werde	haben.
du wirst		albo	du werdest	
er (sie, es) wird		mieć będe i t. d.	er (sie, es) werde	
wir werden			wir werden	
ihr werdet			ihr werdet	
sie werden			sie werden	

Czas Zaprzyszły. Futurum 2.

ich werde	gehabt haben.	będe miał, ła, ło	ich werde	gehabt haben.
du wirst		i t. d.	du werdest	
er (sie, es) wird			er (sie, es) werde	
wir werden			wir werden	
ihr werdet			ihr werdet	
sie werden			sie werden	

Tryb Warunkowy. Konditionalis.

a) Cz. Teraźn., der Gegenwart.	b) Cz. Przeszł. der Vergangenheit.
ich würde	ich würde
du würdest	du würdest
er (sie, es) würde	er (sie, es) würde
wir würden	wir würden
ihr würdet	ihr würdet
sie würden	sie würden
haben	gehabt haben.
miałbym, łąbym,	miałbym był,
łobym i t. d.	miałabym była,
	miałobym było
	i t. d.

Tryb Rozkazujący. Imperativ.

habe mich	haben wir miehmy
habe er (sie, es) niech ma	habet miehcie
	haben sie niech maja

Tryb Bezokoliczny. Infinitiv.

Cz. Teraźn. der Gegenwart.	Cz. Przeszł. der Vergangenheit.
haben mich	gehabt haben

Imiesłowy. Partizipien.

Cz. Teraźn. der Gegenwart.	Cz. Przeszł. der Vergangenheit.
habend mając, mający a e.	gehabt miany a e.

Uwaga. Jeżeli słowo mieć tyle znaczy co powinienem, albo tyle co powiadać lub mówić, natenczas wyraża się w języku niemieckim przez słowo sollen, np.

Anmerkung. Wenn mieć soviel heißt wie powinienem (ich bin verpflichtet), oder soviel wie powiadać, mówić (sagen), so wird es im Deutschen durch sollen wiedergegeben, z. B.

Ich soll diesen Mann ins Gefängniß führen, mam człowieka tego zaprowadzić do więzienia. Dein Freund soll krank sein, Twój przyjaciel ma być chory, Powiadają że twój przyjaciel chory jest, Twój przyjaciel jest podobno chory.

3. Werden. Stać się.

Tryb Oznajm. Indykativ.

Tryb Łączący. Konjunktiv.

Czas Teraźniejszy. Präsens.

ich werde stać się
du wirst
er wird
wir werden
ihr werdet
sie werden

ich werde
du werdest
er werde
wir werden
ihr werdet
sie werden

Czas Przeszły niedokonany. Imperfektum.

ich wurde stawałem, łąm, łąm się
du würdest
er wurde
wir wurden
ihr würdet
sie wurden

ich würde stawalbym się, stałbym się
du würdest
er würde
wir würden
ihr würdet
sie würden

Czas Przeszły dokonany. Perfektum.

ich bin stałem, łąm, łąm się
du bist
er ist
wir sind
ihr seid
sie sind

ich sei
du seiest
er sei
wir seien
ihr seiet
sie seien

Czas Zaprzeczony.

Plusquamperfektum.

ich war stałem się był, sta-
du warst łąm się była, i t. d.
er war
wir waren
ihr wäret
sie waren

ich wäre stałbym się był, albo:
du wärest byłym się stał,
er wäre i t. d.
wir wären
ihr wäret
sie wären

Czas Przyszły. Futurum 1.

ich werde stanę się
du wirst
er wird
wir werden
ihr werdet
sie werden

ich werde
du werdest
er werde
wir werden
ihr werdet
sie werden

Czas Zaprzyszły. Futurum 2.

ich werde	} gebohren sein.	stane sie	} gebohren sein.
du wirst			
er wird			
wir werden			
ihr werdet			
sie werden			

Tryb Warunkowy. Konditionalis.

a) Czasu Teraźn., der Gegenwart.	b) Czasu Przeszł., der Vergangenheit.
ich würde du würdest er würde wir würden ihr würdet sie würden	ich würde du würdest er würde wir würden ihr würdet sie würden
stałbym się, stała- bym się, stałobym się.	stałbym się był, sta- łabym się była, i t. d.
werden	geworden sein

Tryb Rozkazujący. Imperativ.

werde stań się werden wir stańmy się
werde er (sie, es) niech się stanie werdet stańcie się
werden sie niech sie stana.

Tryb Bezokoliczny. Infinitiv.

Czasu Teraźn. } werden stać się
der Gegenwart }
Czasu Przeszł. } geworden sein
der Vergangenheit }

Imiesłowy. Partizipien.

Czasu Teraźn.	} werden stając się	Czasu Przeszł.	} geworden stawszy się
der Gegenwart		der Vergang.	

Uwaga 1. Gdy słowo *werben* używa się jako posiłkowe, wtedy ma imiesłów czasu Przeszłego *werben*, gdy zaś jest słowem samodzielnym, natenczas ma zawsze imiesłów ten *geworden*, np.

Ich bin gelobt worden. Ich bin ein großer Herr geworden.

Uwaga 2. Słowo werden w połączeniu z przymiotnikiem oznacza przejście do nowego stanu, np.

Anmerkung 1. Wenn das Zeitwort werden als Hilfszeitwort gebraucht wird, so heißt das Partizip der Vergang. worden, wenn es ein selbstständiges Zeitwort ist, so heißt es geworden, z. B.

Anmerkung 2. Das Zeitwort werden in Verbindung mit einem Eigenschaftsworte drückt den Uebergang zu einem neuen Zustande aus, z. B.

weiß werden bieleć, gelb werden żółknąć, krank werden zachorować, gesund werden wyzdrowieć.

1. Słaba Konjugacja.

Do koniugacji Słabej należą wszystkie słowa pochodne i niektóre pierwotne. Zachowując samogłoskę źródła

1. Schwache Konjugation.

Zur schwachen Coniugation gehören alle abgeleitete und einige Stamm-zeitwörter. Sie lassen den Stammvokal un-

dłostowu przybierają do niego verändert und hängen an den Stamm
 a) w czasie Przeszł. niedok. te, a a) im Imperf. die Endung te, und
 b) w Imiesłowie przeszł. t, np. b) im zweiten Partizip t, z. B.
 hören, ich hörte, gehört; tödten, ich tödtete, getödtet; leben, ich lebte, gelebt.

A. Forma Czynna.

A. Aktivum.

Tryb Oznajm. Inditativ.

Tryb Łączący. Konjunktiv.

Czas Terazniejszy. Präsens.

ich liebe kocham.
 du liebst
 er liebt
 wir lieben
 ihr liebet
 sie lieben

ich liebe
 du liebest
 er liebe
 wir lieben
 ihr liebet
 sie lieben

Czas Przeszły niedok. Imperfektum.

ich liebte kochałem, łam, łom
 du liebtest
 er liebte
 wir liebten
 ihr liebtet
 sie liebten

ich liebete kochałbym, kochałabym,
 du liebetest kochałobym
 er liebete
 wir liebten
 ihr liebetet
 sie liebten

Czas Przeszły dok. Perfektum.

ich habe
 du hast
 er hat
 wir haben
 ihr habt
 sie haben

pokochałem, uko-
 chałem

ich habe
 du habest
 er habe
 wir haben
 ihr habet
 sie haben

Czas Zaprzeszy. Plusquamperfektum.

ich hatte
 du hattest
 er hatte
 wir hatten
 ihr hattet
 sie hatten

(po)kochałem był

ich hätte
 du hättest
 er hätte
 wir hätten
 ihr hättet
 sie hätten

(po)kochałbym był

Czas Przyszły. Futurum 1.

ich werde
 du wirst
 er wird
 wir werden
 ihr werdet
 sie werden

będę kochał, albo:
 kochać będę

ich werde
 du werdest
 er werde
 wir werden
 ihr werdet
 sie werden

Czas Zaprzyszły. Futurum 2.

ich werde	} geliebt haben	pokocham, ukocham.	ich werde	} geliebt haben
du wirst			du werdest	
er wird			er werde	
wir werden			wir werden	
ihr werdet			ihr werdet	
sie werden			sie werden	

Tryb Warunkowy. Konditionalis.

a) Czasu Teraźn. der Gegenwart.			b) Czasu Przeszł. der Vergangenheit.		
ich würde	} lieben	kochałbym	ich würde	} (po)kochałbym był	
du würdest			du würdest		
er würde			er würde		
wir würden			wir würden		
ihr würdet			ihr würdet		
sie würden			sie würden		

Tryb Rozkazujący. Imperativ.

—	lieben wir kochajmy
liebe kochaj	liebet kochajcie
liebe er (sie, es) niech kocha	lieben sie niech kochaja

Tryb Bezokoliczny. Infinitiv.

Czasu Teraźn. der Gegenwart	} lieben kochać	Czasu Przeszł. der Bergang.	} geliebt haben
-----------------------------	-----------------	-----------------------------	-----------------

Imiesłowy. Participien.

Czasu Teraźn. der Gegenwart	} liebend kochając (y, a, e)	Czasu Przeszł. der Bergang.	} geliebt kochany
-----------------------------	------------------------------	-----------------------------	-------------------

B. Forma Bierna.

B. Passivum.

Tryb Oznajmujący. Inditativ.

Tryb Łączący. Konjunktiv.

Czas Teraźniejszy. Präsens.

ich werde	} geliebt	jestem (bywam) ko-	ich werde	} geliebt
du wirst		chany, kochają mnie	du werdest	
er wird			er werde	
wir werden			wir werden	
ihr werdet			ihr werdet	
sie werden			sie werden	

Czas Przeszły niedok. Imperfectum.

ich wurde	} ge-	byłem (bywałem) ko-	ich würde	} ge-	byłbym kochany, ko-
du wurdest		chany, kochano mnie	du würdest		chanoby mnie
er wurde			er würde		

wir wurden
ihr wurdet
sie wurden

liebt.

wir würden
ihr würdet
sie würden

liebt.

Czas Przeszły dok. Perfektum.

ich bin
du bist
er ist
wir sind
ihr seid
sie sind

geliebt worden

zostałem pokochany,
pokochano mnie

ich sei
du seist
er sei
wir seien
ihr seiet
sie seien

geliebt worden

Czas Zaprzyszły. Plusquamperfectum.

ich war
du warst
er war
wir waren
ihr waret
sie waren

geliebt worden

byłem był kochany,
pokochano mnie

ich wäre
du wärest
er wäre
wir wären
ihr wäret
sie wären

geliebt worden

byłbym był ko-
chany, pokocha-
noby mnie

Czas Przyszły. Futurum 1.

ich werde
du wirst
er wird
wir werden
ihr werdet
sie werden

geliebt werden

będę kochany, ko-
chać mnie będą

ich werde
du werdest
er werde
wir werden
ihr werdet
sie werden

geliebt werden

Czas Zaprzyszły. Futurum 2.

ich werde
du wirst
er wird
wir werden
ihr werdet
sie werden

geliebt werden

będę (zostanę) po-
kochany, poko-
chają mnie

ich werde
du werdest
er werde
wir werden
ihr werdet
sie werden

geliebt werden

Tryb Warunkowy. Konditionalis.

Czasu Teraźni., der Gegenwart.

ich würde
du würdest
er würde
wir würden
ihr würdet
sie würden

geliebt werden

byłbym kochany,
kochanoby mnie

Czasu Przeszł., der Vergangenheit.

ich würde
du würdest
er würde
wir würden
ihr würdet
sie würden

geliebt werden

byłbym był ko-
chany

Tryb Rozkazujący. Imperativ.

werde geliebt bądź kochany a e, niech cię kochają.

werde er (sie es) geliebt niech będzie kochany a e, niech go (ją je) kochają.

werden wir geliebt bądźmy kochani e, niech nas kochają.
 werdet geliebt bądźcie kochani e, niech was kochają.
 werden sie geliebt niech będą kochani e, niech ich (je) kochają.

Tryb Bezokoliczny. Infinitiv.

Czasu Ter.	}	geliebt werden być ko-	Cz. Przeszł.	}	geliebt worden sein
Präs.			chanym a em		

Imiesłowy. Partizypien.

Czasu Prze.	}	geliebt kochany a e	Cz. Przyszł.	}	der die das zu liebende
Perf.					

II. Mocna Konjugacja.

Do Mocnej koniugacji należą tylko słowa pierwotne, które

a) w cz. Przeszł. niedok. i w Imiesł. Przeszłym zmieniają źródłosłowową samogłoskę trybu Bezokolicznego,

b) w 1. i 3. osobie Czasu Przeszł. niedok. liczby pojed. nie przybierają żadnego zakończenia, a Imiesł. przeszły kończą na en (jak tryb Bezokol.);

c) w trybie Łączącym Czasu Przeszłego niedokonanego kreskują się samogłoski a, o, u, np.

śpiewać	ich śpiewał	gesungen
jechać	ich ritt	geritten
mówić	ich sprach, ich spräche	gesprochen
podawać	ich bot, böte	gebotten
bić	ich schlug, schlug	geschlagen

d) często zmienia się samogłoska źródłosłowu także w 2. i 3. osobie Czasu Teraźn. trybu Oznam. i w 2. osobie trybu Rozkazującego, np.

śpiewać ich spreche, du sprichst, er spricht sprich mow.

Z resztą koniugacja ta nie różni się od poprzedniej.

Samogłoska źródłosłowu zmienia się w głównych czasach następującym sposobem:

II. Die starke Konjugation.

Zur starken Konjugation gehören nur Stammzeitwörter. Sie

a) verwandeln im Imperfektum und im 2. Partizip den Stammvokal des Infinitiv,

b) das Imperfektum nimmt in der 1. und 3. Person der Einheit keine Endung an, das 2. Partizip endet sich (wie der Infinitiv) auf en;

c) im Konjunktiv Imperf. werden die Vokale a, o, u in ä, ö, ü umgelautet, z. B.

d) oft wird der Stammvokal auch in der 2. und 3. Person Indikat. Präs. und in der 2. Person des Imperativ verändert, z. B.

Sonst unterscheidet sich diese Konjugation von der vorhergehenden nicht.

Der Stammvokal wird in den Hauptformen folgendermaßen verändert;

1. binden wiązać ich band gebunden.

Tak samo:

Ebenso:

dringen* nalegać, finden znaleźć, gelingen* powodzić się, mißlingen* nie powodzić się, flingen brzmieć, ringen pasować się, schlingen więć, poßknąć, schwinden* znikać, schwingen machać, singen śpiewać, springen* skakać, sinken* upaść, stinken śmierdzieć, trinken pić, ertrinken* utonać, winden krecić, zwingen przymuszać.

2. beginnen zaczynać ich begann begonnen.

Podobnież:

Ebenso;

gewinnen wygrać (ich gewönne), rinnen* ciec (ich rönne), schwimmen pływać (ich schwömme), sinnen myśleć (ich sönnne), spinnen prząść (ich spönnne).

3. biegen giąć ich bog gebogen.

Tak też:

Ebenso:

bieten podawać cenę, fliegen* latać, fliehen* uciekać, genießen używać, gießen lać, friehen* czołgać się, riechen pachnać, wachać, schieben posuwać, schießen strzelać, schließen zamykać, sieben warzyć (się), sprießen wyrastać, triesen kapać, verdrießen gniewać, verlieren zgubić, przegrać, wiegen ważyć; — erschallen* rozlegać się; erwägen rozważać; glimmen tleć; erlöschen* gasnąć, schwören przysięgać; lügen kłamać, trügen mamić; saugen ssać, schrauben śrubować.

4. geben dawać ich gab gegeben

du gibst, er gibt, gib.

Tak samo:

Ebenso:

fressen żreć, genesen* wyzdrowieć, geschehen* dziać się, stać się; lesen czytać, messen mierzyć, sehen widzieć, treten deptać, vergessen zapomnieć.

5. sprechen mówić ich sprach gesprochen

du sprichst, er spricht, sprich.

Podobnież:

Ebenso:

befehlen rozkazywać (ich beföhle), bergen kryć (ich börge), bersten* pękać (ich börsste), brechen łamać, erschrecken zląknąć się, empfehlen polecać (ich empföhle), gelten znaczyć (ich gölte), helfen pomagać (ich hülfe), nehmen brać, schelten łajać (ich schölte), stehen kłóć, stehlen kraść (ich stöhle), sterben umierać, (ich stürbe), treffen trafić, verderben psuć (ich verdürbe), werben zaciągać (ich würbe), werfen rzucać (ich würfe), werden stać się (ich ward = ich wurde); — gebären rodzić.

6. bewegen powodować ich bewog bewogen.

Takoż:

Ebenso:

sechten potykać się, flechten pleść, heben podnieść, messen dojić, pflegen chodować, quellen* wytryskać, scheeren strzydz, schmelzen* topnieć, schwellen wezbrać, puchnąć, — dreschen młócić, (du drischst, drisch), — saufen złopać (ich soff, ge-soffen).

*) Słowa oznaczone gwiazdką odmieniają się ze słowem posiłkowem sein.

*) Die mit einem Sternchen bezeichneten Zeitwörter werden mit sein konjugiert.

7. reiten jechać idy ritt geritten.

Tak samo:

Ebenso:

idz bejleżen przykładać się, bejżen gryść, greifen ujać, kneisen szczypać, pfeisen gwizdać, reisen rwać, schleifen ostrzyć, schmeißen ciskać, schreiten* kroczyć, freiten sprzeczać się, ausgleiten poślizgnąć się; — leiden cierpieć, idy litt, gelitten, schneiden krajać, idy schnitt, geschnitten; — erleiden* zblednąć, gleichen równać się, schleichen wkradać się, wlec się, streichen pocierać, weichen ustępować: idy erblich, erblichen, i t. d.

8. schreiben pisać idy schrieb geschrieben.

Podobnież:

Ebenso:

bleiben zostać, gedeihen dobrze się udawać, leihen pożyczyc, meiden unikać, preisen wielbić, reiben trzeć, scheiden* rozłączyć, (rozstać się), scheinen zdawać się, świecić (o słońcu), schreien krzyczeć, schweigen milczeć, speien pluć, steigen* wchodzić na górę, treiben pędzić, weisen wskazać, zeihen obwiniać.

9. schlafen spać idy schlief geschlafen (samogł. = Infin.)

Tak samo:

Ebenso;

blasen trąbić, braten piec, fallen upadać, halten trzymać, lassen kazać, raten radzić; — heißen nazywać się, laufen lecieć; stoßen pchać, rufen wołać.

10. tragen nieść idy trug getragen (samogł. = Infin.)

Tak jeszcze:

Ebenso;

fahren* jechać, fahren wieść, graben kopać, laden nakładać, schaffen tworzyć, schlagen bić, waschen prać, myć.

11. Następujące ulegają jeszcze innym przemianom:

11. Folgende unterliegen außerdem nach anderen Veränderungen:

bitten prosić, idy bat, gebeten; essen jeść, idy aß, gegessen; fangen chwytac, idy fing, gefangen; gehen iść, idy ging, gegangen; hangen wisieć, idy hing, gehangen; hauen ciąć, idy hieb, gehauen; kommen przyjsć, idy kam, gekommen; liegen leżeć, idy lag, gelegen; sitzen siedzieć, idy saß, gesessen; stehen stać, idy stand, gestanden; ziehen ciągnąć, idy zog, gezogen.

III. Mieszana czyli Nieregularna Konjugacja.

Czternaście słów pierwotnych, które należą do koniugacji Mieszanej, przybierają w Cz. Przeszł. niedokonanym i w Imiesł. przeszł. zakończenia koniugacji słabej (te lub ete i t lub et) i przemieniają nadto samogło-

III. Die gemischte oder unregelmässige Konjugation.

Vierzehn Zeitwörter dieser Declination, welche lauter Stammwörter sind, nehmen im Imperf. und im Partizip. die Endung der schwachen Konjugation (ete od. te, et od. t) an, dabei aber erleiden sie gleichzeitig eine Aenderung des

ski źródłosłowu, jak słowa koniugacji mocnej.

Stammvokals, wie die Zeitwörter der starken Konjugation.

Słowa tu należące są:

Solche Zeitwörter sind:

brennen palić	ich brannte	gebrannt
fennen znać	ich kannte	gekant
nennen nazywać	ich nannte	genannt
rennen biedz szybko	ich rannte	gerannt
senden poselać	ich sandte	gesandt
wenden obracać	ich wandte	gewandt
bringen przynosić	ich brachte	gebracht
denken myśleć	ich dachte	gedacht
wissen wiedzieć	ich wußte	gewußt
können móc	ich konnte	gekonnt
mögen chcieć	ich mochte	gemocht
dürfen śmieć	ich durfte	gedurft
müssen musieć	ich mußte	gemußt
thun czynić	ich that (zam. thate)	gethan

Uwagi.

1. Dürfen, können, mögen, müssen, wollen i wissen zmieniają samogłoskę także w liczbie pojed. Czasu Ter.

ich darf, du darfst, er darf; ich kann, mag, muß, will, weiß.

2. w Czasie Przeszł. słowa:

ich brachte, dachte, durfte, konnte, mochte, mußte, wußte, that

kreskują samogłoskę w trybie Łączącym, np. ich brächte; wszystkie inne zachowują samogłoskę trybu Bezok., np. ich brannte.

3. Dürfen, mögen, können i sollen nie mają Trybu Rozkazującego.

Anmerkungen.

1. Dürfen, können, mögen, müssen, wollen und wissen verwandeln den Stammvokal auch in der Einheit des Präs.

2. Imperfeka:

werden im Konjunktiv umgelautet, z. B. ich brächte; die übrigen behalten den Stammvokal des Infinitiv, z. B. ich brannte.

3. Dürfen, können, mögen, müssen und sollen haben keinen Imperativ.

O słowach Zaimkowych.

1. Słowa zaimkowe są albo prawdziwie zaimkowe, kiedy zaimka nigdy nie pozwalają od siebie oderwać, albo tylko zwrotne, kiedy zamiast zaimka mogą także rzeczownik mieć za przedmiot, np.

sich sputen spieszyć się, sich schämen wstydzć się, sich (den Herrn) ärgern gniewać się (pana), sich (den Unglücklichen) trösten pocieszać się (nieszczęśliwego), sich (das Kind) waschen myć się (dziecko), sich (den König) loben chwalić się (króla).

Von reflexiven Zeitwörtern.

1. Die reflexiven Zeitwörter sind entweder ächt reflexive, wenn sie das Fürwort niemals entbehren können, oder nur reflexiv gebrauchte, wenn sie statt des Fürwortes auch ein Hauptwort annehmen können, z. B.

2. Liczba i osoba zaimka zwrotnego powinna się w języku niemieckim dokładnie zgadzać z liczbą i osobą Podmiotu, np.

ich freue mich cieszę się
du freust dich cieszysz się
er (sie es) freut sich cieszy się
wir freuen uns cieszymy się
ihr freut euch cieszyście się
sie freuen sich cieszą się

3. Zaimek zwrotny w czasach pojedynczych kładzie się po słowie, w złożonych zaś czasach po słowie posiłkowem, np.

ich schäme mich wstydzę się, ich schämte mich wstydziłem się, ich werde mich schämen będę się wstydział, ich habe mich geschämt.

O słowach Nieosobistych.

1. Słowa Nieosobiste używają się tylko w trzeciej osobie liczby pojedynczej z zaimkiem es, np.

es regnet pada (deszcz), es regnete, es hat geregnet, es wird regnen; es hagelt grad pada, es schneit śnieg pada, es thauet rosa pada, es friert marźnie. es nebelt mgła pada, es reißt śron pada, es rieselt mży, es blizt błyska się, es donnert grzmi, es taget dnieje, es dämmeret mrocznieje.

2. Niektóre słowa osobiste używają się w niektórych wyrażeniach także nieosobiście, np.

es sagt sich leicht łatwo się to mówi, es sitzt sich bequem wygodnie się siedzi, es ahnet mir przeczuwam, es schläft sich gut an dem Wasserfalle dobrze się śpi przy wodospadzie, es befremdet mich dziwno mi.

O słowach Złożonych.

1. Słowa złożone składają się albo dokładnie, albo niedokładnie; dokładnie złożone mają akcent na słowie i nigdy się nie rozdzielają, np. ertragen znosić, ich ertragen; niedokładnie złożone mają akcent na pierwszej części, która w pewnych razach oddziela się od słowa, np. ab-reisen odjechać, ich reise ab, ich reiste ab, abgereist.

2. Die Zahl und die Person des reflexiven Fürwortes muß im Deutschen genau mit der Zahl und Person des Subjekts übereingestimmt werden, z. B.

ich bilde mir ein wystawiam sobie
du bildest dir ein wystawiasz sobie
er (sie es) bildet sich ein wystawia sobie
wir bilden uns ein wystawiamy sobie
ihr bildet euch ein wystawiacie sobie
sie bilden sich ein wystawiają sobie.

3. Das reflexive Fürwort steht in einfachen Zeiten nach dem Zeitworte, in zusammengesetzten Zeiten nach dem Hilfszeitworte, z. B.

ich schäme mich wstydzę się, ich schämte mich wstydziłem się, ich werde mich schämen będę się wstydział, ich habe mich geschämt.

Von unpersönlichen Zeitwörtern.

1. Unpersön. Zeitw. heißen diejenigen welche nur in der 3. Pers. der Einh. mit vorausgesetztem es vorkommen, z. B.

es regnet pada (deszcz), es regnete, es hat geregnet, es wird regnen; es hagelt grad pada, es schneit śnieg pada, es thauet rosa pada, es friert marźnie. es nebelt mgła pada, es reißt śron pada, es rieselt mży, es blizt błyska się, es donnert grzmi, es taget dnieje, es dämmeret mrocznieje.

1. Manche persönliche Zeitwörter werden in gewissen Redensarten auch unpersönlich gebraucht, z. B.

es sagt sich leicht łatwo się to mówi, es sitzt sich bequem wygodnie się siedzi, es ahnet mir przeczuwam, es schläft sich gut an dem Wasserfalle dobrze się śpi przy wodospadzie, es befremdet mich dziwno mi.

Von zusammengesetzten Zeitwörtern.

1. Die zusammengesetzten Zeitwörter sind theils ächt oder untrennbar, theils unächt oder trennbar zusammengesetzt; die ersten haben den Akzent auf dem Zeitworte, z. B. ertragen; znosić, ich ertragen; die andern auf dem ersten Theile, z. B. ab-reisen odjechać, ich reise ab, reise ab, abgereist.

a) Dokładnie złożone czyli nierozłączne słowa są te, do których składu wchodzi przyrostki *be, ent, emp, er, ge, wider, ver* i *zer*, albo rzeczownik lub przymiotnik (choćby na nich główny spoczywał przycisk), np.

beschreiben opisywać, erfreuen ucieszyć, entsagen wyrzec się, empfangen odebrać, gestatten pozwolić, widersprechen przeczyć, odpiernąć, handhaben kierować, wahr sagen przepowiadać, offenbaren objawiać.

b) Niedokładnie złożone czyli rozłączne są te, do których składu wchodzi partykuły *ab, an, auf, aus, bei, dar, ein (in), fort, her, hin, mit, nach, ob, vor, zu*; potem: *herab, heran, heraus, herum, herunter, nieder, umher, überein, vorbei, vorher, weg, zurück, zusammen*, nareszcie przysłówki utworzone z przymiotnika, jako to:

ab-geben oddać, *mit-nehmen* zabrać z sobą, *nach-holen* dogonić, *übereinstimmen* zgadzać się, *zurück-kehren* powrócić, *weg-werfen* odrzucić, *zusammenziehen* ściągać, *los-sprechen* uznać za niewinnego, *hoch-achten* wysoko cenić.

c) Częścią nierozłączne, częścią rozłączne są słowa złożone z *durch, hinter, über, um, unter, wieder, miß* i *voll* wedle znaczenia i akcentu padającego na słowo lub na przyrostek, jako to:

durch-reisen przejeżdżać, *ich reise durch*, *durchreisen* (ein Land) objeżdżać; *über-sehen* przeprawiać się, *über-sehen* tłumaczyć; *umgehen* obcować, *préstawać*, *umgehen* omijać, *über-treten* przejść na czyją stronę, *übertreten* (Gefüge) przestępować prawa; *unter-bringen* umieścić, *unterscheiden* odróżniać; *wieder-holen* przynieść napowrót, *wiederholen* powtarzać; *voll-ziehen* napępniać, *vollziehen* spełniać.

2. Słowom rozłącznym, kiedy się znajdują w zdaniu głównym, odejmują się początkowe przyimki i przysłówki w Cz. Teraźn. i Przeszł. niedok., tudzież w Trybie Rozkazującym i kładą przy końcu zdania; przyrostek Imiesłowu przeszł. *ge* i partykuła *zu* wsuwa się pomiędzy części składowe, np.

ab-geben oddawać, *ich gebe ab*, *ich gab ab*, *gib ab*, *ich habe abgegeben*, *ich beabsichtige abzugeben*.

a) Untrennbar sind diejenigen Zeitwörter, welche mit den Vorsilben *be, ent, emp, er, ge, wider, ver* und *zer*, oder mit Haupt- und Eigenschaftswörtern zusammengesetzt sind (mögen die letzten den Akzent haben oder nicht), z. B.

b) Trennbar sind diejenigen Zeitwörter, welche mit den Partikeln: *ab, an, auf, aus, dar, ein (in), fort, her, hin, mit, nach, vor, zu*; dann mit *herab, heran, heraus, herum, herunter, nieder, umher, überein, vorbei, vorher, weg, zurück, zusammen*, endlich mit einem von Eigenschaftswörtern gebildeten Umstandsworte zusammengesetzt sind, z. B.

c) Bald untrennbar, bald trennbar sind die mit *durch, hinter, über, um, unter, wieder, miß* und *voll* zusammengesetzten, je nachdem der Akzent auf dem Grundworte oder auf dem Bestimmungsworte ruht, z. B.

2. In den trennbaren Zusammensetzungen werden ihre Bestandtheile im Präs. und Imperf. in einem Hauptsatze und im Imperativ getrennt, indem das Bestimmungswort nachgesetzt wird; die Vorsilbe des zweiten Partizip *ge* und die Partikel *zu* kommt zwischen die beiden Theile zu stehen, z. B.

O formowaniu Imiesłowu Przeszłego.

1. Imiesłów Przeszły przybiera na początku zgłoskę *ge*, która w słowach rozłącznych wsuwa się pomiędzy obie części składowe, np.

loben chwalić, gelobt; lesen czytać, gelesen; handhaben kierować, gehandhabt; darreichen podać, dargereicht; ausreißen wydziierać, ausgerissen.

2. Nie dostają jednak przyrostku *ge*:

a) słowa, które się zaczynają od zgłoski *ge*, np.

gesellen łączyć, gesellt; gewähren udzielać, gewährt; gewinnen zyskać, gewonnen; gestatten pozwalać, gestattet.

b) słowa pochodne, które się kończą na *iren*, *ieren* i *eien*, np.

halbiren połowić, halbirt; buchstabiren zgłoskować, buchstabirt; regieren rządzić, regiert; spazieren przechadzać się, spaziert; prophezeien przepowiadać, prophezeit.

c) wszystkie słowa, które są dokładnie złożone, np.

erreichen osiągnąć, erreicht; zerreißen rozedrzeć, zerrissen; verflagen zaskarżyć, verflagt; wiederholen powtarzać, wiederholt; umzäunen ogrodzić, umzäunt.

d) słowo *werden*, kiedy jest posiłkowym, np.

Ich bin gelobt worden, zostałem pochwalony, pochwalono mnie. Ich bin grau geworden, osiwiiałem.

3. Ze słów mających na początku partykułę *miß* stósują się nierozłączne do powyższego pravidła, rozłączne przybierają zgłoskę *ge* w środku, gdy mają znaczenie nieprzechodnie, zaś na początku, gdy mają znaczenie przechodnie, np.

mißlingen nie udać się, mißlungen; mißverstehen źle zrozumieć, mißverstanden; miß-arten wyrodzić się, mißgeartet; miß-glücken nie powieść się, mißgeglückt; mißbrauchen nadużywać, gemißbraucht; mißhandeln sponiewierać, gemißhandelt.

O użyciu słów Posiłkowych haben i sein.

1. W czasie Przeszł. dok. i Zaprzęszłym, tudzież w Tryb. Warunk. czasu

Von der Bildung des zweiten Partizip.

1. Das zweite Partizip erhält die Vorsilbe *ge*, in trennbaren Zeitwörtern wird dieselbe zwischen die beiden Bestandtheile gestellt, z. B.

2. Die Vorsilbe *ge* fällt jedoch weg:

a) vor den Zeitwörtern, die mit der Vorsilbe *ge* beginnen, z. B.

b) vor denjenigen, welche auf *iren*, *ieren*, oder *eien* ausgehen, z. B.

c) vor allen untrennbar zusammengesetzten, z. B.

d) vor dem Zeitworte *werden*, wenn es als Hilfszeitwort gebraucht wird, z. B.

3. Von den mit *miß* zusammengesetzten Zeitwörtern richten sich die untrennbaren nach der oben gegebenen Regel; die trennbaren nehmen die Silbe *ge* in der Mitte an, wenn sie intransitiv sind, dagegen am Anfange, wenn sie transitiv sind, z. B.

Vom Gebrauche der Hilfszeitwörter haben und sein.

1. Im Perf. und Plusqu. so wie im Kondition. der Vergangenheit. und Fut. 2.

Przeszł. i w cz. Zaprzyszł. wszystkie słowa przedmiotowe, zaimkowe i nieosobiste odmieniają się z **haben**, np.

Ich habe oft des Arztes bedurft. Du hast die Mutter lange nicht gesehen. Wir hatten uns geschämt. Es hat geregnet.

Uwaga. Tylko trzy słowa przedmiotowe: Jemandem begegnen spotkać kogo, Jemandem folgen iść za kim i Jemandem weichen ustępować komu odmieniają się ze słowem **sein**.

2. Także słowa podmiotowe odmieniają się w owych czasach ze słowem **haben**; **sein** przybierają do pomocy tylko te z nich, które wyrażają przejście z jednego stanu do drugiego lub też poruszenie z jednego miejsca na drugie, co widać z następujących przykładów:

Das Kind hat lange geschlafen. Ich habe mehrere Jahre in Paris gelebt. — Mein Vater ist verarmt. Der Kranke ist genesen. Der Herr war in die Stadt geritten. Ich würde in die Stadt gegangen sein. Ihr werdet weinen, wenn ich abgereist sein werde.

3. Niektóre słowa odmieniają się raz ze słowem **haben**, drugi raz ze słowem **sein**, stosownie do przedmiotowego lub podmiotowego znaczenia, np.

Ich habe ein wildes Pferd geritten, jechałem na dzikim koniu.

Ich habe heute lange geritten, dzisiaj długo jeździłem konno.

Der Fuhrmann hat umgeworfen, woznica wywrócił.

Wer hat dich erschreckt? ktoż cię przestraszył?

Du hast manchen ins Unglück gestürzt, niejednego pogrążyłeś w nieszczęście.

Der Knabe hat den ganzen Tag gesprungen, chłopiec skakał cały dzień.

Die Diener haben mit der Arbeit nicht sehr geeilt, słudzy nie bardzo pośpieszyli się z robotą.

Der Knecht hat Holz gefahren, parobek przywiózł drzewo.

werden alle obiective, reflexive und unpersonliche Zeitwörter mit **haben** conjugirt, z. B.

Anmerkung. Nur drei obiective Zeitwörter: Jemandem begegnen, Jemandem folgen und Jemandem weichen werden mit dem Hilfszeitworte **sein** abgewandelt.

2. Auch die subjektiven Zeitwörter werden in jenen Zeiten mit **haben** verbunden; **sein** nehmen nur diejenigen von ihnen an, welche den Uebergang von einem Zustande zum andern oder die Bewegung von einem Orte zum andern ausdrücken, z. B.

3. Manche Zeitwörter werden bald mit **haben**, bald mit **sein** abgewandelt, je nachdem sie obiective oder subjektive Bedeutung haben, z. B.

Der Herr ist in die Stadt geritten, pan pojechał do miasta.

Ich bin oft nach Breslau geritten, często jeździłem konno do Wrocławia.

Der Wagen ist umgeworfen, wóz się wywrócił.

Ich bin nicht erschrocken, nie przelakłem się.

Du bist vom Pferde gestürzt, spadłeś z konia.

Der Knabe ist in den Graben gesprungen, chłopiec skoczył w rów.

Wir sind zum Fürsten geeilt, spieszyliśmy się do księcia.

Der Knecht ist in die Stadt gefahren, parobek pojechał do miasta.

Wir haben gefroren, zimno nam było.

Der Mensch hat sein Wort gebrochen, człowiek nie dotrzymał słowa.

Das Wasser ist gefroren, woda zamrzła.

Dem Fuhrmann ist die Achse gebrochen, woźnicy złamała się oś.

O Przysłówku.

1. Przysłówki niemieckie nie różnią się po większej części od pierwotnej formy przymiotników, np.

Du bist flug, jesteś mądry. Du sprichst flug, mówisz mądrze.

Służą one do bliższego określenia słów, przymiotników i przysłówków, jak np.

Die Lerche singt schön. Mein Bruder ist ganz unschuldig. Der Knabe schreibt sehr unleserlich.

2. Ze względu na formę są Przysłówki:

a) albo pierwotne, np.

sehr bardzo, noch jeszcze, hier tutaj, jetzt teraz, nie nigdy.

b) albo pochodne, które się kończą zwyczajnie na s, en, ens, lich, lings, jak np.

rechts wprawo, zweitens powtórę, brieflich listownie, theils poczęści, anfangs początkowo, täglich codziennie, blindlings na oślep.

c) albo złożone, jako to:

nachher potem, wohin dokąd, meistens po większej części, einigermaßen poniekąd, blüßschnell piorunem, überall wszędzie, vorgestern przedwczoraj.

3. Ze względu na znaczenie dzielą się Przysłówki na trzy klasy, na:

a) Przysłówki miejsca, które odpowiadają na pytanie wo gdzie? wohin dokąd? woher skąd? np.

hier tu, dort tam, unten na dole, dorthier stamtąd, hierher tudotąd, nirgends nigdzie, überall wszędzie.

b) Przysłówki czasu, które odpowiadają na pytanie wann kiedy? wie lange jak długo? np.

jetzt teraz, gestern wczoraj, immer zawsze, früh rano, oft często, selten rzadko, einst niegdyś.

Vom Umstandsworte.

1. Die deutschen Umstandswörter unterscheiden sich größtentheils nicht von den Eigenschaftswörtern, z. B.

Sie dienen zur näheren Bestimmung der Zeitwörter, Eigenschaftswörter und Umstandswörter, z. B.

2. Der Form nach sind Umstandswörter:

a) theils Stammwörter, z. B.

b) theils abgeleitete, gewöhnlich mit den Endungen: s, en, ens, lich, lings, wie z. B.

c) theils zusammengesetzt, z. B.

3. Nach ihrer Bedeutung theilt man die Umstandswörter in drei Klassen:

a) Umstandswörter des Ortes auf die Fragen wo gdzie? wohin dokąd? woher skąd? z. B.

b) Umstandswörter der Zeit auf die Frage wann kiedy? und wie lange jak długo? z. B.

c) Przysłówki jakości czyli sposobu, które odpowiadają na pytanie *wie jak?*

so tak, schön pięknie, vielleicht może, beinahe prawie, besonders osobliwie, anders inaczej, geschieht zρέcznie, listig podstępnie.

4. Oprócz rzeczywistych przysłówków są jeszcze wyrażenia przysłówkowe. np.

mit Fleiß = flejśig, ohne Maß = unmäßig, natürlicher Weise = natürlich.

5. Przysłówki, które się mogą stopniować, przybierają w stopniu Wyższym zakończenie *er*, w Najwyższym stopniu ze znaczeniem względnem dostają *am*, zaś w stop. Najwyższym ze znaczeniem ogólnem przyjmują samo *ist*, albo końcówkę *ens*, albo także *aufs*, *zum*, *im*, np.

früh rychło, früher, am frühesten (von Allen) najrychlej; freundlich uprzejmie, freundlicher, am freundlichsten najuprzejmiej, freundlichst bardzo uprzejmie; schön pięknie, schönsten bardzo pięknie, aufs schönste jak najpiękniej; im geringsten najmniej.

6. Nieregularnie stopniują się:

balb wkrótce
gern chętnie
sehr bardzo

eher
lieber
mehr

am ehesten
am liebsten
am meisten

6. Unregelmäßig werden gesteigert:

O Przyimku.

1. Przyimki kładą się przed rzeczownikami i zaimkami dla wyrażenia pewnych stosunków, których przez same przypadki nie podobna jest wyrazić.

2. Przyimki ze względu na formę są:

a) albo pierwotne, np.

auf na, aus z, in w, mit z, durch przez, wegen dla;

b) albo pochodne, np.

außen oprócz, während podczas;

Vom Verhältnißworte.

1. Die Verhältnißwörter oder Präpositionen werden vor Hauptwörtern und Fürwörtern gesetzt, um gewisse Verhältnisse zu bezeichnen, welche die Kasus allein nicht ausdrücken.

2. Die Verhältnißwörter sind der Form nach:

a) theils ursprüngliche, z. B.

b) theils abgeleitete, z. B.

c) albo złożone, np.

anstead zamiast, außerhalb zewnątrz, gegenüber naprzeciwko, jenfeit z tamtej strony, diesseit z tej strony.

3. Przypadkiem Drugim rządzą:

statt, anstead zamiast
binnen w przeciagu
diesseit z tej strony
jenfeit z tamtej strony
außerhalb zewnątrz, poza
innerhalb wewnątrz, w przeciagu
oberhalb powyżej
unterhalb poniżej
halben } dla
halber }
wegen }
willen }

Uwaga 1. Binnen, längs i trotz kładą się także z przypadkiem Trzecim zupolge tylko wtedy, gdy następuje po rzeczowniku, jak np.

Binnen dreier Tage. Binnen einem Tage. Trotz des heftigen Widerstandes. Trotz dem Verbote. Zupolge meines Auftrages. Meinem Auftrage zupolge.

Uwaga 2. Ungeachtet i wegen mogą się kłaść przed rzeczownikiem i po rzeczowniku, np.

Ungeachtet des schlechten Wetters. Des schlechten Wetters ungeachtet. Wegen des starken Gewitters. Des starken Gewitters wegen.

4. Przypadkiem Trzecim rządzą:

aus z (kogo, czego)
außer oprócz, prócz
bei u, przy
entgegen wbrew, przeciw, na spotkanie
gemäß stósownie do, wedle
gegenüber naprzeciw
mit z (kim, czem)
nach po, do, według

Uwaga. Entgegen, gegenüber, zuwider i zunächst kładą się zawsze po przyp. Trzecim, np.

Ich fahre dem Vater entgegen. Jąę naprzeciw ojeu (na spotkanie ojca). Du handelst der Berordnung zuwider, Działasz wbrew rozporządzeniu.

5. Przyp. Czwartym rządzą:

durch przez

c) theils zusammengefügte, z. B.

3. Den zweiten Fall regieren:

kraft mocą, na mocy
laut podług
längs wzdłuż
mittels, mittelst, vermittelst, zapomocą,
przez
ungeachtet mimo
trotz wbrew
unweit | nie daleko
unfern |
vermöge przez, mocą
während podczas
zufolge według

Anmerkung 1. Binnen, längs und trotz werden auch mit dem 3. Falle verbunden, zupolge nur dann, wenn es nachgesetzt wird, z. B.

Anmerkung 2. Ungeachtet und wegen können vor und nach dem Hauptworte stehen, z. B.

4. Den dritten Fall regieren:

nächst | najbliżej, zaraz przy, po
zunächst |
nebst, z, oraz, wraz; pospół
samt z, razem z
seit od czasu
von o, od
zu do
zuwider wbrew.

Anmerkung. Entgegen, gegenüber, zuwider und zunächst werden dem Hauptworte nachgesetzt, z. B.

5. Den vierten Fall regieren:

ohne bez

O Spójniku.

1. Spójniki są to wyrazy nieodmiennie, które służą do spajania czyli łączenia całych zdań, np.

Ehre Vater und Mutter, damit du lange lebest auf Erden.

2. Ze względu na formę są spójniki, jak inne partykuły,

a) albo pierwotne, jako to:

auch także, denn albowiem, doch przecież, wenn jeżeli.

b) albo pochodne, np.

endlich nakoniec, erstens po pierwsze, nämlich mianowicie (to jest).

c) albo złożone, np.

damit ażeby, dennoch jednakowoż, obgleich chociaż, dessenungeachtet mimo to.

3. Wszystkie spójniki dzielą się na dwa główne szeregi: spójrzedne i podrzędne.

a) Spójrzedne łączą zdania od siebie niezależne i są:

łączne:

und i, auch także, sowohl—als auch, równie—jak, nicht nur—sondern auch, nie tylko—lecz także, außerdem prócz tego, überdieß nadto, erst naprzód, dann, nachher potem, ferner, weiter dalej, endlich nakoniec, zuletzt nareszcie, theils . . theils, częścią . . częścią, einerseits—andererseits, z jednej strony — z drugiej.

wyłączające:

entweder—oder albo—albo, weder—noch ani—ani, sonst inaczej.

przeciwstawne:

aber ale, zaś; allein lecz, jednak; hingegen, dagegen przeciwnie, zaś; doch, dennoch, jedoch, gleichwohl, jednak, jednakowoż; sondern lecz, dessenungeachtet mimo to; nichtsdestoweniger wszelako, vielmehr raczej, owszem.

wnioskujące:

also więc, daher stąd, darum, deshalb, deswegen dla tego, przeto; folglich mit-hin, sonach, demnach zatem, azatem, a tak, a więc.

przyczynowe:

denn, nämlich, bowiem, albowiem.

ograniczające:

sofern, insofern, insofern als, wiefern, inwiefern, w miarę jak, o ile.

porównawcze:

so, also, tak; ebenso również, podobnie; desto, um so tem.

Vom Bindeworte.

1. Bindewörter oder Konjunktionen sind diejenigen Wörter, welche ganze Sätze an einander knüpfen, z. B.

2. Die Bindewörter sind gleich den andern Partikeln ihrer Form nach:

a) theils ursprüngliche, wie:

b) theils abgeleitete, wie:

c) theils zusammengesetzte, z. B.

3. Die Bindewörter theilt man in zwei Hauptklassen: beordnende und unterordnende.

a) Beordnende verbinden selbstständige Sätze und sind:

anfügend:

ausschließend:

entgegenlegend:

folgernd:

begründend:

einschränkend:

vergleichend:

czasowe:

damals wtedy, dann potem, indessen tymczasem, vorher, zuvor przedtem, poprzednio, eher pierwiej, darauf, hernach następnie, seitdem odkąd.

b) Podrzedne spajają zdanie zależne z zdaniem głównem lub z drugim zależnem i są:

b) Unterordnende verbinden einen Nebensatz mit einem Hauptsatz oder einem andern Nebensatz und sind:

miejscowe:

wo gdzie, woher skąd, wohin dokąd.

czasowe:

als, indem, wenn gdy; während podczas gdy, nachdem gdy, sobald skoro, bis aż, ehe, bevor nim, zanim, seit, seitdem odkąd, od czasu jak.

wnioskujące:

so daß tak iż, weßhalb, weßwegen dla czego.

przyczynowe:

wiel, da, ponieważ.

porównawcze:

wie, gleich wie, so wie, als jak; je im, als ob, als wenn, wie wenn, jak gdyby.

warunkowe:

wenn jeżeli, falls w razie gdyby, wo nicht, wenn anders jeżeli nie, außer wenn chyba że.

przypuszczające:

obgleich, obwohl, obßhon, wiewohl, ungeachtet, choć, chociaż, lubo, aczkolwiek.

zamiarowe:

damit, auf daß, um zu, aby, ażeby (um zu z Inf. = aby z Inf. =)

wyjaśniające:

als, wie, jak, jako to; nämlich to jest, namentlich mianowicie.

zeitbestimmend:

ortbestimmend:

zeitbestimmend:

folgernd:

begründend:

vergleichend:

bedingend:

einräumend:

bezwecend:

erläuternd:

Część Druga.

Składnia.

O Składni w ogóle.

Składnia uczy składać czyli łączyć wyrazy w zdania, a zdania w okresy czyli perjody. Dzieli się na cztery części: 1) składnią zdania, 2) składnią imienia, 3) składnią słowa i 4) składnią szyku.

I. O zdaniu i jego gatunkach.

1. O zdaniu gołem.

1. Zdaniem nazywamy myśl wyrażoną słowami lub pismem.

2. Najkrótsze zdanie składa się przynajmniej z dwóch części, to jest: a) z osoby lub rzeczy, o której coś powiadamy, i b) z tego, co o niej powiadamy. Zdanie, które zawiera w sobie tylko te dwie części, zowie się gołem.

3. Osoba lub rzecz, o której coś powiadamy, nazywa się Podmiotem (z łac. Subjektem) i kładzie się zawsze w I. przyp. na pyt. kto? lub co?

Podmiotem jest najczęściej Rzeczownik, albo zastępujący go Zaimek, niekiedy także Przymiotnik, Słowo, albo nawet część mowy nieodmienna, jako to:

Die Vögel singen. Das Eisen ist hart. Die Sterne sind Weltkörper. David war ein König. Ich schlafe. Wir sind jung. Selig sind die Friedfertigen. Das Baden ist gesund. Stehlen ist eine Sünde.

Zweiter Theil.

Die Satzlehre.

Von der Syntax im Allgemeinen.

Die Syntax lehrt Wörter zu einem Satz und Sätze zu einer Periode verbinden. Sie zerfällt in vier Theile: 1) Syntax des Satzes, 2) Syntax des Namens, 3) Syntax des Zeitwortes und 4) Lehre von der Wortstellung.

I. Begriff und Arten des Satzes.

1. Vom nackten Satz.

1. Satz heißt ein in Worten oder Schrift ausgedrückter Gedanke.

2. Der kürzeste Satz enthält wenigstens zwei Bestandtheile: a) die Person oder Sache, von welcher etwas ausgesagt wird, und b) dasjenige, was von derselben ausgesagt wird. Ein Satz, der nur diese beiden Bestandtheile enthält, heißt ein nackter Satz.

3. Die Person oder die Sache, von welcher man etwas aussagt, heißt Subjekt und steht immer im ersten Falle auf die Frage wer? oder was?

Subjekt ist meistens ein Hauptwort, oder ein dessen Stelle vertretendes Fürwort, bisweilen auch ein Eigenschaftswort, ein Zeitwort, oder auch ein unbiegsamer Nebetheil, z. B.

4. To, co o Podmiocie powiadamy czyli orzekamy, zowie się Orzeczeniem (z łac. Predykatem).

Orzeczeniem może być Słowo, Rzeczownik lub Przymiotnik; dwa ostatnie łączą się z Podmiotem za pomocą słowa posilkowego sein, które dla tego zowiemy Łącznikiem (z łac. Kopuła), jak np.

Die Sonne scheint. Die Messen brennen. Der Adler ist ein Raubvogel. David war ein König. Gott ist gerecht. Das Gras ist grün.

Uwaga 1. Prócz sein mogą jeszcze Łącznikami być następujące słowa:

werden stać się, zostać; bleiben pozostać; heißen nazywać się; geboren werden rodzić się; leben żyć; sterben umrzeć.

Niemand wird weise werden. Alexander ist groß geworden. Ich bleibe dem Könige treu.

Uwaga 2. W znaczeniu Orzeczenia przymiotnego używają się niekiedy Imiesłowy, Liczebniki, Zaimki przymiotne, Rzeczowniki w przypadku Drugim lub z przyimkiem, jako to:

Der Gesang war entzückend. Wir waren drei. Das Glas ist mein. Wir sind gleiches Sinnes (=gleichgesinnt). Der Herr ist von Adel (adelig.) Du bist nicht bei Sinnen.

2. O zdaniu rozwinietem.

Zdanie gołe staje się wtedy rozwinietem czyli rozszerzonym, kiedy do jego Podmiotu lub Orzeczenia dodajemy bliższe określenia.

1. Do Podmiotu dodaje się dla bliższego określenia:

a) przymiotnik, imiesłów, liczebnik albo także zaimek przymiotny, jako to:

Ein harter Winter ist unangenehm. Der vertrocknete Baum fällt um. Sieben Tage sind eine Woche. Unser Leben ist kurz. Alle Menschen sind sterblich. Kein Kaiser beglückt. Unser tapferer Kaiser hat gesiegt. Der liebe Mai ist erschienen.

b) rzeczownik w 1. przyp. jako Przydatnia czyli Apozycja, albo w przyp. 2., albo rzeczownik z przyimkiem, np.

Das Königreich Spanien ist gebirgig. Die Stadt Leyden ist berühmt. Der Diamant, ein Edelstein, ist hart. Die Seele des Menschen ist unsterblich. Die

4. Dasjenige, was man vom Subjekte aussagt, heißt Aussagewort oder Prädikat.

Prädikat kann ein Zeitwort, ein Hauptwort oder ein Eigenschaftswort sein; die beiden letzten werden mit dem Prädikate vermittelst des Zeitwortes sein verbunden, welches deshalb Kopula genannt wird, z. B.

Anmerkung 1. Außer sein kommen als Kopula noch folgende Zeitwörter vor:

werden stać się, zostać; bleiben pozostać; heißen nazywać się; geboren werden rodzić się; leben żyć; sterben umrzeć.

Anmerk. 2. In der Bedeutung eines prädikativen Eigenschaftswortes steht bisweilen: ein Partizip, ein Zahlwort, ein adjektivisches Fürwort, ein Hauptwort im 2. Fall oder mit einer Präposition, z. B.

Der Gesang war entzückend. Wir waren drei. Das Glas ist mein. Wir sind gleiches Sinnes (=gleichgesinnt). Der Herr ist von Adel (adelig.) Du bist nicht bei Sinnen.

2. Vom erweiterten Satze.

Der nackte Satz wird zum bekleideten oder erweiterten, wenn zu dem Subjekte oder dem Prädikate nähere Bestimmungen treten.

1. Zum Subjekte treten als nähere Bestimmungen:

a) ein Eigenschaftswort, ein Partizip, ein Zahlwort oder ein adjektivisches Fürwort, z. B.

b) ein Hauptwort im 1. Fall als Apposition, oder im 2. Fall, oder ein Hauptwort mit einer Präposition, z. B.

Tage des Sommers sind lang. Die Tage des Winters werden kürzer sein. Der Glanz der Sonne blendet. Ein Garten neben dem Hause ist angenehm. Frankfurt an der Oder ist eine Handelsstadt. Das Haus auf dem Berge ist eingestürzt.

c) Tryb Bezok. z partykulą zu, np.

c) Der Infinitiv mit zu, z. B.

Die Sucht zu glänzen ist unedel. Die Macht zu herrschen ist verführerisch. Das Streben zu nützen ist lobenswerth.

2. Także do Orzeczenia dodają się bliższe określenia, a mianowicie:

2. Auch zum Prädikate können nähere Bestimmungen treten und zwar:

a) do Orzeczenia rzeczownego te same co do Podmiotu, np.

a) zum substantivischen Prädikate dieselben, wie zum Subjekte, z. B.

Die Rose ist eine schöne Blume. Die Tugend ist das größte Gut. Adam war der erste Mensch. Karl ist mein Bruder. Die Welt ist ein Werk Gottes. Das Kameel ist das Schiff der Wüste. Der Verstorbene war ein Mann in den besten Jahren.

b) Orzeczenie przymiotne określa się przysłówkiem lub wyrażeniem przysłówkowem, a jeżeli przymiotnik jest względny, natenczas dopełnia się znaczenie jego przypadkiem zależnym, czasem także z przyimkiem, jak np.

b) adjektivisches Prädikat wird durch ein Adverbium oder einen adverbialen Ausdruck näher bestimmt, und wenn das Adjektiv ein relatives ist, die Bedeutung desselben durch einen abhängigen Fall, bisweilen auch mit einer Präposition, ergänzt, z. B.

Die Ameise ist sehr fleißig. Der Böse ist nirgends sicher. Die Frucht ist außerordentlich süß. Der Korb ist voll reifer Äpfel. Die Natur der Bienen ist besonderer Bewunderung werth. Der König ist unangenehm. Der Fisch ist zwei Thaler werth. Wer ist frei von jedem Kummer? Krösus war stolz auf seinen Reichthum. Bist du mit deinem Schicksal zufrieden?

c) Orzeczenie słowne określa się przez przysłówkę lub wyrażenie przysłówkowe, a jeżeli słowo jest przedmiotowe, wtedy dopełnia się jego znaczenie przez jeden z przypadków względnych, któremu nieraz trzeba jeszcze dodać przyimek. Dopełnienia te zowią się Przedmiotem.

c) Verbales Prädikat wird durch ein Adverbium oder einen adverbialen Ausdruck näher bestimmt, und wenn das Zeitwort ein objektives ist, so wird der Sinn desselben durch einen abhängigen Fall, zu welchem noch eine Präposition treten kann, ergänzt. Diese Ergänzungen heißen Objekte.

Die Bienen arbeiten fleißig (mit Fleiß). Die Nachtigall singt schön. Der Löwe brüllte fürchterlich (auf eine fürchterliche Weise). Mein Freund spielt mit Leidenschaft (= leidenschaftlich). Der Berg liegt jenseit des Flusses. — Unglück verfolgt den Sünder. Gulen scheuen das Tageslicht. Die Gewitter reinigen die Luft. Der warme Regen erquickt die Pflanzen. Viele Acker tragen reiche Früchte. Ich werde euren Spiele zusehen. Der Herr wird diesem Nebel ab-

heßen. Der Kranke bedarf des Arztes. Ich schäme mich meines Vergehens. Wir hoffen auf baldigen Beistand. Die Eltern sorgen für ihre Kinder. Erbarmet euch über diesen Unglücklichen. Viele streben nach Reichtum. An Gottes Segen ist Alles gelegen.

Nadto można jeszcze zdanie rozszerzyć dodając przyp. 3. na pyt. komu, dla kogo? a na pyt. czym? przyp. 3. z przyimk. *mit* lub 4. z *durch*, *np.*

Außerdem kann der Satz noch durch die entsprechenden Fälle auf die Frage *wem?* oder *durch wen?* und *womit?* oder *wodurch?* erweitert werden, *z. B.*

Der Kaiser schenkte dem Präsidenten ein schönes Gut. Der wahre Christ thut dem Feinde Gutes. Ich kaufte für die Kinder ein neues Spiel. Der Hirt verwundete den Stier mit einem Steine. Der König eröffnete den Landtag mit einer Thronrede (*mowa od tronu*). Ich habe den Brief durch einen Boten geschickt.

3. O zdaniu pojedynczem i ściągniętem.

3. Vom einfachen und zusammengezogenen Satze.

1. Tak gołe jak i rozwinięte zdanie może być albo pojedyncze albo ściągnięte.

1. Der satzte so wie der erweiterte Satz kann entweder einfach oder zusammengezogen sein.

2. Pojedynczem jest zdanie wtedy, gdy ma tylko jeden Podmiot i jedno Orzeczenie, *np.*

2. Einfach ist der Satz, wenn er nur ein Subjekt und ein Prädikat enthält, *z. B.*

Die Erde ist eine Kugel. Die Sonne scheint. Dieser bejahrte Greis ist sehr schwach.

3. Ściągniętem zaś jest zdanie wtedy, gdy

3. Zusammengezogen ist der Satz, wenn

a) albo do jednego Podmiotu należy kilka Orzeczeń. b) albo do kilku Podmiotów jedno Orzeczenie c) albo gdy z jednym Podmiotem i jednym Orzeczeniem łączy się kilka bliższych określeń lub dopełnień, *np.*

a) entweder zu einem Subjekte mehrere Prädikate, oder b) zu mehreren Subjekten ein Prädikat gehört, oder c) mit einem Subjekte und einem Prädikate mehrere nähere Bestimmungen oder Ergänzungen verbunden werden, *z. B.*

Wilde Schafe sind stark. Wilde Schafe haben große Hörner. — Wilde Schafe sind stark und haben große Hörner. Der Saft der Zitronen ist sauer. Der Saft der Zitronen ist angenehm. — Der Saft der Zitronen ist sauer, aber angenehm. Der Tiger ist ein Raubthier. Der Löwe ist ein Raubthier. — Der Tiger und der Löwe sind Raubthiere. Fette Speisen schaden der Gesundheit. Heiße Speisen schaden der Gesundheit. — Fette und heiße Speisen schaden der Gesundheit. Ich sah im Walde Thiere. Ich sah im Walde keinen Menschen. Ich sah im Walde Thiere, aber keinen Menschen. Das Pflanzenreich ernährt die Menschen. Das Pflanzenreich ernährt die Thiere. — Das Pflan-

genreich ernährt sowohl die Menschen, als auch die Thiere. Die alten Völker bedienten sich nicht des Papiers. Die alten Völker bedienten sich des Pergaments. — Die alten Völker bedienten sich nicht des Papiers, sondern des Pergaments. Die Biene ist ein emsiges Thier. Die Biene ist ein nützliches Thier. — Die Biene ist nicht nur ein emsiges, sondern auch ein nützliches Thier. Die Vögel leben auf der Erde. Die Vögel leben im Wasser. Die Vögel leben in der Luft. — Die Vögel leben theils auf der Erde, theils im Wasser, theils in der Luft.

4. Zdania ściągnięte wiążą się za pomocą spójników łącznych, przeciwstawnych lub wnioskujących i oddzielają się zawsze przecinkiem wyjawszymi przed spójnikami *und* i *oder*.

4. Zusammengezogene Sätze werden durch anfügende, entgegensetzende oder folgernde Konjunktionen verbunden und immer durch Komma getrennt, angenommen vor *und* und *oder*.

4. O zdaniu złożonem.

1. Zdanie złożone powstaje z połączenia przynajmniej dwóch zdań pojedynczych, z których każde ma swój Podmiot i swoje Orzeczenie. np.

Der Körper ist vergänglich, aber die Seele ist unsterblich. Die Sonne scheint nicht, weil Wolken den Himmel überzogen haben.

2. Zdania złożone łączą się spółrzednie lub podrzędnie.

a) Spółrzednie połączone są wtedy, gdy każde z osobna wyraża myśl zupełną i zrozumiałą. np.

Unglück verfolgt den Sünder und der Tod ist der Sünder Lohn. Unsere Eltern sind gefährlich krank, daher müssen wir unsere Reise aufgeben. Je mehr du vor dem Hunde läufst, desto mehr verfolgt er dich.

b) Podrzednie połączone są te zdania, z których jedno tylko zamyka w sobie myśl zupełną, drugie zaś tylko w połączeniu z tamtem zrozumiane być może. W tak złożonem zdaniu pierwsze nazywamy zdaniem nadrzędnem czyli głównem (der Hauptsatz), drugie podrzędnem czyli pobocznem (der Nebensatz). np.

Man gibt dem Kranken Arznei, damit er genehe. Sei in der Schule fleißig, um etwas Nützliches zu lernen. Viele Thiere sind zu klein, als daß man sie sehen könnte.

4. Vom zusammengesetzten Satze.

1. Der zusammengesetzte Satz entsteht durch die Verbindung wenigstens zweier einfacher Sätze, von welchen jeder sein Subjekt und sein Prädikat hat, z. B.

2. Zusammengesetzte Sätze sind entweder beigeordnet oder untergeordnet.

a) Beigeordnet sind die zusammengesetzten Sätze dann, wenn jeder von ihnen einen vollständigen Sinn gibt, z. B.

b) Untergeordnet sind verbunden zwei Sätze, von welchen nur einer einen vollständigen Sinn gibt, der andere aber nur in Verbindung mit dem ersten verstanden werden kann. In einem so zusammengesetzten Satze heißt der erste der übergeordnete Satz oder der Hauptsatz, der zweite der untergeordnete oder der Nebensatz, z. B.

3. Zdania poboczne czyli podrzędne powstają wtedy, gdy jaką część zdania pojedynczego, mianowicie rzeczownik, przymiotnik lub przysłówek, tak rozszerzamy, że tworzą osobne zdanie. Są zatem trojakie: rzeczowne, przymiotne i przysłówkowe.

a) Zdania poboczne rzeczowne zastępują miejsce Podmiotu lub dopełniającego Przedmiotu i zaczynają się od spójników *daß* i *ob*, lub też od rzeczownego zaimka względnego *wer* i *was*, albo od pytającego zaimka i przysłówka (*wo*, *wann*, *wie* i t. d.), np.

Daß du redlich bist (= deine Redlichkeit) ist allen bekannt. *Schenke das Buch, wem du willst.* *Wer nicht hören will, muß fühlen.* *Ich erwarte, daß man mich bezahlt* (= meine Bezahlung). *Alle guten Menschen wünschen, daß der Friede erhalten werde* (= die Erhaltung des Friedens). *Die Sonne bewirkt, daß Alles blüht.* *Du mußt erfahren, ob der Wirth noch lebt.* *Ich freue mich, daß du zurückgekehrt bist* (= über deine Rückkehr). *Wer lügt* (= der Lügner), *der scheitert.* *Wann ich kommen werde* (= meine Ankunft), *kann dir gleichgültig sein.* *Mein Nachbar fragt, wo du jetzt wohnst* (= nach deinem jetzigen Wohnorte). *Du bist werth, daß man dich lobt* (= des Lobes).

Stosunek zdania rzeczownego do głównego często zapowiada się w głównem zapomocą zaimków oznaczających, jużto samych, jużto z przymiokami (*das*, *dessen*, *davon*, *darauf*, *darin*, *dafür*, *dabei*, *darüber*, *darum*).

Du mußt das gut behalten, was dir befohlen wird (= den Befehl). *Ich bitte darum, daß du den Bericht änderst.* *Die Liebe zu Gott besteht darin, daß wir seine Gebote halten* (= in der Haltung seiner G.). *Ich erinnere mich dessen, was du mir gestern sagtest* (= des gest. Gesagten). *Der Fürst besteht darauf, daß du verbannt werdest* (= auf deine Verbannung).

b) Zdania poboczne przymiotne zastępują miejsce przymiotników i przymiotnikowych określeń, tudzież imiesłów i apozycji, i zaczynają się zawsze od zaimka względnego.

Ein Faß, welches voll ist (= ein volles Faß), gibt einen schwachen Klang. *Die Vögel, welche gegen Winter in wärmere Gegenden ziehen* (= die g. W. in w. G. ziehenden Vögel), heißen Zugvögel. *Ich lobe die Arbeit, welche*

3. Die Nebensätze entstehen dadurch, daß man einzelne Glieder eines einfachen Satzes, nämlich ein Substantiv, Adjektiv oder Adverb, zu einem Satze erweitert. Die Nebensätze heißen demnach Substantiv-, Adjektiv- und Adverbialsätze.

a) Substantivsätze vertreten die Stelle des Subjekts oder die des ergänzenden Objekts und beginnen mit den Konjunktionen *daß* und *ob*, mit einem substantivischen Relativum, oder einem fragenden Fürworte oder Adverbium (*wo*, *wann*, *wie* u. s. w.) z. B.

Das Verhältniß des Substantivsatzes zum Hauptsatze wird oft im Hauptsatze durch ein bestimmendes Fürwort allein oder mit einer Präposition (*daß*, *dessen*, *daran*, *darauf*, *darin*, *dafür*, *dabei*, *darüber*, *darum*) angezeigt.

b) Adjektivsätze vertreten die Stelle von Adjektiven, adjektivischen Bestimmungen, sowie Partizipien und Appositionen, und beginnen immer mit dem beziehenden Fürworte.

du gemacht hast (= die von dir gemachte Arbeit). Alexander der Große, welcher König von Mazedonien war (= König von Mazed.), unterwarf sich fast ganz Asien. Pallas, die die Städte gründet (= die Gründerin der Städte), ruft er an.

c) Zdania poboczne przysłówkowe czyli okolicznościowe zastępują miejsca przysłówków i służą do oznaczenia tych samych stosunków, co i przysłówki, a mianowicie: miejsca (wo, woher, wohin), czasu (als, indem, während, sobald, bevor i t. d.), przyczyny (weil, da), zamiaru (damit, daß), skutku (so daß, weshalb), porównania (wie, als, als ob, als wenn, als daß), przypuszczenia (obgleich) i warunku (wenn, falls im Falle daß).

c) Adverbialsätze oder Umstandsätze vertreten die Stelle von Adverbien oder Adverbial-Ausdrücken und bezeichnen dieselben Verhältnisse, wie diese, nämlich: einen Ort (wo, woher, wohin), eine Zeit (als, indem, während, sobald, bevor u. s. w.), einen Grund (weil, da), einen Zweck (damit, daß), eine Folge (so daß, weshalb, eine Vergleichung (wie, als, als ob, als wenn, als daß), Einräumung (obgleich) oder Bedingung (wenn, falls, im Falle daß).

Gott ist, wohin wir uns nur wenden (= überall). Alles wankt, wo der Glaube fehlt. Man sieht den Blitz, ehe der Donner gehört wird. Ich lobe dich, weil du die Arbeit gemacht hast (wegen der gemachten Arbeit). Man dünge den Acker, damit er Frucht trage. Der Herr spricht so, daß man ihn nicht versteht (= unverständlich). Der Knabe sieht aus, als wenn er krank wäre. Gott ist überall, obgleich wir ihn nicht sehen. Niemand wird Mangel leiden, wenn er sparsam ist.

5. O skracaniu zdań pobocznych.

Zdanja poboczne często się skracają tak, że tylko część głównego stanowią, a mianowicie:

1. Zdanie pob. rzeczowne, którego Podmiot w zdaniu głównym wyrażony jest, można z głównem ściągnąć na jedno tym sposobem, że się opuszcza spójnik daß lub ob, a formę słowa zamienia na odpowiedni rzeczownik albo na tryb Bezokoliczny z partykułą zu, jak np.

Daß du gesund bist, freut uns. = Deine Gesundheit freut uns. Der König erlaubt seinem Sohne, daß er den Feldzug mitmache. = Der König erlaubt seinem Sohne den Feldzug mitzumachen. Es ist unsere Pflicht, daß wir unserem Nächsten in der Noth helfen (= in der N. zu helfen). Die

5. Von der Verkürzung der Nebensätze.

Die Nebensätze werden oft so verkürzt, daß sie nur einen Theil des Hauptsatzes bilden, und zwar:

1. Die Substantivsätze, deren Subjekt in dem Hauptsatze als ein Glied enthalten ist, werden mit dem Hauptsatze dadurch zusammengezogen, daß man die Konjunktion daß oder ob wegläßt, und das Zeitwort in ein entsprechendes Hauptwort verwandelt oder in den Infinitiv mit der Partikel zu stellt, z. B.

Jünglinge hoffen, daß sie lange leben werden (= lange zu leben). Karl behauptet, daß er mich nicht gesehen habe (mich nicht gesehen zu haben). Die Mutter bat mich, daß ich sie morgen besuche (= sie m. zu besuchen).

2. Zdanie pob. przymiotne skracają się z głównem na jedno zapomocą przymiotnika, imiesłowu lub apozycji, np.

2. Die Adjektivsätze werden abgekürzt, indem man sie in Adjektiva, Partizipien oder Appositionen verwandelt, z. B.

Ein Kind, welches ungehorsam ist, verdient Strafe. Ein ungehorsames Kind verdient Strafe. — Der Held, welcher groß und stark war wie ein Riese, kämpfte mit dem Löwen. Der Held, groß und stark wie ein Riese, kämpfte mit dem Löwen. — Der Regenbogen, welcher eine schöne Naturerscheinung ist, besteht aus sieben Farben. Der Regenbogen, eine schöne Naturerscheinung, besteht aus sieben Farben. — Gott hat dem Menschen, der das vorzüglichste Geschöpf ist (= dem vorzüglichsten Geschöpfe), Vernunft und freien Willen verliehen. — Ich erzählte euch von den Gefahren, die ich überstanden hatte (= von den überstandenen Gefahren).

3. Zdanie poboczne przysłówkowe skracają się na imiesłów, gdy jego Orzeczeniem jest słowo, zaś na apozycję, gdy ma Orzeczenie rzeczowne lub przymiotne, np.

3. Die Adverbialsätze, deren Prädikat ein Zeitwort ist, werden zu Partizipien, diejenigen, deren Prädikat ein Hauptwort oder ein Eigenschaftswort ist, zu Appositionen abgekürzt, z. B.

Als Themistokles von seinen Freunden verrathen war, flüchtete er nach Persien. Themistokles, von seinen Freunden verrathen, flüchtete nach Persien. — Obgleich Salomo der weiseste König seines Volkes war, so verfiel er doch in die Sünde der Abgötterei. — Indem Karl das Gesagte überhörte, eilte er von dannen. Karl das Gesagte überhörend eilte von dannen.

Zdania przysłówkowe, które wyrażają zamiar, mając ten sam Podmiot co i zdanie główne, można skrócić zamieniając słowo na tryb Bezokoliczny z partykułami um zu, np.

Die Adverbialsätze des Zweckes werden, wenn sie mit dem Hauptsatze gleiches Subjekt haben, dadurch abgekürzt, daß das Zeitwort in den Infinitiv mit um zu verwandelt wird, z. B.

Der Tagelöhner arbeitet, damit er Geld verdiene. — Der Tagelöhner arbeitet, um Geld zu verdienen. Wir leben nicht, damit wir essen, sondern wir essen, damit wir leben. — Wir leben nicht, um zu essen, sondern wir essen, um zu leben.

Zdania przysłówkowe z przeczeniem, które mają ten sam Podmiot, co główne, skracają się podobnym sposobem zamieniając słowo na tryb Bezokoliczny z partykułami ohne zu, np.

Verneinende Adverbialsätze, welche mit dem Hauptsatze gleiches Subjekt haben, werden auf ähnliche Weise abgekürzt, indem man das Zeitwort in den Infinitiv mit ohne zu verwandelt, z. B.

Ich gab dem Menschen das Geld, obgleich ich ihn nicht näher kannte, = ohne ihn näher zu kennen. Thue nichts, wenn du es nicht vorher überdacht hast, = ohne es vorher überdacht zu haben.

Uwaga. Niekiedy spójnik obgleich pozostaje się także w zdaniach skróconych, jako to:

Der Vöte, obgleich genug gewarnt, ging doch

Anmerkung. Bisweilen bleibt die Konjunktion obgleich auch in verkürzten Sätzen stehen, z. B.

wieder über den See.

6. O Okresie.

1. Zdania podrzędnie z sobą spójone tworzą okres czyli perjod, jeżeli poboczne stoi na przedku lub w środku głównego jest wsunięte, np.

Weil ohne Tugend keine Seligkeit möglich ist, so muß der Böse für sehr unglücklich gehalten werden. Alexander der Große, welcher viele Völker unterworfen hatte, wußte seinen Zorn nicht zu beherrschen. Wenn Gott die Stadt nicht hütet, so wachen die Wächter umsonst.

2. Zdania spółrzedne mogą tylko wtedy tworzyć okres, gdy są połączone zapomocą spójników wyłączających i przeciwstawnych (nie — lecz, nie tylko — lecz także, jużto — jużto, ani — ani, albo — albo, wprawdzie — lecz) i pierwsze zdanie, chociaż spółrzedne, potrzebuje koniecznie jakiegoś dopełnienia, np.

Lobe nicht, was du liebst, sondern liebe, was lobenswerth ist. Entweder werden wir das Zimmer verlassen, oder ihr müßt euch anders betragen. Die Wallnüsse sind zwar sehr schmackhaft, aber ein zu häufiger Gebrauch derselben ist der Brust schädlich. Der Neidische ist weder selbst froh, noch gönnt er Andern eine Freude.

3. Każdy okres składa się głównie z dwóch części, poprzednika, który wyraża myśl podrzędną, i następnika w którym się główna myśl mieści. Obie części mogą jeszcze wielorakobyć rozszerzone, np.

Als der deutsche Thron durch den Tod des Richards erledigt worden war, wurde der Graf Rudolph gewählt. Wie das Silber im Feuer und Gold im Schmelzofen geläutert wird, so wird das Herz in der Trübsal von Gott bewahrt. Wenn wir die Feldfrüchte eingeerntet haben, so bestellen wir sogleich die Acker für das folgende Jahr. Wenn der Kranke wieder gesund werden und die verlorenen Kräfte wieder gewinnen will, so muß er sich den Vorschriften des Arztes folgsam unterwerfen. Obgleich der verlorene Sohn den kindlichen Gehorsam so sehr verlegt hatte, daß er die gänzliche Verstoßung aus dem Vaterhause verdient hatte, so wurde er doch, als er reuvoll wiederkehrte, vom Vater mit treuer Liebe aufgenommen.

6. Von der Periode.

1. Zwei untergeordnete Sätze bilden eine Periode, wenn der Nebensatz dem Hauptsatz vorangeht oder in dessen Mitte steht, wie z. B.

2. Beigeordnete Sätze können nur dann eine Periode bilden, wenn sie durch die ausschließenden und entgegensehenden Konjunktionen (nicht — sondern, nicht nur — sondern auch, bald — bald, weder — noch, entweder — oder, zwar — aber) verbunden sind und der erste Satz, obgleich beigeordnet, dennoch eine Ergänzung verlangt, z. B.

3. Jede Periode besteht hauptsächlich aus zwei Theilen, dem Vorderzuge, welcher den Nebengedanken enthält, und dem Nachzuge, in welchem der Hauptgedanke enthalten ist. Beide Theile können noch vielfach erweitert werden, z. B.

II. Składnia Imienia.

1. Artykuł.

1. Artykuł pewny a) zwraca uwagę na pewien przedmiot z całego jakiego gatunku i oznacza go dokładnie, b) służy do oznaczenia całego rodzaju, jak np.

Die Frau brachte uns diese traurige Nachricht. Der Mensch ist sterblich (= jeder Mensch ist sterblich, alle Menschen sind sterblich).

2. Artykuł niepewny wyraża jakiś bądź przedmiot z całego rodzaju bez bliższego oznaczenia. np.

Eine Frau brachte uns diese Nachricht. Ein Mensch kann nicht ewig leben. Die Biber haben die Größe eines starken Hundes. Eine alte Eiche hat einen dicken Stamm. Oft ist unter einem schlechten Kleide ein gutes Herz.

3. Bez artykułu kładą się:

a) imiona własne osób, krajów, miast i wsi, jeżeli nie mają przed sobą przymiotnika, np.

Demosithenes war ein großer Redner. Paris und London sind die größten Städte in der Welt. Wilhelm Tell war ein trefflicher Bogenschütze. Frankfurt und Leipzig sind wichtige Handelsstädte.

b) imiona podzielne i umysłowych przedmiotów, które się oznaczają w ogólności, np.

Manche tragen Gold auf dem Kleide und haben Leinwand in der Tasche. Die Gefäße von Kupfer und Zinn taugen nicht zum Kochen saurer Speisen. Schmeichelei und Stolz sind Zeichen kleiner und furchtsamer Seelen. Tugend belohnt sich selbst.

c) tytuły osób i napisy książek, jako to:

Fürst Sapieha. Deutsche Grammatik. Vorrede zur zweiten Auflage.

d) imiona rzeczowne, które wyrażają stan jakiś, np.

Mein Großvater war Lehrer.

e) rzeczowniki w liczbie mnogiej, które stojąc w pojedynczej powinnyby mieć artykuł niepewny, np.

II. Syntax des Nomens.

1. Der Artikel.

1. Der bestimmte Artikel a) hebt aus einer Gattung einen einzelnen Gegenstand hervor und bezeichnet ihn genau, b) dient zur Bezeichnung einer ganzen Gattung, z. B.

2. Der unbestimmte Artikel deutet einen beliebigen Gegenstand aus einer Gattung an, ohne ihn näher zu bezeichnen, z. B.

3. Ohne Artikel werden gebraucht:

a) die Eigennamen der Personen, der Länder, Städte und Dörfer, wenn sie ohne Eigenschaftswort stehen, z. B.

b) Stoffnamen und Begriffsnamen, wenn der Inhalt ganz allgemein gedacht wird, z. B.

c) die Titel der Personen und Bücher, z. B.

Leitfaden für den französischen Unterricht.

d) Hauptwörter, welche Jemandes Stand bezeichnen, z. B.

Mein Vater ist Kaufmann.

e) Hauptwörter in der Mehrheit, wenn sie in der Einheit den unbestimmten Artikel haben müßten, z. B.

Gute Unterthanen gehorchen gern den Gesetzen des Staates. Ein guter Unterthan gehorcht gern den Gesetzen des Staates. Oft spielen kleine Staaten eine große Rolle in der Welt. Oft spielt ein kleiner Staat eine große Rolle in der Welt.

f) te rzeczowniki, które w połączeniu z przymikiem tworzą wyrażenia przysłówkowe, np.

mit Fleiß (= fleißig), mit großem Fleiße (= sehr fleißig), zu Fuß pieszo, nach Hause do domu.

g) imiona rzeczowne położone po przypadku 2., którym rządzi, np.

f) diejenigen Hauptwörter, welche mit einer Präposition zum adverbialischen Ausdruck verbunden werden, z. B.

g) Hauptwörter, welche dem regierten Genitiv nachgesetzt werden, z. B.

Des Menschen Hoffnung wird oft getäuscht. Gehorsam ist des Christen Schmuß. Das ist ein königlicher Mann, dessen Knie nichts beugt, als Andacht. Auf den hohen Bergen, deren Gipfel meistens kahl sind, ist die Luft dünn und rein. Rains Klagen nach Abels Tode hörte Gott nicht.

4. Imiona własne osób przybierają jednakże artykuł:

a) gdy się używają jako imiona pospolite, jak np.

4. Die Eigennamen der Personen nehmen jedo! den Artikel an:

a) wenn sie als Gattungsnamen gebraucht werden; z. B.

Er ist der Cicero unserer Zeit (= ein Redner, wie Cicero).

b) gdy przemawiamy do kogo poufale lub z lekceważeniem, np.

b) wenn man Jemand vertraulich oder mit Geringschätzung anredet, z. B.

Der Johann ist folgsamer, als der Franz.

c) gdy je poprzedza przymiotnik, jak np.

c) wenn vor denselben ein Adjektiv steht, z. B.

Der weise Sokrates. Der grausame Nero. Der berühmte Newton.

d) gdy się imię pisarza kładzie zamiast dzieła jego, np.

d) wenn der Name des Schriftstellers statt seiner Werke gesetzt wird z. B.

Hast du den Schiller gelesen? Ich habe mir den Göthe gekauft.

2. Zgoda.

1. Przymiotnik, który jest bliższem określeniem rzeczownika, zgadza się z tymże w rodzaju, liczbie i przypadku według prawideł wyluszczonych na str. 15, 16, 17, jako to:

Der gute Mensch. Ein guter Herr. Die gute Frau. Das kleine Kind. Ein kleines Kind. Mein großes Haus.

2. Kongruenz.

1. Das attributive Adjektivum wird mit seinem Hauptworte im Geschlechte, in der Zahlform und im Kasus nach den S. 15, 16, 17 angeführten Regeln übereinstimmend, z. B.

Imiona przymiotne i zaimki, które należą do rzeczowników tegoż samego rodzaju i tej samej liczby, zwyczajnie się nie powtarzają, jak np.

Meine Kleider und Bücher sind verbrannt. Wir fanden im Garten unsere lieben Freunde und Hausgenossen.

Jeżeli kilka rzeczowników po sobie następuje w różnym rodzaju i w różnej liczbie, to się przymiotniki i zaimki muszą przy nich powtarzać, np.

Mein jüngster Bruder und meine jüngste Schwester sind krank. Der hohe Thurm und die hohen Häuser ragen über den Wald hervor. Ich habe es von meinem Lehrer und meinen Eltern erfahren. Man sieht dort ein grünes Feld und eine grüne Wiese.

Jeżeli rzeczowniki oznaczają zupełnie różne wyobrażenia, należy bliższe określenia koniecznie powtórzyć, chociażby nawet tego samego były rodzaju i w tej samej liczbie stały, np.

Mein Bruder hat sein Geld und sein Buch verloren. Unser Nachbar hat viele Besitzungen und viele Sorgen.

Liczebniki są w języku niemieckim przymiotnikami i zgadzać się muszą z przedmiotami liczonemi, np.

Ein Pferd, zwei Pferde, dreier Pferde, mit drei Pferden, fünf Pferde, dreißig Pferde, zwei Tausend Pferde.

Tylko dla oznaczenia lat i godzin, w których się coś stało, używają Niemcy liczebników głównych zamiast porządkowych, np.

Amerika wurde im Jahre eintausend vierhundert zwei und neunzig entdeckt. Ich bin geboren den zehnten Januar, achtzehnhundert sechs und zwanzig um vier Uhr Nachmittag.

Rzeczowniki, wyrażające liczbę, miarę i wagę, w połączeniu z liczebnikami zachowują formę liczby pojedynczej, jeżeli są rodzaju męskiego lub nijakiego, a liczone przedmioty

Wenn auf Hauptwörter von gleichem Geschlechte und gleicher Zahlform gleiche Adjektiva oder Pronomina bezogen werden, so werden letztere in der Regel nicht wiederholt, z. B.

Wenn aber die Hauptwörter ungleichen Geschlecht und ungleiche Zahlform haben, so müssen die Adjektiva und Pronomina wiederholt werden, z. B.

Wenn die Hauptwörter Dinge von sehr ungleicher Beschaffenheit bezeichnen, so müssen die Bestimmungswörter wiederholt werden, auch wenn sie gleichen Geschlechts- und Zahlform haben, z. B.

Die Zahlwörter sind im Deutschen Adjektiva und müssen mit den gezählten Gegenständen übereingestimmt werden, z. B.

Nur zur Angabe der Jahre und Stunden, in welchen etwas geschieht, bedienen sich die Deutschen der Hauptzahlen statt der Ordnungszahlen, z. B.

Hauptwörter, welche eine Menge, ein Maß und ein Gewicht angeben, behalten in Verbindung mit Zahlwörtern die Einheitsform, wenn sie männlichen oder sächlichen Geschlechts sind, und die ge-

zgadzają się z niemi jak z liczebnikami nieoznaczonymi. np.

zählten Gegenstände werden mit denselben, wie mit unbestimmten Zahlwörtern übereingestimmt, z. B.

Zwei Duzend, zwei Paar, vier Quart, sechs Mandel, zehn Pfund, zwölf Glas (Wein), sieben Zoll, drei Buch (Papier); — drei Ellen, zwanzig Ruthen, acht Flaschen (Bier), hundert Tonnen (Spiritus).

Ein Duzend Tassen tuzin filiżanek, zwei Paar Socki dwie pary szkarpetek, vier Quart Essig cztery kwarty octu, sechs Mandel Aepfel sześć medeli jabłek, fünf Buch Papier pięć libr papieru, zehn Pfund Lichter dziesięć funtów świec, elf Glas Wein jedenaście kieliszków wina; eine Menge Leute mnóstwo ludzi, sieben Ellen Leinwand siedm łokci płótna, acht Flaschen Wein ośm flaszek wina, neun Tonnen Bier dziewięć beczek piwa. Mit einer Schwadron Reitern. Mit einer Menge Kindern. Mit drei Paar Strümpfen. Von zwei Duzend Eiern.

Tak samo używają się Stück i Mann mówiąc o wojsku, np.

Ebenso werden gebrauch- Stück und Mann im militairischen Sinne, z. B.

Der Feind hat 30,000 Mann und 25 Stück Zucker.

Siebzehn Kanonen verloren. Gib mir zehn

Kiedy zaimki es i sein odnoszą się do zdrobniałego rzeczownika z końcówką chen i lein, który wyraża osobę, lepiej jest położyć je w naturalnym rodzaju, np.

Wenn sich die Fürwörter es und sein auf ein persönliches Diminutivum mit der Endung chen und lein beziehen, so werden sie besser in das natürliche Geschlecht gesetzt, z. B.

Was macht dein Frizchen? hast du ihn gesehen? — Als mich das Mädchen erblickte, so trat sie näher und weinte. — Hast du das Fräulein Lenz gekannt? Sie ist gestern an ihrem Geburtstage gestorben.

2. Przymiotnik będący Orzeczeniem zatrzymuje tę samą formę dla wszystkich rodzajów i obu liczb, np.

2. Das prädikative Adjektivum bleibt für alle Geschlechter und beide Zahlformen unverändert, z. B.

Der Vater ist gut. Die Mutter ist gut. Die Fürstin ist jung gestorben.

Das Kind ist gut. Die Väter sind gut.

Tylko w połączeniu z cząstkowym przyp. Drugim przybiera tegoż rodzaju, np.

Nur in Verbindung mit einem partitiven Genitiv nimmt es das Geschlecht des letzten an, z. B.

Der Elephaut ist das größte der Landthiere. Der Elephaut ist eines der größten Landthiere. Der Mensch ist unter allen Geschöpfen das edelste (eines der edelsten Geschöpfe).

3. Gdy dwa Podmioty stoją w liczbie pojedynczej, kładzie się Słowo w liczbie mnogiej, np.

3. Wenn zwei Subjekte in der Einzahl stehen, so wird das Zeitwort in die Mehrzahl gestellt, z. B.

Gold und Silber sind edle Metalle. Freundschaft und Tugend wohnen in diesem Hause. Der Vater und die Mutter leben noch.

Gdy atoli obadwa Podmioty znaczeniem tak są do siebie zbliżone, że tworzą jakby jedno wyobrażenie, wtedy Słowo kładzie się w liczb. pojed. np.

Haus und Hof ist verkauft. Trübsal und Noth drang auf mich ein. Groll und Rache sei vergessen!

Gdy Podmiotami są różne osoby, wtedy w Orzeczeniu pierwsza osoba ma pierwszeństwo przed drugą i trzecią, a druga przed trzecią; wszakże w takim razie lepiej jest położyć oba Podmioty w liczbie mnogiej tego zamka, którego osobie należy się pierwszeństwo, np.

Ich und du kennen diese Städte. Du und dein Freund sollt mitreisen. Ich und du wir kennen diese Städte. Du und dein Freund ihr sollt mitreisen.

Ale w przeciwstawieniach zgadza się Słowo tylko z najbliższym Podmiotem, jak to następujące przykłady wskazują.

Nicht ich, sondern du wirst nach Breslau reisen müssen. Nicht du, sondern ich gehe heute in die Kirche. Nicht ich, sondern mein Freund wird es thun.

Gdy Podmiotem jest rzeczownik zbiorowy, jako to: Menge, Anzahl, Haufen i t. p. w połączeniu z liczbą mnogą, natenczas słowo może się położyć w liczbie mnogiej, np.

Eine Menge Hagen sind geschossen worden. Ein ganzer Haufen Soldaten zogen hier vorüber. Ein Paar Häuser sind abgebrannt.

Nur wenn beide Subjekte in ihrer Bedeutung so nahe verwandt sind, daß sie gleichsam in einen Begriff verschmelzen, bleibt die Einheit, z. B.

Wenn die Subjekte verschiedenen Personen angehören, so hat die erste vor den beiden andern, die zweite vor der dritten den Vorzug; in solchem Falle sagt man gern beide Subjekte in die Mehrheit desjenigen Fürworts zusammen, welches der vorzuziehenden Person angehört, z. B.

Wenn aber zwei Subjekte einander entgegengesetzt werden, so wird das Zeitwort mit dem nächsten übereingestimmt, wie z. B.

Wenn ein Sammelwort, wie Menge, Anzahl, Haufen, u. s. w. in Verbindung mit der Mehrheit Subjekt ist, so kann das Zeitwort in der Mehrheit stehen, z. B.

3. Przypadek Pierwszy.

Prócz Podmiotu stoi w 1. przypadku także Orzeczenie po następujących słowach:

sein być, werden stać się, heißen nazywać się, bleiben pozostać czem, dünken wydawać się, scheinen zdawać się, erscheinen okazać się, np.

Die Eltern sind unsere größten Wohlthäter. Wasser bleibt in hölzernen Gefäßen länger warm, als in metallenen. Du warst und bleibst stets mein Freund. Bei den alten Griechen hieß jeder Ausländer ein Barbar. Mein Bruder wird Soldat werden. Jede Stunde dünkt dem Unglücklichen eine lange

3. Nominativ.

Außer dem Subjekte steht auch noch das Prädikat im Nominativ nach den Zeitwörtern:

Winternacht (wydaje się długą nocą zimową). Wenn der Befuh wüthet, erscheint die Sonne strahlenlos und ohne Glanz.

Uwaga 1. Po słowie erscheinen wyraża się Orzeczenie rzeczowne z partykułą als, jak np.

Anmerk. 1. Nach dem Zeitworte erscheint wird das substantivische Prädikat mit als gesetzt, z. B.

Dem Seefahrer erscheint das Meer als eine menschenleere Wüste.

Uwaga 2. Gdy słowo werden kładzie się Orzeczenie w przypadku Trzecim z przyimkiem zu, np.

Anmerk. 2. Wenn das Zeitwort werden der Uebergang einer Sache aus einem Zustande zu einem andern bezeichnet, so wird dieser neue Zustand durch Dativ mit zu ausgedrückt, z. B.

Gefrorenes Wasser wird zu Eis. Das Blei wird nie zu Gold.

4. Przypadek Czwarty.

1. Odmienne od polskiego języka kładzie się Przedmiot czynności w 4. przypadku:

a) przy słowach złożonych z przyrostkiem be, jako to:

Ich werde deinen Rath befolgen, usłucham twej rady. Karl bedient meinen Vater, K. usługuje ojcu memu. Die Ritter und Fürsten begleiten den Kaiser, towarzyszą cesarzowi. Wirst du die Prüfung bestehen? czy zdasz popis?

Wyjmują się:

bedürfen (Genit.) potrzebować czego, begegnen (Dat.) spotkać kogo, beharren (bei) wytrwać w czym, beruhen (auf) polegać na czym, bestehen (auf) domagać się, bestehen (aus) składać się z czego, bestehen (in) polegać na czym.

b) przy słowach:

lassen, heißen kazać komu, verdienen zasłużyć na co, verhindern przeszkodzić komu, verachten gardzić czym, verächteln wzgardzić czym, verabscheuen brzydzić się czym, segnen błogosławić komu, regieren rządzić kim, leiten, lenken kierować czym, spielen grać w co.

Ungezogene Kinder verdienen Strafe. Verabscheue den Müßiggang. Der Steuermann lenkt das Schiff. Christus segnete die Kinder.

2. Niektóre słowa nieprzechodnie mają w pewnych wyrażeniach Przedmiot w przyp. 4., który Polacy oznaczają przypadkiem Szóstym, np.

2. Einige intransitive Zeitwörter werden in gewissen Nebensarten mit dem Accus. verbunden, welchen die Polen durch den Ablat. wiedergeben, z. B.

Es regnet große Tropfen, deszcz pada wielkimi kroplami. Es scheint als wenn es Steine hagelte, zdaje się że grad nakształt kamieni pada. Es schneit Flocken, śnieg pada płatami. Er schwigte Blut, oblał się krwawym potem. Die Schwester weinte bittere Thränen, s. płakała gorzkimi łzami. Wir gehen einen starken Schritt, postępujemy szybkim krokiem. Ich bin

diesen Weg oft gegangen (gefahren, geritten), tą drogą często już szedłem (jechałem). Wir lebten hier selbige Tage, przepędziliśmy tutaj błogie chwile.

3. Następujące słowa:

heißen, nennen, nazywać; schelten, schimpfen, przezywać; taufen ochrzcić, dać na chrzcie imię; betiteln, tituliren, tytułować; lehren uczyć.

kłada się z podwojnym 4. przypadkiem, t. j. osoby i dopełniającego Przedmiotu, np.

3. Śledzące Zeitwörter:

haben einen Accusativ der Person und einen Accusativ des ergänzenden Object's, wie z. B.

Mann nannte Attila die Geißel (biczem) Gottes. Wir nennen den Löwen den König der Thiere. Er nennt dich einen Busenfreund (przyjacielem od serca). Warum scheltst du den Mann einen Betrüger? Der Aufseher schimpfte den Knaben einen Taugenichts. Mann hieß ihn nur den tapferen Walter. Der Priester taufte unser Kind Karl. Wer hat dich die französische Sprache gelehrt? Ich lehre meinen Sohn lesen und schreiben (Accus.). Das nennt man essen!

W konstrukcji biernej obadwa Czwarte przypadki zamieniają się na Pierwszy; tylko przy lehren zostaje przyp. Czwarty rzeczy, np.

In passiven Konstruktionen wird aus dem doppelten Accus. ein doppelter Nominat.; nur bei lehren bleibt der Accus. der Sache, z. B.

Attila wurde die Geißel Gottes genannt. Cicero wurde der Vater des Vaterlandes genannt. Der Verstorbene ist mit Unrecht ein Sonderling gescholten (geschimpft) worden.

4. Przy słowach:

wählen obrać kogo czem; ernennen mianować czem; ausrufen ogłosić czem; einsetzen postanowić czem; machen zrobić czem; erheben wynieść na co,

steht die Person im Accusativ, die Wirkung im Dativ mit der Präposition zu, welche mit dem Artikel dem und der in zum und zur zusammengezogen wird, wie z. B.

4. Bei den Zeitwörtern:

steht die Person im Accusativ, die Wirkung im Dativ mit der Präposition zu, welche mit dem Artikel dem und der in zum und zur zusammengezogen wird, wie z. B.

Mann wählte unseren Vater zum Präsidenten. Wir machten die Frau N. zur Vorsteherin des Armenvereins. Chrus wurde von den Persern zum Könige ausgerufen.

5. Mieć pewną liczbę lat wyraża się w niemieckim języku przez przymiotnik alt z przyp. Czwartym, np.

5. Alt mit einem Accus. wird zur Bezeichnung des Alters gebraucht und im Polnischen durch mieć ausgedrückt, z. B.

Ich bin fünfzig Jahre, sieben Monate und vierzehn Tage alt, Mam lat 50, miesięcy siedm i 14 dni.

6. Nareszcie kładzie się przyp. Czwarty na pyt. jak daleko? i jak długo? w ostatnim razie można jeszcze dodać przed imieniem przymimek *durch*, albo po imieniu *hindurch*, np.

Meine Eltern wohnen sechs Meilen hinter Posen. Der Kranke wacht oft die ganze Nacht, *durch* die ganze Nacht, die ganze Nacht *hindurch*.

5. Przypadek Drugi.

1. Przyp. Drugi cząstkowy stoi:
a) przy rzeczownikach wyrażających liczbę, miarę lub wagę, jeżeli tenże określony jest przymiotnikiem, jak np.

Eine Menge schöner Aepfel. Ein Glas frischer Milch. Ein Haufen alter Bücher. Ein Paar neuer Schuhe. Eine Tonne des besten Weines.

Przyp. 2. nie oznaczony bliżej przymiotnikiem przybiera formę przyp. Pierwszego (zob. str. 63 i 64), np.

Ein Glas Wasser. Ein Zentner Mehl. Drei Buch Papier. Eine große Summe Geld. Im Inneren der Gebirge findet man verschiedene Arten Erze.

Znachodzą się przecież i przeciwnne konstrukcje, jako to:

Eine Summe Geldes. Eine Meile Weges. — Ein Glas frisches Wasser. Ein Stück trockenes Brod. Sieben Ellen schlesische Leinwand.

b) przy liczebnikach, stopniach wyższych i najwyższych, przy których jednakże często używają się także przyminki *von*, *aus* i *unter* z przyp. Trzecim, np.

Einer deiner Freunde (von deinen Freunden). Der jüngste meiner Brüder (von meinen Brüdern). Sokrates war der weiseste der Griechen (unter den Griechen).

2. Przymiot wyrażony przez rzeczownik łącznie z przymiotnikiem rzadko się kładzie w przyp. Drugim. Zwyczajnie w przyp. Trzecim z przymiotkiem *von*, np.

Wir sind verschiedener Meinung. Sei frohes Muthes. Selig sind die, die reines Herzens sind. Die Kranken und Schwaben sind deutscher Abstammung. —

6. Der Accus. steht endlich auf die Frage wie weit? und wie lange? im letzten Falle kann noch die Präposition *durch* vorgelegt oder *hindurch* nachgesetzt werden, z. B.

5. Genitiv.

1. Der partitive Genitiv steht:

a) bei den Hauptwörtern, welche eine Zahl, ein Maß oder Gewicht bezeichnen, wenn derselbe mit einem Adjektivum verbunden ist, z. B.

Der Genitiv, welchen kein Adjektivum näher bestimmt, nimmt die Form des Nomin. an (s. S. 63 u. 64), z. B.

Doch kommen auch entgegengesetzte Konstruktionen vor, wie z. B.

b) bei Zahlwörtern, Komparativen und Superlativen, bei welchen jedoch häufig auch die Präpositionen *von*, *aus* und *unter* mit Dativ gebraucht werden, z. B.

2. Die Eigenschaft, welche man durch ein Hauptwort mit einem Adjektivum ausdrückt, wird selten in Genitiv, in der Regel in Dativ mit der Präposition *von* gesetzt, z. B.

Die alten Deutschen waren von kräftiger Gestalt. Auch Staaten von kleinerem Umfange haben oft eine große Rolle in der Welt gespielt. Unser Präsident ist ein Mann von großem Ansehen (mający w. znaczenie). Eine Frau von fünfzig Jahren (mająca, licząca 50 lat). Eine Flotte von 120 Schiffen (złożona z 120 okrętów). Eine Tonne von Tausend Quart (zawierająca tys. kwart). Ein Haus von zwei Stockwerken (o dwóch piętrach).

3. Następujące przymiotniki dopełniają swe znaczenie przez przyp. 2:

3. Folgende Eigenschaftswörter bedürfen einer Ergänzung im Genitiv:

trochę ucieszony czem (z czego), gewöhnt zwyczajny czego, ledig, los wolny od czego, mächtig posiadający co, müde zmęczony czem, überdrüssig zniechęcony do czego, zbrzydźszy sobie co, verdächtig podejrzany o co, voll pełen.

Bist du der deutschen Sprache mächtig? (czy posiadasz, znasz język niem.).

Mancher Jüngling ist des Lebens überdrüssig. Die Frau ist des Lebens müde.

Niektóre z tych przymiotników, jak: gewöhnt, los i müde, dopełniają się także przyp. Czwartym; voll używa się tylko wtedy z przyp. Drugim, jeżeli przedmiot napelniający określony jest przymiotnikiem, z resztą używa się z przyp. Czwartym, albo z przyp. Trzecim i przyimkiem von, np.

Einige von diesen Adjektiven, wie: gewöhnt, los und müde, werden auch mit dem Accus. verbunden; voll wird nur dann mit dem Genit. gesetzt, wenn der füllende Gegenstand mit einem Adjektivum versehen ist, sonst wird es mit Accus. oder mit der Präpos. von und Dativ gebraucht, z. B.

Das sind wir nicht gewöhnt. Ich kann diesen Menschen nicht los werden (pozbyć się). Ein Korb voll reifer Äpfel. Ein Glas voll Wasser. Die Straße ist voll von Menschen (na ulicy pełno ludzi). Ich komme hierher voll Erwartung.

4. Następujące słowa rządzą przyp. Drugim:

4. Folgende Zeitwörter regieren den Genitiv:

achten uważać na co, bedürfen potrzebować, denken, gedenken pamiętać o czem, entbehren obywać się bez czego, nie mieć, genießen używać, verfehlen chybić, schonen oszczędzać, vergessen zapomnieć, spotten szydzić z kogo.

Warum achtest du dessen nicht? Kinder bedürfen der Nahrung und Pflege. Gedenke der herrlichen Lehren unseres Heilandes. Schone meiner nicht. Spottet nicht der Unglücklichen. Es sind nicht alle frei, die ihrer Ketten spotten.

Większa część tych słów kładzie się także z przyp. Czwartym; inne, jak spotten, z przyimkiem über, a denken z przyimkiem an.

Die meisten dieser Zeitwörter werden aber auch mit dem Accus. verbunden; andere, wie spotten, mit der Präpos. über, denken mit an.

5. Następujące słowa zwrotne przybierają Przedmiot w przyp. Drugim:

5. Folgende rücksichelnden Zeitwörter bedürfen einer Ergänzung im Genitiv:

sich annemen	ująć się za kim, zająć się kim	sich erbarmen	zmiłować się nad kim
sich bemächtigen		sich erwehren	opędzać się komu
sich bemätern	opanować co	sich freuen	cieszyć się z czego
sich erinnern		sich rühmen	chęścić się z czego
sich entsinnen	przypominać sobie co.	sich befeßigen	przykładać się do
		sich enthalten	wstrzymać się od czego. (czego)

Wohl dem, der sich des Dürftigen annimmt. Der Kaiser bemächtigte sich des Landes. Der Soldat rühmt sich seiner Thaten. Nur der Feind schweigt und freut sich unserer Gebrechen. Befleißige dich der strengsten Wahrheit. Unsere alte Mutter erfreut sich noch der besten Gesundheit. Ich kann mich der Kriegen nicht erwehren.

Mozna przecież mówić także: Man sagt aber auch:

sich erinnern an Etwas; sich freuen, erbarmen über Etwas; sich rühmen mit Etwas;
sich enthalten von Etwas.

6. Następujące słowa mają obok Czwartego przypadku osoby jeszcze Drugi przyp. rzeczy:

anklagen oskarżyć o co
beschuldigen obwinać o co
entblößen оголосić z czego
entledigen uwolnić od czego
entlassen des Dienstes oddalić ze służby
entwöhnen odzwyczajić od czego

6. Folgende Zeitwörter verlangen neben dem Accus. der Person den Genit. der Sache:

entsetzen złożyć (z urzędu)
überheben uwolnić od czego
überführen dowiesć komu czego
überzeugen przekonać o co
versichern zapewnić o czem
würdigen zaszczyścić czem

Miltiades wurde des Verrathes angeklagt. Man entsetzte den Richter seines Amtes. Kannst du mich der Untreue überweisen? Ich versichere Sie meiner Hochachtung. Der Fürst würdigt mich seines Vertrauens. Ich versicherte Dich meines Beistandes (także: dir meinen Beistand). Der Verhaftete wurde seiner Schuld überwiesen.

7. Przyp. Drugi używa się także w znaczeniu przysłówkowem, np.

7. Der Genitiv kommt auch im adverbialen Sinne vor, z. B.

Ich warne dich alles Ernstes. Der Sohn verließ heiteren Sinnes das elterliche Haus. Wir reisen gerades Weges nach Leipzig. Das kann ich anständiger Weise nicht thun. Das Heer kehrte unverrichteter Sache (nie nie zrobwszy) zurück. Meines Wissens (o ile ja wiem) wohnt der Arzt nicht mehr da.

6. Przypadek Trzeci.

Przypadkiem Trzecim rządzą:

1. słowa pojedyncze:

begegnen spotkać kogo, fluchen przeklinać kogo, gebärden słuchać kogo, ge-

6. Dativ.

Den Dativ regieren:

1. die einfachen Zeitwörter:

hören należeć do kogo, gelten tyczyć się kogo, nahren, sich nahren, sich nähern
zbliżyć się do kogo, folgen iść za kim, zürnen gniewać się na kogo, zuvor-
kommen uprzedzać kogo.

Wir begegneten dem Könige im Walde. Die Feinde nahen der Stadt. Gute
Bürger gehorchen immer den Gesetzen des Staates. Diese Worte gelten uns
allen. Das Schloß gehört einem französischen Minister. Dem Jäger begegnete
ein großer Wolf.

2. po większej części słowa, które
są złożone z rozdzielniemi przy-
imkami: ab, an, auf, bei, ein, in, nach,
ob, vor, wider i zu, tudzież z nieroz-
dzielniemi partykułami er, ver i ent,
jako to:

2. die meisten Zeitwörter, welche mit
den trennbaren Präpositionen ab, an,
auf, bei, ein (in), nach, vor, wi-
der und zu, sowie mit den untrennba-
ren Partikeln er, ver, ent zusammen-
gesetzt sind, 3. B.

Dem Gaste aufwarten uceścić gościa. Dem Schauspieler nachahmen na-
śladować aktora. Einer Anstalt vorstehen być przełożonym zakładu.
Jemandem zutrinken pić do kogo. Einer Gefahr entgehen, enttrinnen
uniknąć niebezpieczeństwa. Den Lüsten entsagen wyrzec się zachećnek.
Ich ziehe Bücher dem Gelde vor, przekładam książki nad pieniądze.
Jemandem einreden wmówić w kogo. Jemandem nachkommen zdążyć
za kim, nachsprechen powtarzać za kim. Einer Sache beitreten przystąpić
do czego. Jemandem beistimmen zgodzić się z kim.

III. Składnia Słowa.

1. Użycie czasów.

1. Czas Przeszły niedokonany w zda-
niu głównem służy do opowiadania
wypadków historycznych i takich zda-
rzeń codziennego życia, którychśmy
sami byli świadkami; dla tych zaś zda-
rzeń, którychśmy nie byli sami na-
ocznymi świadkami, używa się Czasu
Przeszłego dokonanego, jak np.

Alexander der Große zerstörte das Persische Reich. Troja wurde nach einer zehn-
jährigen Belagerung erobert und zerstört. — Mein Nachbar kam gestern zu
mir und erzählte mir seinen Traum. Gestern sind zwei Menschen ertrunken.
Neulich hat der Blix in unsere Kirche eingeschlagen.

2. Czas Przeszły niedok. w zdaniu
pobocznym wyraża taką czynność,
która się jednocześnie odbywała z prze-
szłą czynnością zdania głównego, Za-
przeszły zaś oznacza taką czynność,

III. Syntax des Zeitwortes.

1. Gebrauch der Zeiten.

1. Das Imperfektum dient in Haupt-
sätzen zur Erzählung historischer Ereig-
nisse und solcher Begebenheiten des täg-
lichen Lebens, bei denen man selbst Au-
genzeuge war; für diejenigen Begeben-
heiten dagegen, deren man nicht selbst
Augenzeuge war, gebraucht man das
Perfektum, 3. B.

2. Das Imperfektum in einem Ne-
bensätze drückt eine solche Handlung aus,
welche mit der vergangenen Handlung
des Hauptsatzes gleichzeitig geschehen ist,
das Plusquamperfekt dagegen eine solche,

która skończoną została przed zaczęciem się przeszłej czynności w zdaniu głównem, np.

Mein Bruder schrieb einen Brief, als ich mich anzog (gdym się ubierał). Wir gingen in die Kirche, nachdem wir uns angezogen hatten (gdysmy się ubrali). Der Bote richtete Alles aus, wie ich ihm befohlen hatte (rozkazałem).

3. W zdaniu pobocznem Czas Przyszły oznacza taką czynność, która się równocześnie odbywać będzie z przyszłą czynnością głównego zdania. Zaprzyszły zaś wyraża taką, która będzie skończona przed zaczęciem się przyszłej czynności w zdaniu głównem. Czas Przyszły zastępuje się w takim razie często Czasem Teraźniejszym, a Zaprzyszły Czasem Przyszłym, Przeszłym dok., albo Teraźniejszym, np.

Ich werde mich freuen, wenn du mir einen langen Brief schreiben wirst (schreibst). Du wirst nicht Mangel leiden, wenn du sparst sein wirst (bist). Wir werden kein Geld erhalten, bis wir die Quittung eingeschickt haben werden (einschicken werden, eingeschickt haben, einschicken).

Uwaga. Także w zdaniu głównem można nieraz położyć Czas Teraźniejszy zamiast Czasu Przyszłego, np.

Wenn ich nach Breslau komme (= gekommen sein werde), so besuche ich dich gewiß (= so werde ich dich gewiß besuchen). Wenn der Begele wegfleht, so wird kein anderer gekauft.

4. Co się tyczy następstwa czasów w ciągu mowy, łączą się zwyczajnie czasy główne (Teraźn., Przeszły dok. i Przyszły) z głównymi, a historyczne (Przeszły niedok. i Zaprzyszły) z historycznymi; często jednak znachodzą się wyjątki od tego prawidła, np.

Ich höre, daß man dich lobt, gelobt hat, loben wird. Wir wissen, was du thust, gethan hast, thun wirst. Dem Zweifel, ob die Sonne gehe oder stehe, haben die Gelehrten längst ein Ende gemacht. Er kam zu mir, als ich mich auszog. Er kam zu mir, nachdem ich ausgezogen war. — Der Herr fühlte, daß er Unrecht hatte (habe).

2. Użycie Trybów.

1. Tryb Oznajmujący wyraża czynność zupełnie pewną i kładzie się mianowicie po słowach:

welche vor dem Beginne der vergangenen Handlung des Hauptsatzes geschehen ist, z. B.

3. In einem Nebensatz bezeichnet das erste Futurum eine solche Handlung, welche mit der zukünftigen des Hauptsatzes gleichzeitig geschehen wird, das zweite Futurum dagegen eine solche, die vor dem Beginne der zukünftigen Thätigkeit des Hauptsatzes beendet sein wird. Das erste Futurum wird in solchen Fällen häufig durch Präsens, das zweite durch das erste Futurum, oder Perfektum, oder Präsens vertreten, z. B.

Anmerkung. Auch in einem Hauptsatz kann bisweilen Präsens statt des ersten Futurum gesetzt werden, z. B.

4. Was die Folge der Zeiten im Fortgange der Rede betrifft, so werden vorzugsweise Hauptzeiten (Präs., Perf. und Fut.) mit Hauptzeiten, historische Zeiten (Imperf. und Plusquamperf.) mit historischen verbunden; doch finden sich häufige Ausnahmen von dieser Regel, z. B.

2. Gebrauch der Modi.

1. Der Indikativ drückt etwas Thatsächliches aus und wird namentlich nach folgenden Zeitwörtern gesetzt:

wissen, sehen, erfahren, erkennen, bekennen, beweisen, überzeugen, glauben

i tym podobnych, tudzież w zdaniach przymiotnych i w tych przysłówkowych, które wyrażają przyczynę albo porównanie przez *wie*.

und anderen ähnlichen, sowie immer in den Adjektivsätzen und denjenigen Adverbialsätzen gebraucht, welche einen Grund oder eine Vergleichung mit *wie* enthalten.

Ich glaube nicht, daß du unser Freund bist. Karl der Fünfte erkannte vollkommen, daß der Handel die Stärke der Nation war. Du siehst, wie unerfahren du bist. Er sieht, wo er als Herr befehlen kann. Handelt, wie ihr wollt. Ich liebe einen Weg, der meinem gleicht.

2. Tryb Łączący oznacza czynność w myśli przypuszczoną i niepewną i kładzie się mianowicie:

2. Der Konjunktiv drückt etwas Gedachtes und Unbestimmtes aus und wird namentlich gesetzt:

a) w zdaniach rzeczonych po słowach:

a) in den Substantivsätzen nach den Zeitwörtern:

bitten, flehen, fordern, verlangen, wünschen, rathen, ermahnen, befehlen, hoffen, fürchten, gebieten, verbieten, erlauben,

dla tego, że przy nich myślimy zaw-
sze o niepewnym skutku.

bei welchen man immer an den unsi-
cheren Erfolg denkt.

Flehet Gott an, daß er euch erleuchte (erleuchten möge). Ich wünsche, daß das Geschäft noch heute vollführt werde. Ich zweifle, daß der Kranke genesen werde. Der Herr hat befohlen, daß man alle alte Bäume aushaue. Ich rathe euch, daß ihr bald abreiset.

b) po słowach znaczących mówić, powiadać i odpowiadać, myśleć, spodziewać się i obawiać się, kiedy cudze słowa lub myśli przytaczamy ubocznie. np.

b) nach den Zeitwörtern: sagen erzählen, antworten, hoffen und fürchten, wenn man Jemandes Worte oder Gedanken nur erzählend anführt, z. B.

Ich sagte dem Knaben, daß er sich verschrieben habe, er meinte aber, das sei nicht möglich, weil er das Geschriebene dreimal durchgelesen hätte. Der Bote versichert, der König sei schon abgereist (daß d. K. j. abgereist sei). Der Soldat meldet, daß der Feind sich in der Nähe zeige.

c) w zdaniach zamiarowych i porównawczych, które się zaczynają od spójników *als*, *als ob*, *als wenn* i *als daß*, np.

c) in Absichts- und Vergleichungs-
sätzen, welche mit den Konjunktionen *als*, *als ob*, *als wenn* und *als daß* anfangen, z. B.

Der Kranke nimmt Arznei ein, damit er genesen. Du mußt essen, damit du lebest, nicht leben, damit du essest. Ehre Vater und Mutter, auf daß es dir wohl gehe und du lange lebest auf Erden. Thut, als wenn ihr zu Hause wäret. Du stellst dich, als wenn du Nichts von der Sache wüßtest. Er stellte sich, als wenn er Nichts gehört hätte.

d) w zdaniach wyrażających życzenie, np.

Gott helfe dem Armen! Ach! daß doch bald Hilfe käme!

e) w zawarowanej części zdania hipotecznego można Tryb Łączący Czasu Przeszłego niedok. i Zaprzeczonego zastąpić formami warunkowymi (ich würde), osobliwie gdy Tryb Łączący onych czasów nie jest w użyciu, np.

Ich ginge auf Reisen (ich würde.. gehen), wenn mir das Geld dazu nicht fehlte. Ich wäre zu euch gekommen (ich würde.. gekommen sein), wenn ihr mich eingeladen hättet. Ich bliebe gern noch länger (ich würde.. bleiben), wenn ich nicht noch Mehreres zu lernen hätte.

4. W Trybie Rozkazującym pierwsza osoba liczby mnogiej opisuje się zwykle przez *laß uns*, *laßt uns* lub *wir wollen*, np.

Laßt uns nicht mehr davon reden. Wir wollen davon nicht mehr reden. Wir wollen Niemanden beleidigen.

5. Tryb Bezokoliczny stoi

a) sam po słowach *sehen*, *hören*, *fühlen*, *finden*, po których Polacy kładą Imiesłów Czasu Teraźn., potem po słowach ruch oznaczających, tudzież po następujących:

heißen (= *befehlen*), *helfen*, *lehren*, *lernen*, *dürfen*, *können*, *lassen*, *mögen*, *müssen*, *sollen*, *wollen*.

Cäsar hörte seine Gemahlin im Schlafe wehklagen (narzekając). Ich fand die Leute stehen (zastalem.. stojących). Ich sehe den König kommen. Wir haben den Hasen laufen sehen. Ich fühle deinen Puls schlagen (jak t. p. bije). Die Schwester fühlt ihr Herz schlagen. Wir wollen spazieren (fahren, reiten). Mancher geht lieber betteln, als arbeiten. Noth lehrt beten. Man lernt jetzt sehr schnell lesen und schreiben. Nie darf man den Unschuldigen strafen. Wer hat dich gehen heißen?

b) z partykułą *zu* po wszystkich innych słowach, jako też po rzeczownikach i przymiotnikach, które się w polskiem dopełniają rzeczownikami słownymi, np.

Ich habe beschlossen nach Italien zu reisen und dann über Frankreich zurückzufahren. Der Feind hat den Voratz die Stadt zu belagern. Der Vater ist geneigt dieses zu glauben. Bestrebe dich jeden Tag weiser und besser zu werden.

d) in Sätzen, welche einen Wunsch ausdrücken, z. B.

e) in dem bedingten Theile der hypothetischen Sätze kann statt des Konjunkt. Imperf. und Plusquamperf. die Konditionalform (ich würde..) gebraucht werden, namentlich wenn die Formen des Konjunktiv Imperfekt. nicht geläufig sind, z. B.

4. Die erste Person der Mehrheit des Imperativ wird gewöhnlich durch *laß uns*, *laßt uns* oder *wir wollen* umschrieben, z. B.

5. Der Infinitiv steht

a) allein nach den Zeitwörtern: *sehen*, *hören*, *fühlen*, *finden*, nach welchen die Polen das Partizip Präs. setzen, dann nach den Zeitwörtern der Bewegung, ferner nach folgenden:

b) mit *zu* nach allen andern Zeitwörtern, so wie nach den Hauptwörtern und Eigenschaftswörtern, welche im Polnischen durch verbale Hauptwörter ergänzt werden, wie z. B.

Jeżeli Tryb Bezokoliczny jest Podmiotem zdania, można także opuścić partykułę *zu*, np.

Handeln ist leicht, denken schwer. Es ist besser Unrecht leiden, als Unrecht thun. Gegen einen starken Strom zu schwimmen ist immer sehr mühsam. Großmüthig zu sein geziemt dem Sieger.

Uwaga. Słowo *sein* z partykułą *zu* i Trybem Bezokolicznym oznacza możność lub konieczność, np.

Hier ist nichts zu finden. = Hier kann man nichts finden. Nicht jede Gefahr ist zu fürchten. = Nicht jede Gefahr muß gefürchtet werden.

c) z *um zu* dla wyrażenia zamiaru, kiedy w polskim można położyć *aby* z Trybem Bezokolicznym, np.

Jeder Mensch wird geboren, um zu sterben. Wir essen nicht, um zu essen, sondern wir essen, um zu leben. Arbeite, um deine Kräfte zu üben. David spielte auf der Harfe, um den König Saul zu erheitern. Ich bleibe zu Hause, um die Mutter in der Wirthschaft zu unterstützen.

d) z *ohne zu* Tryb Bezokol. czasu Teraźn. wyraża się w polskim przez Imiesłów na *ąc*, a Tryb Bezokol. czasu Przeszł. przez Imiesłów na *szy*, w obu razach z przeczeniem, np.

Wilhelm ritt weiter ohne uns anzusehen (nie patrząc na nas). Thue Nichts ohne es vorher überdacht zu haben (nie rozważywszy). Du kamst in die Gesellschaft ohne eingeladen zu sein.

e) anstatt (statt) *zu*, gdzie się w polskim używa zamiast z Trybem Bezokolicznym np.

Anstatt zu arbeiten, ging Karl spazieren. Er lobte mich, anstatt mich zu tadeln. Harpagus, anstatt den jungen Cyrus zu tödten, gab ihn einem Hirten.

Wenn der Infinitiv Subjekt des Satzes ist, kann die Partikel *zu* auch ausgelassen werden, z. B.

Anmerk. Das Zeitwort *sein* mit *zu* und Infinit. hat die Bedeutung der Möglichkeit oder Nothwendigkeit, z. B.

c) mit *um zu* zur Bezeichnung der Absicht, wenn man im Polnischen *aby* mit dem Infinitiv setzen kann, z. B.

d) mit *ohne zu*, und zwar Präf. zum Ausdruck des polnischen Partizip auf *ąc* und Perf. zum Ausdruck des polnischen Partizip auf *szy*, wenn sie mit einer Negation stehen, z. B.

e) mit anstatt (statt) *zu*, wo im Polnischen *zamiast* mit dem Infinit. steht, z. B.

3. Użycie Imiesłowów.

1. Imiesłów czasu Teraźn. ma zawsze znaczenie czynne i może się używać jako Orzeczenie i jako epitet, jak np.

Die Gefahr ist drohend.

Tworzący się z niego Imiesłów czasu Przyszł. bier. odrzuca w drugim razie końcówą spółgłoskę *d*, np.

3. Gebrauch der Partizipien.

1. Das Partizip Präf. hat durchaus aktive Bedeutung und kann sowohl prädikativ als attributiv gebraucht werden, z. B.

Die drohende Gefahr.

Das davon gebildete Partizip. Fut. pass. verliert im zweiten Falle den Endkonsonanten *d*, z. B.

Das zu bestrafende Kind. Das Kind ist zu bestrafen (nie bestrafend).

2. Imiesłów Przeszły słów przechodnich ma znaczenie bierne, wszystkich zaś innych słów jest tylko wyrazem należącym do złożonych czasów konjugacji, np.

Der König hat sich gefreut. Das Kind hat geschlafen. Die Sonne hat geschienen.

W znaczeniu epitetu używają się tylko Imiesłowy Przeszłe słów przechodnich, jako też nieprzechodnich, które się odmieniają za pomocą słowa posiłkowego sein.

2. Das Partiz. Perf. der transitiven Zeitwörter hat passive Bedeutung, aller anderen Zeitwörter dagegen ist nur als Bestandtheil zusammengesetzter Konjugationsformen zu betrachten, z. B.

Attributiv kommen nur diejenigen Partizipien Perf., vor welche von transitiven oder solchen intransitiven Zeitwörtern gebildet sind, die mit sein konjugirt werden.

Der gewesene Konsul (der Konsul ist gewesen). Ein gelandetes Schiff (ein Schiff ist gelandet). Der gefallene Schnee (der Schnee ist gefallen). Eine zurückgetretene Krankheit (die Krankheit ist zurückgetreten).

3. Imiesłów Przeszły słów trybowych dürfen, können, mögen, müssen, sollen i wollen, tudzież heißen, helfen, hören, lehren, lernen, sehen, poprzedzony od trybu Bezokolicznego ma formę tegoż trybu, np.

3. Das Partizip Perf. der Modalzeitwörter dürfen, können, mögen, müssen, sollen, wollen, auch heißen, helfen, hören, lernen, sehen, nimmt, wenn sie mit einem Infinitiv verbunden sind, die Form des Infinitiv an, z. B.

Wir haben dich loben wollen (nie gewollt). Der Herr hat den Diener kommen lassen (nie gelassen). Der Bruder hat mir arbeiten helfen. Wir haben manchen Großen fallen sehen. Hast du die Glocke läuten hören? Das hätten ihr nicht sagen sollen. Sie hat nicht kommen können. Die Kinder haben noch nicht ausgehen dürfen.

4. Polskie imiesłowy osobliwe zakończone na ąc i szy wyrażają się w niemieckiem za pomocą spójników, pierwszy za pomocą indem, während, als, drugi za pomocą nachdem, sobald, als, jako to:

4. Die polnischen Partizipien auf ąc und szy werden im Deutschen gewöhnlich durch Konjunktionen ausgedrückt, das erstere durch indem, während, als, das zweite durch nachdem, sobald, als, z. B.

Als ich spazieren ritt (jadąc na przechadzkę), begegnete ich meinem Lehrer. Nachdem die Griechen Troja erobert hatten (zdobywszy), kehrten sie nach Europa zurück.

Jeżeli imiesłowy te stoją z przerwaniem, natenczas wyraża się ono przez ohne zu z trybem Bezokol., (zob. str. 75. d).

Wenn bei diesen Partizipien eine Negation steht, so wird dieselbe durch ohne zu ausgedrückt, (f. S. 75. d).

IV. O szykowaniu wyrazów i zdań.

1. Porządek, w jakim po sobie następują członki zdania, nazywa się szykiem wyrazów. Szyk ten w języku niemieckim jest tak w zdaniu głównem, jak i pobocznem dwojaki: naturalny albo przekładny.

A. Szyk Naturalny.

a) w zdaniu głównem.

Naturalny szyk wyrazów w zdaniu głównem jest następujący:

1. Pierwsze miejsce zajmuje Podmiot z należącym do niego określeniem.

2. Po Podmiocie następuje Łącznik, a należące do niego Orzeczenie rzeczowne i przymiotne na końcu zdania. Miejsce Łącznika zajmuje także Orzeczenie słowne, jeśli forma jego jest pojedyncza, gdy zaś ma formę złożoną, wtedy na miejscu Łącznika kładzie się tylko słowo posiłkowe, a należący do niego imiesłów lub tryb Bezokoliczny idzie na ostatek, np.

Der Wolf

Meine Bücher

Die Hunde des Nachbars

Das kleine Kind

Der Sohn des Arztes

Jeder Mensch

ist

sind

bellen.

hat

wird

muß

ein Raubthier.

theuer.

geweint.

singen.

sterben.

Partykuły należące do słowa niedokładnie złożonego, kładzie się w czasie Ter. i Przeszł. niedok. w zdaniach niedługich na samym końcu, w dłuższych zaś posuwa się bardziej ku początkowi, np.

Die Schwimmer tauchen

Die Tochter lieft den Eltern einen Brief vor.

Viele Thiere gehen des Nachts auf Raub aus.

Der Löwe fing an fürchterlich zu brüllen und mit den Vorderfüßen zu kragen.

IV. Von der Wort- und Satzstellung.

1. Die Ordnung, in welcher die Glieder eines Satzes auf einander folgen, heißt Wortfolge. Sie ist im Deutschen sowohl im Hauptsatze, als auch im Nebensatze eine doppelte: natürliche oder verkehrte.

A. Natürliche Wortfolge.

a) im Hauptsatze.

Die natürliche Wortfolge des Hauptsatzes ist folgende:

1. Die erste Stelle nimmt das Subjekt mit seiner näheren Bestimmung ein.

2. Auf das Subjekt folgt die Kopula und das dadurch verbundene substantivische oder adjektivische Prädikat kommt ans Ende. Die Stelle der Kopula nimmt auch das verbale Prädikat in einfacher Form, ist aber die Form des lehten zusammengesetzt, so steht in der Stelle der Kopula nur das Hilfszeitwort und das dazu gehörige Partizip oder Infinitiv kommt ans Ende z. B.

Die Partikeln, welche zum unächt zusammengesetzten Zeitworte gehören, werden im Präsens und im Imperfektum in kürzeren Sätzen ganz zuletzt, in längeren dagegen schon früher gesetzt, z. B.

unter.

3. Każdy Przedmiot stawia zaraz po Łączniku; gdy się schodzi kilka Przedmiotów, Przedmiot osoby kładzie się przed Przedmiotem rzeczy.

Jede Mutter	liebt	ihre Kinder	
Das Leben	ist	dem Menschen	lieb.
Wir	werden	an den Vater einen Brief	schreiben.
Der Richter	klagt	den Soldaten des Diebstahls	an.
Man	hat	den Soldaten an seine Pflicht	erinnert.
Der König	versicherte	den Bezier seiner Gnade.	
Jeder Mensch	muß	seine Pflicht	thun.

3. Jedes Objekt steht gleich nach der Kopula; wenn mehrere Objekte zusammenkommen, so wird der persönliche Gegenstand dem sächlichen vorgelegt, z. B.

4. Przysłówek i Wyrażenie przysłówkowe kładą się przed przymiotnikiem lub przysłówkiem, który określają; należąc zaś do słowa kładą się po temże słowie albo po jego pościłkowej formie, zwyczajnie w następującym porządku: najprzód przysłówek czasu, potem przysłówek miejsca, a następnie przyczyny i sposobu, jako to:

Die Lerche hat eine außerordentlich schöne Stimme. Strenge Herrn regieren nicht lange. Der Löwe brüllt fürchterlich (auf eine fürchterliche Weise). Mancher Mensch erträgt mit Gleichmuth des Schicksals Schläge. Im schwarzen Meere wüthen oft heftige Stürme. Ich dachte über das Gelesene ernstlich nach. Der König kehrte gestern Morgens sehr eilig zurück.

b) w zdaniu pobocznem.

Wyrazy zdania pobocznego szykują się w następującym porządku:

1. Na samym początku kładzie się spójnik lub zaimek względny.

2. Orzeczenie kładzie się na samym końcu zdania, w złożonych jego formach część nieodmienna poprzedzać powinna część odmienną.

3. Przysłówek i wyrażenie przysłówkowe kładzie się przed Orzeczeniem.

Ich weiß,	daß du mein treuer Freund bist.
Wir saßen am Ufer,	als der Löwe fürchterlich brüllte.
Das ist der Herr,	welchen ich seit langer Zeit kenne.
Das Kind ist munterer,	nachdem es mehrere Stunden ruhig geschlafen hat.

b) im Nebensatze.

In einem Nebensatze stehen die Worte gewöhnlich in folgender Ordnung:

1. Zuerst wird die Konjunktion oder das beziehende Fürwort gesetzt.

2. Das Prädikat nimmt die letzte Stelle ein und zwar so, daß bei zusammengesetzten Formen desselben der unveränderliche Theil dem veränderlichen vorangeht.

3. Das Adverb und die adverbiale Bestimmung steht vor dem Prädikate.

Uwagi ogólne.

1. Przydomki stale kładą się, jak w polskim języku, po imieniu własnem, np.

Johannes der Täufer, Jan Chrzciciel. Heinrich der Vogler, Henryk Ptasznik. Karl der Große, Karól Wielki, Konrad der Zweite, Konrad Drugi.

2. Przypadek Drugi, na który się kładzie przycisk, może się położyć przed rzeczownikiem, od którego jest rządzony, np.

Prag ist in des Kaisers Hand. Mander Mensch erträgt mit Gleichmuth des Schicksals Schläge.

3. Zaimki rzadko zajmują miejsce, któreby im się należało podług powyższych prawideł, a mianowicie zaimki osobiste kładą się przed wskazującami, es przed każdym innym zaimkiem, zwrotny zaś wyprzedza wszystkie nie wyjmując nawet es, np.

Ich habe dir das gesagt. Du wirst es uns geben. Wir schämen uns deiner. Er konnte sich Ihnen nicht entreißen. Der Herr wird sich dieses merken.

4. Przysłówek nicht stoi zawsze bezpośrednio przed wyrazem, którego znaczenie przeczy, a gdy jest przeczeniem całego zdania, kładzie się w zdaniu głównem na końcu (ale przed Imiesł. i Trybem bezokol.). w zdaniu zaś pobocznem tuż przed słowem (lub Imiesłowem i Trybem bezokol.), np.

Der Blinde sieht nicht. Ich werde Niemanden verleunden. Mein Sohn hat dieses Buch noch nicht gelesen. Du thust recht, daß du mich nicht tadelst. Es ist nicht recht, daß du deinen ungeheueren Sohn nicht getadelt hast.

B. Szyk przekładny.

a) w zdaniu głównem.

1. Najgłówniejszą odmianą w szyku zdania głównego jest, że niekiedy słowo idzie na początek przed Przedmiot, a mianowicie bywa to:

a) w pytaniach prostych, rozkazach, życzeniach i podziwieniach, np.

Hast du dieses Buch gelesen? Seien Sie uns willkommen! Möge der König lange leben! Hätten wir doch seine Lehre befolgt! Welch ein Ungeheuer kann der Mensch werden!

b) w zdaniu przyłączonem za pomocą spójników spółrzędnych, wyjąwszy: aber, allein, denn, nehmlich, nur, oder, sondern i und, np.

Der Tiger ist ein wildes Thier, doch wird er oft von den Menschen gezähmt. Du bist ein Mensch, folglich mußt du sterben. Sie haben mich nicht besucht, auch haben Sie Ihren Bruder nicht geschickt. — Der Strauß ist ein Vogel,

Allgemeine Bemerkungen.

1. Stehende Zunamen folgen dem Eigennamen nach, wie im Polnischen, z. B.

2. Wenn der Genitiv betont wird, so kann derselbe vor das Wort kommen, von welchem er abhängig ist, z. B.

3. Die Fürwörter nehmen selten die Stelle ein, die ihnen nach den obigen Regeln zukommt, namentlich werden die persönlichen vor den hinweisenden, es vor jedem andern gesetzt, ausgenommen die beziehenden, welche vor allen anderen, also auch vor es stehen müssen, z. B.

4. Das Adverbium nicht steht immer unmittelbar vor dem Worte, dessen Bedeutung es verneint: wenn es aber den ganzen Satz verneint, so wird es in einem Hauptsatze am Schlusse (aber vor dem Partizip und Infinitiv), in einem Nebensatze dagegen unmittelbar vor dem Zeitworte (oder dem Partizip und Infinitiv) gesetzt, z. B.

B. Verstehte Wortfolge.

a) im Hauptsatze.

1. Die wichtigste Veränderung in der Wortstellung eines Hauptsatzes besteht darin, daß das Subjekt und Prädikat ihre Stelle vertauschen und zwar:

a) in unabhängigen Fragen, Befehlen, Wünschen und Verwunderungen, z. B.

b) in den durch beordnende Konjunktionen verbundenen Sätzen, ausgenommen: aber, allein, denn, nehmlich, nur, oder, sondern, und, z. B.

denn er hat Federn. Der Kranke hat geschlafen, allein sich nicht gestärkt. Ich hätte es gern gethan, aber es stand nicht in meiner Macht.

c) w zdaniach głównych, które poprzedzone są przez poboczne i zaczynają się zwyczajnie od *so*, np.

c) in den Hauptsätzen, vor welchen ein Nebensatz steht und welche dann gewöhnlich mit *so* anfangen, z. B.

Wenn man reich ist, hat man Freunde. Weil ihr mich gebeten habt, so werde ich euch die Wahrheit erzählen. Als die Sonne unterging, erreichten wir die Spitze des Berges.

d) w zdaniach wtrąconych, np.

d) in eingeschalteten Sätzen, z. B.

Ich werde, sagte der Herr, bald zu euch kommen. Haltet den Dieb, rief man auf der Straße, aber Niemand rührte sich.

2. Prócz słowa można na pierwszym miejscu przed Podmiotem położyć jakikolwiek inny wyraz dla nadania mu ważności, np.

2. Außer dem Zeitworte kann noch irgend ein anderes Wort, wenn es betont wird, an die erste Stelle vor das Subjekt treten, z. B.

Von einer Eiche verlangen wir Festigkeit, vom Lamme Sanftmuth, vom Löwen Stärke. Groß ist der Herr, unergründlich ist seine Weisheit. Dem Verdienste gebührt der Lohn. Im Frühling kommen die Störche zurück. Schaden kann Jeder, aber nützen nur der Weise und Gute. Oft spielen kleine Staaten große Rolle in der Welt. Weinend ging der Arme davon.

Uwaga. Tylko Podmiot, który wymagamy z przyciskiem, przekłada się na koniec zdania, a wtedy na początku dodaje się często gramatyczny Podmiot *es*, np.

Anmerkung. Nur betonte Subjekte kommen ans Ende des Satzes und wird am Anfange desselben gewöhnlich das grammatische Subjekt *es* gesetzt, z. B.

Es sitzen neben euch noch edle Männer. Es kränkte den Kaiser Titus das Unglück seiner Untertanen. Da kam von seiner Burg der Ritter.

b) w zdaniu pobocznem.

b) im Nebensatze.

1. W zdaniach wyrażających warunek i przypuszczenie, kiedy opuszczamy spójniki (wenn, obgleich i t. p.), kładzie się słowo przed Podmiotem, jak w pytaniach prostych, np.

1. Wenn in den Nebensätzen, welche eine Bedingung oder Einräumung ausdrücken, die Konjunktion (wenn, obgleich, u. s. w.) wegfällt, so wird das Zeitwort vor das Subjekt gestellt, z. B.

Will er nicht (zam. wenn er nicht will), so ist es sein eigener Schaden. Ist er auch arm (= wenn er auch arm ist), so lebt er doch zufrieden. Fliegt der Vogel weg, so wird kein anderer gekauft.

2. Te zdania poboczne Rzeczowne, które opowiadają myśl lub mowę czyją, po opuszczeniu spójnika *daß* wyrażają się w szyku naturalnym zdania głównego (zob. str. 76), np.

2. Die Substantivsätze, in welchen man Jemandes Worte oder Gedanken erzählend anführt, erhalten nach Auslassung der Konjunktion *daß* die natürliche Wortstellung des Hauptsatzes (S. 76), z. B.

Man dachte, der Fürst wollte morgen unserer Sitzung beivohnen (= daß der F. unſ. S. beivohnen wollte). Der Bote verſichert, der König ſei ſchon abgereiſt (= daß der K. ſ. abgereiſt ſei). Ich hörte, der Blitz hätte in unſeren Thurm eingefchlagen (= daß d. Bl. in unſ. Th. eingefchlagen hätte.)

O ſzykowaniu zdań.

1. Zdania poboczne Rzeczowne. zaſtępując Podmiot. ſtoją przed głównymi, zaſtępując zaś Przedmiot kładą ſię zwyczajnie za głównymi: lecz mogą takżę w pierwszym razie ſtać na końcu, a w drugim iſć na początek, jeżeli na nie ſzczególniej chcemy zwrócić uwagę. np.

Daß du kommen wiſt (= deine Anfunft), iſt mir ſehr lieb. Es iſt mir ſehr lieb, daß du kommen wiſt. Ich beſcheinige hiermit, daß ich das Geld richtig empfangen habe (den richtigen Empfang des Geldes). Daß ich das Geld richtig empfangen habe, beſcheinige ich hiermit.

2. Zdania pob. Przysiotne kładą ſię zaraz po tym wyrazie zdania głównego, który okreſlają. np.

Dem frommen Mönch, der für ſein Kloſter ſammelt, gib reichlich. Ein Baum, welcher keine Früchte trägt, wird umgehauen.

3. Zdania pob. Przysłówkowe ſtoją jużto za głównymi, jużto przed głównymi, albo gdy ſą krótkie, wtracają ſię w ſrodek. np.

Wenn die Menſchen ihre Fehler einſehen, ſo ſind ſie auf dem Wege der Beſerung. Die Menſchen ſind auf dem Wege der Beſerung, wenn ſie ihre Fehler einſehen. Indem die Tage länger werden, verkürzen ſich die Nächte. Ich werde ausgehen, obgleich es regnet. Wir werden dir, ſobald du kommſt, den ganzen Betrag auszahlen.

Von der Satzſtellung.

1. Die Subſtantivsätze, welche das Subjekt vertreten, ſtehen vor den Hauptsätzen, diejenigen, welche das Objekt vertreten, ſtehen gewöhnlich nach den Hauptsätzen; ſie können aber auch im erſten Falle nachgeſetzt und im zweiten vorgeſetzt werden, wenn ſie betont werden, z. B.

2. Die Adjektivsätze werden gleich nach dem Worte des Hauptsatzes geſtellt, auf welches ſie ſich beziehen, z. B.

3. Die Adverbialsätze ſtehen bald nach, bald vor den Hauptsätzen, oder ſie werden, wenn ſie kurz ſind, eingefchaltet, z. B.

18

Die erste Aufgabe ist die Bestimmung der Lage der Erde gegen den Himmel. Diese Aufgabe ist in der Astronomie von größter Wichtigkeit, da sie die Grundlage für alle anderen Beobachtungen bildet. Sie wird durch die Messung der Breiten- und Längengrade erreicht.

Die zweite Aufgabe ist die Bestimmung der Zeit. Diese Aufgabe ist ebenfalls von großer Wichtigkeit, da sie die Grundlage für alle anderen Beobachtungen bildet. Sie wird durch die Messung der Stunden- und Minuten erreicht.

Die dritte Aufgabe ist die Bestimmung der Höhe der Sonne. Diese Aufgabe ist ebenfalls von großer Wichtigkeit, da sie die Grundlage für alle anderen Beobachtungen bildet. Sie wird durch die Messung der Sonnenhöhe erreicht.

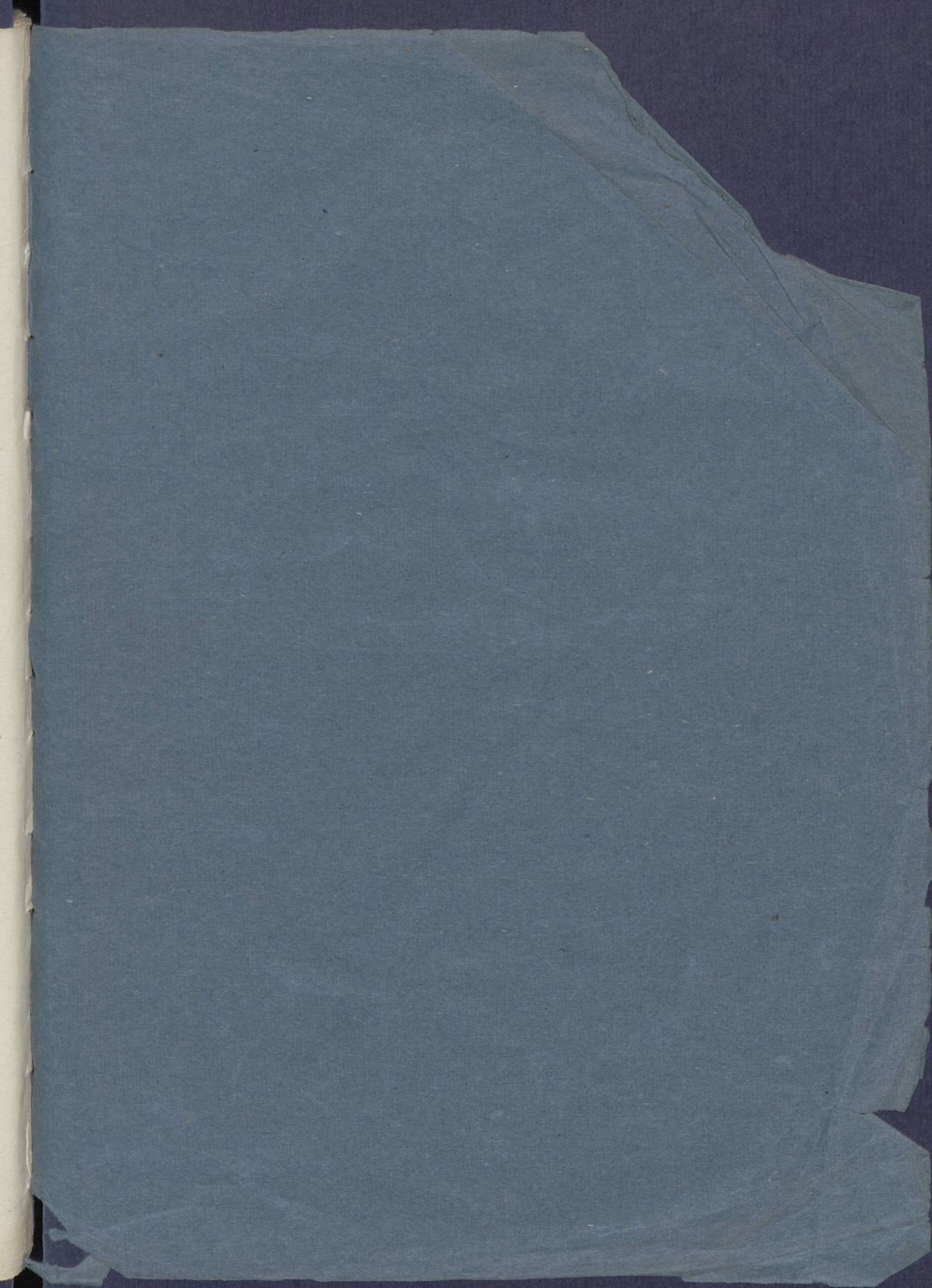
Die vierte Aufgabe ist die Bestimmung der Länge der Tage. Diese Aufgabe ist ebenfalls von großer Wichtigkeit, da sie die Grundlage für alle anderen Beobachtungen bildet. Sie wird durch die Messung der Tageslänge erreicht.

Die fünfte Aufgabe ist die Bestimmung der Breite der Erde. Diese Aufgabe ist ebenfalls von großer Wichtigkeit, da sie die Grundlage für alle anderen Beobachtungen bildet. Sie wird durch die Messung der Breitengrade erreicht.

Die sechste Aufgabe ist die Bestimmung der Länge der Erde. Diese Aufgabe ist ebenfalls von großer Wichtigkeit, da sie die Grundlage für alle anderen Beobachtungen bildet. Sie wird durch die Messung der Längengrade erreicht.

Die siebte Aufgabe ist die Bestimmung der Höhe der Erde. Diese Aufgabe ist ebenfalls von großer Wichtigkeit, da sie die Grundlage für alle anderen Beobachtungen bildet. Sie wird durch die Messung der Höhen erreicht.

Die achte Aufgabe ist die Bestimmung der Länge der Erde. Diese Aufgabe ist ebenfalls von großer Wichtigkeit, da sie die Grundlage für alle anderen Beobachtungen bildet. Sie wird durch die Messung der Längengrade erreicht.

BG0860381